MÜNCHEN 21 1984

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

21

MUNCHEN 1984

Copyright 1984 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg 47/I 8000 München 81

Für den Inhalt verantwortlich: Dr. Constantin Sporea

Druck: Danubia Druckerei GmbH, Ferchenbachstraße 88, 8000 München 50

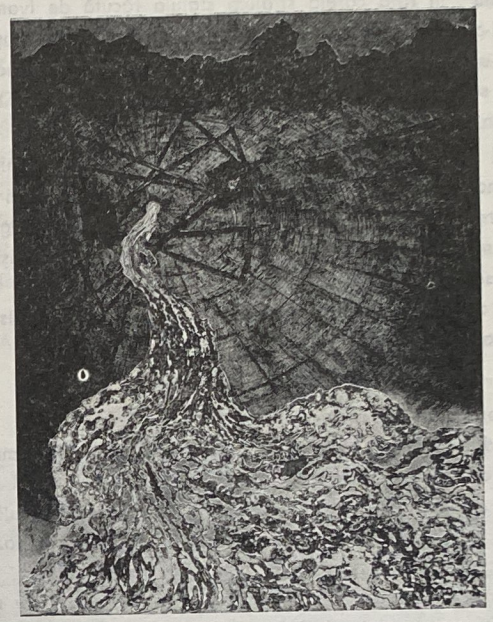

ȘTEFAN BACIU

INSCRIPȚII PE FÂNTÂNA GOLESCULUI

Într'un fund de ladă, răscolind printre vechi hârtii îngălbenite, însă nu distruse de timp, dau de-un caiet care conține o bucată de istorie. Paginile acestea, scrise în 1943, cu trei ani înainte de-a pleca din țara care atunci încă se numea ROMÂNIA, m'au însoțit – pare greu de crezut – de la București la Berna și au călătorit la Rio de Janeiro, trecând Oceanul Atlantic, de acolo la Seattle-Washington, pentruca în cele din urmă să treacă Oceanul Pacific până în Honolulu, unde mă aflu astăzi.

Iată, pe scurt, originea textului poetic care urmează: în primăvara anului 1943, maestrul meu, profesorul George Fotino, de la catedra de Istoria Dreptului Românesc de la Facultatea de Drept din București, m'a invitat să-l vizitez, cum o făcusem înainte, de multe ori, în biroul său de la „Fun-

dația Brătianu", în fața căreia străjuia statuia făcută de Ivan Mestrovic. După ce mi-a spus că Fundația lucrează la restaurarea moșiei familiei Golescu, mi-a predat câteva file cu un text de Vornicul Radu Golescu, rugându-mă să-l „prelucrez" în poezie, pentruca aceasta să fie săpată în piatră la „Fântâna Golescului".

In volumul de sonete „Muzica Sferelor" apărut cu puțin înainte, se afla poemul „Runc" dedicat „domnului George Fotino", care îmi răspunsese cu o scrisoare de caldă mulțumire; aceasta era, probabil, originea invitației cu care mă cinstea. Am lucrat câteva luni la poezia ce ținea din cuvintele Golescului și în August 1943 am predat profesorului Fotino cele două strofe ce urmează. După însemnarea mea pe manuscris (un „da"), textul începea:

„M'a așezat de veghe..."

Acesta a fost săpat în piatră.

Mi-a fost dat să citesc, de-alungul anilor, diverse versiuni mai mult sau mai puțin de caracter „folcloric" despre originea și autorul poeziei, de care nu știu dacă a fost **tolerată** în Țară, dacă a fost „epurată", ca fiind de caracter „burghezo-moșieresc", sau dacă, pur și simplu, a fost declarată de „autor necunoscut".

Dau tiparului acest document, după peste patru decenii, cu simțământul că aduc un omagiu nu numai Golescului atât de generos, ci și maestrului meu, profesorul și umanistul George Fotino.

Martie 1984
Insula Oahu, Dealul Pacific, Arhipelagul Sandwich

ȘTEFAN BACIU

M'a așezat de veghe, prin pulbere și glod,
Golescu Radu, Vornic, cu milă de norod.
Și-oricui aici se'ndreaptă căutând o caldă vatră,
Cu apa-i stingem setea, prin țevile de piatră
Iar inimii lui pline cu marile-i lumini
Să mulțumim cu râvnă și drag de cei străini.
Dacă ți-e foame află la noi și de-ale gurii,
Mănâncă, bea, întocmai ca'n legile scripturii
Și de mai vrei, pofțește și prietenii la masă,
Că'n casa lui Golescu, Avram își are casă.

II

In munte mi-e sălașul la nourii de sus
Dar faima lui Golescu aici m'au fost adus.
Și oameni cu virtute sosind eu aflu jos.
Un iubitor de țară, de oaspeți bucuros
Făcu lăcaș de seamă ca unda-i de cleștar
Să dea la toți drumeții curatul ei nectar.
Porunca lui mi-e lege și azi și'n viitor
Iar lumea lui Golescu m'au fost numit izvor.

București, 11 August 1943

MIHAI NICULESCU

ÎNTÂLNIRE CU BASIL MUNTEANU

„Un singuratec și un independent" – așa îl prezenta publicului londonez, profesorul Jean Mouton, fost director al Institutului Francez din București înaintea ultimului război mondial. Autorul renumitei „Panorama de la Littérature Roumaine Contemporaine", publicată în 1938, la Paris, venise

la Londra în 1966, ca invitat al Universităților din capitala britanică și din alte orașe, ca Oxford, Glasgow, Edinburgh și Bristol, pentru o serie de conferințe. La Londra, Basil Munteanu a vorbit despre Sainte-Beuve, despre Jean-Jacques Rousseau și despre „Transmutarea literară a valorilor umane". Prezentându-l ascultătorilor de la prima conferință, profesorul Jean Mouton spunea că dintre numeroasele studii de istorie și critică literară ale conferențiarului are o deosebită admirație pentru cel consacrat lui Jean-Jacques Rousseau –, „un singuratec și un independent, ca și Basil Munteanu", preciza colegul său francez. Și un pasionat al ideilor, – cum mi-a rămas în amintire – idei pe care Basil Munteanu știa să le clarifice și să le comunice cu un entuziasm intelectual a cărui vigoare și-a păstrat-o până la vârsta înaintată când a încetat din viață, în luna lulie 1972.

Îl cunoscusem la Paris, unde s'a stabilit după ce în România fusese timp de câțiva ani succesorul profesorului Charles Drouhet, la catedra de limba și literatura franceză din București. La Paris era „maître de recherches" la „Centrul de cercetări științifice", iar de la 1952, secretarul prestigioasei „Revue de Littérature comparée", devenind astfel cunoscut și apreciat în lumea universitară internațională. Când a venit la Londra, apăruseră sub îngrijirea sa 60 de volume din revistă. Secretarul acesteia era un cărturar de autentică vocație și un cunoscător profund al marilor literaturi europene, ceea ce dădea studiilor sale amploare de orizont, însumând o bogăție de informații, aprecieri și sugestii prețioase pentru istoria literară. Basil Munteanu continua tradiția celor mai de seamă comparatiști francezi, a unor Paul Hazard și Fernand Baldensperger, fundatorii revistei, al căror elev fusese.

La Paris, unde am sosit spre sfârșitul lui Martie 1943, adusesem cu mine, pe lângă câteva cărți de poezii, și „Panorama de la Littérature Roumaine Contemporaine", despre care Lucian Blaga avea să-i scrie autorului, curând după apariție, că e „cea mai bună carte care există despre literatura română". În activitatea mea publicistică de cronicar al manifestărilor literare românești din exil, cartea lui Basil Munteanu avea să-mi fie un prețios instrument de lucru și de orientare în literatura noastră.

Iarna anului 1952–1953 am petrecut-o la Bruxelles, în familia unui fost consul belgian în România, căsătorit cu o româncă, pe care am ajutat-o să-și redacteze amintirile din țară. La înapoiere, Basil Munteanu mi-a propus, din partea Fundației Carol I, să întocmesc antologia „Omul și Pământul Românesc". În lipsa mea din Paris ținuse o conferință, în care citase

favorabil „Artă poetică", prima mea poezie scrisă în exil și publicată în revista „Caete de dor". Propunerea, măgulitoare, m'a surprins, deoarece presa exilului făcuse o primire ostilă cărții mele „Amintiri în uniformă", tipărită'n Argentina, c'un an mai devreme. Cartea a fost discutată cu vehemență și (uneori) patimă, însă chiar cei mai sever cenzori – sub raportul „lipsei de patriotism" și al „defetismului moral", ce mi s'au reproșat, – au recunoscut că e „scrisă frumos".

Aici, o lămurire. Nu-mi revendic vreun merit că am făcut războiul: nu din patriotism, nici din spirit de aventură, dar pentru că nu aveam de ales. Când împrejurările sunt de așa natură încât simțim că o **anumită** hotărîre se impune luată, recunoaștem inerventia unei **soarte.** Trimiterea mea pe front devenise inevitabilă și am acceptat-o ca atare, ca soartă, așa cum reiese clar pentru cititorii cărții („Amintiri în uniformă", p. 97). De fapt, hotărîrile esențiale în viață, acelea care o determină ca pe o soartă a noastră, a fiecăruia, nu le luăm noi: **ele** ne iau și ne hotărăsc, adică ne arată hotarul care definește și conturează fapta noastră. Noi doar le recunoaștem și ne supunem lor, când se dau la iveala conștiinței. Ceea ce luăm este, în realitate, ce ni se dă, ceea ce **ne era dat.**

I-am spus toate astea lui Basil Munteanu, care m'a ascultat cu atenție, răspunzându-mi apoi în cuvinte pe care le-am regăsit în introducerea sa la antologie (datată: Iunie 1954, dar antologia poartă data 1955). Deoarece cartea a devenit o raritate, îmi iau îngăduința de a le reproduce:

„Astăzi, cartea (‚Amintiri în uniformă') poate nu se impunea. Dar, fiindcă există așa cum e, cea mai elementară critică cere ca ea să nu fie judecată fragmentar. Desprinse din contextul lor organic, scăderile ei duc prea ușor la condamnarea scriitorului: condamnare sumară, deci nedreaptă, căci privite în lumina întregului, excesele ‚veriste' ale cărții se dovedesc a fi reversul unor neprețuite virtuți: sinceritate scrupuloasă, viziune directă și care se vrea totală, fierbinte simpatie omenească."

Despre antologie, citez din aceeași introducere: „Întru cât mă privește, nu-mi asum integral răspunderea și în nici o măsură, meritul, cât este". In privința „răspunderii", planul este al lui Basil Munteanu, cu excepția primei părți, sugerată de mine. Impărțirea pe capitole, cu titlurile respective, precum și distribuirea materialului, îmi aparțin. In privința „meritului" – „cât este" – cred că se cuvine împărțit între amândoi. Sfaturile lui Basil Munteanu mi-au fost mereu prețioase, chiar când nu luam seama la ele, luându-

mă după capul meu. Așa cum este, am satisfacția de a fi făcut, la vremea lui, un lucru util.

Timp de șase luni, în 1965, îi telefonam săptămânal și ne vedeam cel puțin odată pe lună, seara, în apartamentul soților Munteanu. După cină, unde avusesem prilejul să admir talentul culinar al distinsei amfitrioane, discutam cu Basil Munteanu chestiuni relative la antologie și, firește, despre problemele exilului.

Odată, după ce citisem studiul său intitulat „La Poésie de Lucian Blaga, précédée d'une Introduction à l'étude du Lyrisme roumain", (în volumul „Mélanges offerts à Mario Roques", 1951), îi spuneam cât de mult regret că nu pot include în antologie câteva extrase din captivantele pagini consacrate studierii fenomenului liric românesc, socotit – cu drept cuvânt, cred – de autorul lor, ca o vocație națională specifică. Nu e vorba de o reluare a cunoscutei afirmații că „Românul e născut poet", ci de constatările întemeiate pe un material de informație mergând până la 1947 și potrivit cărora, pentru **poetul** român, lirismul este prin excelență un „instrument de cercetare și expresie" și că îndeplinește în țara noastră „o adevărată funcție națională". Știam că, în tinerețe, profesorul publicase poezii și l-am întrebat dacă nu i se face dor să mai scrie. „Ba da", mi-a răspuns, „aș tot scrie, uneori, zile întregi" – și mi-a arătat, oftând, două teancuri de cărți, pe birou: „Uite, toate astea trebuie să le trimet, pentru a fi recenzate, unor colaboratori ai revistei, potrivit cu specialitatea fiecăruia – și cu câte o scrisoare de recomandare, ca să-i stimulez"... E ultima întâlnire la Paris, cu Basil Munteanu, de care mi-aduc aminte. La înapoiere, în metrou, mi-a venit în gând epitaful pe care și-l făcuse Paul Valéry: „Ci-gît moi, mangé par les autres". Era prețul celebrității, pe care a fost nevoit să-l plătească poetul solicitat să scrie tot felul de prefețe și introduceri.

Antologia, apărută în 1955, mi-a purtat noroc. In primăvara anului următor am plecat la Londra, unde am fost angajat traducător și anunțător în serviciul în limba română de la BBC, grație antologiei, care făcuse impresie. Cu englezeasca mea învățată din carte, mă descurcam eu, izbutind să mă fac înțeles, dar când îmi vorbea un englez, mai mult ghiceam decât înțelegeam ce spunea. In scurtă vreme am putut să corespund cerințelor și, după doi ani, am devenit „established" (definitiv). „Ți se potrivește ca un papuc, slujba la BBC", îmi spunea o colegă. Intr'adevăr, munca de traducător mă pasiona și mă stimula, răsplătindu-mi cu prisosință efortul. Cău-

tând echivalentul potrivit al textului pe care-l traduceam îmi dădeam seama cât e de bogată limba românească în posibilitățile ei de expresie.

După trei ani, în 1959, Fundația Carol I din Paris mi-a publicat „Povestea vorbelor", despre care Basil Munteanu îmi scria la 31 Ianuarie 1960, făcând următoarele aprecieri:

„Principala cauză a întârzierii acestor rânduri e, de fapt, vina ta: ai scris o carte frumoasă, pe care am voit s'o citesc atent, pentru a-ți scrie nu în vânt, ci apăsat... Mi-ar trebui, din nefericire, pagini întregi și ceasuri, pe care nu le am. De aceea, pe scurt: cartea ta nu te cinstește numai pe tine personal. Eu văd în ea o entitate care onorează întreg exilul. Ea dovedește că emigrația noastră nu-i făcută numai din uituci, din flecari etc. Faptul că tu continui a-ți cultiva limba părintească e un act de mare noblețe, de care Istoria îți va ține seama... Nu doar că n'am obiecții de făcut. Am multe, și aș dori explicații. Pentru a le formula însă inteligibil ar trebui să te am aici în față, cu **Povestea** sub ochi... Te-aș ruga să-mi explici un anumit ‚ermetism', cam prea sistematic, o anumită voință de **suspense,** o ‚căutare' cam prea stăruitoare. Am discuta ceasuri întregi... Răspunsurile tale m'ar instrui serios. Doresc ca această plăcere să-mi fie dată curând. Repet însă: **există,** își are **ființa** ei **personală,** și va **rămâne,** va dura... Deci: cu Dumnezeu înainte".

Ultima mea scriere în proză, „Carte de vise", tipărită la Roma, în 1966, după ce fusese publicată în Revista Scriitorilor Români, a fost pusă în circulație doi ani mai târziu, și cuprinde amintirile mele din copilăria petrecută la Oltenița. Aprecierile lui Basil Munteanu sunt printre cele mai măgulitoare din câte s'au scris despre această carte:

„Aș vrea să încep prin a te ‚critica', aceasta fiind ‚meseria' mea. Din... nefericire – sau din fericire? – n'am găsit multe argumente negative. Un singur defect, destul de rar de altfel: neologismele – galicismele mai ales. Deci, n'am încotro. Trebuie acum să te laud. Ai scris, dragă Mihai, pagini delicioase... Pagini perfect ‚românești' sub toate raporturile – atât de autentic **autohtone** încât mi se par **intraductibile.** Tant pis!...

Citindu te, mă gândeam cu melancolie la Creangă. Există oarecare rudenie între voi! Numai că tu ești mult mai complex și mai ‚realist' decât scumpul nostru țăran moldovean. Ne oferi o fantastică reînviere a copilăriei tale și a mediului în care s'a petrecut – mediul fizic și moral... De câte ori întâlnești un copac, o pajiște, un peisagiu – farmec! Culoare, desen, sensibilitate... La fel, portretele...

Deci: realism și fantezie se combină admirabil. Totul trăiește, totul evocă un trecut care nu e numai al Domniei Tale... O întreagă viață ia naștere, concretă, pitorească, individuală și colectivă. Căci Oltenița trăiește în jurul tău... Bravo, Mihai..."

Cărțile pe care le-am publicat în exil, de la „Amintiri în uniformă" la cele două plachete de versuri, „Petreceri" și „Toană de har", sunt mărturii ale recunoștinței mele pentru darul vieții. De-alungul ei, vraja graiului natal și duhul copilăriei, ce le inspiră deopotrivă – mai ales „Povestea vorbelor" și „Carte de vise" – m'au apărat de înstrăinare, ajutându-mă să-mi împlinesc soarta ce mi-a fost dată și să-mi păstrez identitatea românească, până acum, la 75 de ani, când scriu aceste rânduri.

Londra, Aprilie 1984

MIHAI NICULESCU

VECERNIE

Amurgul
de vară
își descalecă murgul
și'n resturi de pară

se scaldă,
ca o caldă
scuturare
de vis și uitare,
ca un agonic suspin
într'un spin
de rubin...

Sub vraja luminii învinse,
cuprinse
de somn și'noptare,
apele clare,
întocmai unor legănate altare,
își descuie porțile
să primească torțile:
stelele,
inelele,
aurul,
tezaurul
cerului,
misterului.

Nu știu: e-aevea, visez?
Parcă vin cirezi
de'ntuneric, să beie
din helești eie;

parcă neguri de smoală
se varsă
într'o putină arsă
și goală;

parcă Inaltul,
mereu singuratic,
se plimbă pe-asfaltul
acvatic;

parcă Duhul Sfânt
a coborît pe pământ.

Scuturând poverile
stau și-ascult tăcerile;
și uitând furtunile
stau și-aștept minunile . .

O CREANGĂ

O creangă, un braț de cais
mă cheamă în lumea de vis,
mă cheamă, sub verdele dom,
o creangă, o mână de pom.

O creangă de măr înflorit
mă cheamă, mă cheamă la schit,
m'așteaptă'n altarul cu flori
o creangă, un braț de ninsori.

O creangă cu proaspăt parfum
mă cheamă, mă strigă din drum,
mă'ndeamnă spre piscuri să sui
o creangă de tânăr gutui.

O creangă'nverzită de nuc
mă cheamă să vin și s'apuc
gondola de frunze și pluș,
o creangă, un braț jucăuș.

O creangă, o harfă de prun
mă cheamă s'o'ndoi și s'adun
în cântec și'n vers și'n scântei
zăpezile florilor ei.

O creangă de vișin pribeag
mă cheamă sub fragedu-i steag,
m'așteaptă să-i beau din pahar
lumina primită în dar.

O creangă, o mână de vis
mă cheamă sub cerul deschis,
mă strigă să drumui spre cer
o creangă de zarzăr stingher . . .

SERGIU GROSSU

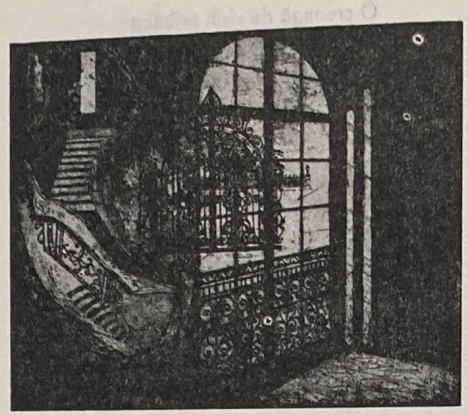

TITUS BĂRBULESCU

ȚARA DIN CEAȚĂ

Amintiri (III): Mircea Vulcănescu

Am cunoscut mai bine seminarul de sociologie și pe cei care îl dirijau. Pe „patron", Dim. Gusti, nu-l vedeam decât la cursurile magistrale. Înțepat, iritabil, fâșneț, avea o inteligență așa de fluturatică – cam așa se exprima Eminescu vorbind de anumiți boieri conservatori care nu apreciau stilul lui polemic la TIMPUL, de boiernaș mărunt, de răzeș de țară! – încât parcă și ideile **„Școlii de la București"** de Sociologie, ce ni le lansă în prelegerea de deschidere, dobândiră în lecția a doua, a treia, prin repetiție, un fel de strălucire de prospect publicitar, obsesional: **La Vulturul de mare cu peștele în ghiare!...** Prin ce minune, în jurul lui, toți colaboratorii, toți erau de o aleasă și rară calitate: onestitate și modestie în expunere, temeinică pregătire științifică? Îndrăgostiți de problemele de fond ale culturii și civilizației românești, informați pe teren despre realitatea românească, de toți îmi aduc aminte cu recunoștință și emoție; de la fiecare, deși deosebiți ca formație științifică sau convingeri politice (gama opțiunilor lor politice se întindea de la „dreapta" ideologiei legionare până la „stânga" so-

cialist-marxistă), am învățat ceva din „prospect", un mădular viu și concret din corpul complex al realității românești dintre cele două războaie. Care, evident, tratată formal ca o tablă de materii nu putea fi decât veleitate științifică, stropită baptismal – adică metodologic –, când de un G. Tarde, când de un Em. Durkheim, când de „onoratul și marele prieten al nostru – nu-i așa? – d-l X de la **Collège de France!"** Ifos academic, rostit solemn și cam fârnâit... Totuși, când văd astăzi, după atâția ani de așezare a ideilor și amintirilor, când am în fața ochilor **Sociologia Militans,** sau mai ales **Enciclopedia României,** superbul in-folio în mai multe volume întocmit sub direcția și autoritatea profesorului D. Gusti – care cuprinde, necenzurat, toată istoria civilizației României Mari, sigur că omul și cărturarul care a făcut-o merită respect și admirație. Fu așa dar un mare animator și semănător de entuziasme științifice, generosul iubitor și ctitor al Sociologiei românești, așa cum Caragiale este creatorul teatrului românesc. Ne place sau nu ne place, dar aroganța academică, ușurătatea ei, bârfa balcanică, opuse bunăoară gravității sumbre a lui Pârvan, gravității virulente și luminoase a lui Eminescu, cântecului iredentist al lui Goga, cântecului firii al lui Blaga, umorului țărănesc – adică bun și frământat ca pâinea – al lui Creangă, toate sunt românești...

Dintre cei 5–6 conferențiari și asistenți, îndrumători de seminar, mi se pare că nu a mai rămas niciunul în funcție universitară după 1945, nici în viață astăzi după anul XXX al exilului intern și extern*. Unii au dispărut prin mimetisme administrative, alții s'au afirmat „politic", un moment – știu eu ce o fi fost în sufletul lor? – alții au murit eroic, Dumnezeu să-i odihnească cu drepții! De aceștia voi vorbi, mai exact de acela care simplu conferențiar, ba chiar asistent, dacă nu mă'nșel, căci nu trecuse doctoratul, a fost pentru mine și cei care aveau 20 de ani în vremea aceea, șansa de a fi întâlnit inteligența dăruitoare a maestrului menit să facă învățăcei. Marea, cea mai frumoasă inteligență, cea mai fertilă în comunicarea ei ce mi-a fost dat să întâlnesc pe pământ și sub cer românesc: MIRCEA VULCĂNESCU.

Era un om înalt și gras, părul și ochii negri, trăsăturile feței erau fine, nasul, gura frumos desenate, pielea albă, nicio zbârcitură pe fruntea înaltă. Mobil, cu gesturi vii, se deplasa totuși cu oarecare efort din cauza complexiunii de artilerie grea. Puțin peltic: **ș**-eurile, **s**-eurile se telescopau, de-

---

* Articolul scris în 1976

fectul dispărea după prima replică, încorporându-se într'o frază armonioasă, amplă, de o claritate de izvor țâșnitor. Mă înțelege cine a băut la izvor și și-a spălat fața colcâită de transpirație și de arșiță, după un suiș obositor spre un Ceahlău pietros dar accesibil. Mircea V. era întâi o abluțiune purificatoare, o „tabula rasa" a funinginei spiritului. Te izbea apoi densitatea ideilor și ușurința cu care se înlănțuiau într'o expresie curgătoare, orânduită muzical pe trepte, cu o ordonanță internă și contra-punct de partitură de Bach. Spiritul unui om cu inteligență cercetătoare are tendința să serieze o problemă în două, în trei,mai rar în patru categorii raționale antinomice, contrarii sau convergente. Așa proceda, bunăoară, **Tudor Vianu.** Efortul acestuia era laborios, aproape fiziologic, în înaintarea pas cu pas, încet, cu pauze, răsturnări de argumente, citații savante și, la sfârșit, o strălucire de sinteză personală care se proecta pe textul supus analizei, în chip de concluzie. Pasiunea cercetătorului se comunica auditorului în cursul „travaliului". Participai la o tensiune; rezultatul, însă, nu te mai interesa decât anecdotic, aveai sentimentul că **„point n'est besoin d'espérer pour entreprendre".** Efortul în el însuși era spornic prin calitatea lui didactică și de suferință fizică. Despre L. Blaga, iarăși, se spunea că **tace,** continuând, detașat de interlocutor, să și elaboreze romanul metafizic... După cum **Sadoveanu** zicea: **șăd!** când cineva încerca să-l prindă în jocul catihetic al întrebării și răspuns. Despre **Nae Ionescu** că **ascultă, provoacă** și **intră'n joc.** Maieutica lui era a Sfântului Pavel, din epistola către Corinteeni (I, 9, 21): **Cu cei ce n'au lege, m'am făcut fără lege, deși având legea lui Christos, ca să-i câștig"...**

Mircea Vulcănescu nu semăna cu niciunul, sau, poate, pe toți îi asimilase, depășindu i într'o maieutică a lui, personală. **Asculta, stârnea** interesul discuției, **seria** problema în nenumărate trepte, ca într'un drum al crucii, întrerupt de popasuri determinate.

La limită, procesul serierii putea ajunge la 24 discriminări graduale, tot atâtea „strofe" – icoase și condace – cât în Acatistul Sfintei Fecioare. Formula fără efort, **firește.** Niciodată n'am auzit un cuvânt impropriu sau inutil ieșind din gura lui. **Rostit,** pentru el, însemna în acelaș timp **rostuit,** adică la locul just. Cred că pleca tot de la Sfântul Pavel: **„...mai bine să rostesc cinci cuvinte cu înțeles, ca să învăț pe alții, decât zece mii de vorbe în limba insuflată"** (Cor. I, 19). Creștinul din el era dublat de filosoful aristotelician, pasionat de cunoaștere, dar și de comunicare, de contact cu sensul originar al cuvintelor. Vorbea bunăoară de **firea cuvintelor.** Dificultatea de a comunica stă în formulare. Formulezi cu ajutorul cuvintelor. Iar cuvintele sunt bani, au circulat ieri, circulă astăzi. Dar Cuvântul este mai ales substanță de viață și har dumnezeiesc: **„La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era Cuvântul".** (Evanghelia lui **Ioan). Cuvânt** înseamnă deci dialog între făcător și lumea făcută, între Creator și Creație. El trebuie rostit **firește,** în inima naturii interne și externe. **Firea** Românului este și una și alta; adeziunea lui la natura exterioară purcede din cuvânt: **a fi, fire...** De aci sentimentul țăranului român de a fi în sat și natura lui înconjurătoare, spre deosebire de cultivatorul occidental a cărui natură (**être**) tinde spre oraș, se „citadinizează...". Mircea Vulcănescu vorbea apoi despre fire ca despre o frăție a oamenilor în sânul creației, care este artistic plăsmuită și mereu plăsmuitoare de artă. Efortul artistului stă între îngerul din dreapta și necuratul din stânga, între sfințenie și demonie... Dar sentimentul Românului este că arhetipurile frumuseții vin din rai. De aci, grija lui de a se pregăti de moarte înfrumusețându-se, călcând peste necuratul din stânga și, într'un fel, mântuindu-l. Pot închina lui M. Vulcănescu gândurile de el închinate pictorului **Sabin Popp** (în **Gândirea,** Gânduri pentru pomenirea pictorului Sabin Popp): ...lângă el „aveai sentimentul că intri într'o împărăție de ceasuri clădițoare ce mi-au fost date în viață, bucuros de a fi descoperit cheia de boltă a creației".

Într'o dimineață de toamnă am început seminarul de **Introducere în filosofie.** Vreo 10–15 învățăcei așteptam să vină maestrul. Așteptând, ne priveam unii pe alții cu băgare de seamă, fără să ne cunoaștem, judecându ne în sinea noastră ca între orășănii necuviincioși, după strâmbături. Unul avea fruntea teșită, altul foarte încrețită peste niște ochi holbați; unul închidea un ochi mai iute și mai des decât pe al doilea; altul își freca o șuviță de păr, cu nasul lung adulmecând într'un caiet, citind, îndreptând; unul își făcea vânt cu „Universul Literar", cu aerul că îi miroase a ceva supărător. Poate a mitocan, poate a filfizon! Altu-și rodea unghiile... Ce curioasă mi se pare astăzi, după atâta vreme în care amintirile s'au cristalizat, prima întâlnire între tineri destinați să învețe a cugeta. Cugetam unii despre alții, sentimentul dominant era de ostilitate: cine-i ăsta? Ce vrea? Ce-i în capul lui?... Câteva fete formau un grup aproape compact, comunicând surâzătoare între ele. Le azvârleam câte o uitătură pe furiș, pândind parcă din partea uneia aprobarea sau blamul. In fond, procesul „umanizării" omului are două resorturi: unul psiho-somatic, te definești în funcție de voința ta de putere; altul este cultural, te definești în funcție de ade-

ziunea „celuilalt", la structura ta culturală aparentă; îți place sau nu-ți place cum gândești, fiindcă te judecă o fată frumoasă, un public, un învățător. **„Vous êtes beau",** spunea frumoasa din **l'Apollon de Bellac,** de Giraudoux, dănțuind din birou în birou, funcționarului încărcit și covârșit de hârtii mucegăite; iar acesta, din microb cenușiu, odată s'a luminat... Dacă și primul și al doilea resort s'au tocit, urmează destrămarea, un fel de moarte surdă și chioară...

La ora 10 s'a deschis ușa. Intră, suflând ca o locomotivă, Mircea Vulcănescu. Știam că este foarte ocupat. Trecuse întâi pe la Ministerul de Finanțe, unde era directorul vămilor. Pășește spre catedră, își pune servieta, se întoarce către noi și, în timp ce și ordonează respirația ne înconjoară din ochi cu o privire directă, scrutătoare, oprindu-se la fiecare. Ochi negri, strălucitori, mâinile fine, contrastând cu corpul mare, se deschid și se închid, degetele se destind, se resfirează, se împreună, căutătoare, ca într'o pâlnie receptivă, de oficiant. (Într'o zi, l-am văzut la televiziune pe **Henri Langlois,** arătând reporterului muzeul cinematecii. Prezentat „en gros plan", din față, am tresărit: în degetele fine și mobile, în privirea intensă, în mișcările svelte de trup greu, l-am zărit o clipă – vedenie! – pe Mircea Vulcănescu.)

– Vom învăța astăzi cum se întocmește o disertație filozofică. Vom proceda împreună la însăilarea planului, plecând de la o temă pe care mi-o veți da d-voastră, voi copii... Dumneata, în prima bancă, ce te interesează în filosofie?

Pe fiecare ne-a întrebat ce ne interesează și fiecare am răspuns ce știam, chiar mai mult decât știam, dând bibliografie savantă, lecturi începute sau proectate. Profesorul ne asculta cu multă atenție, lua note într'un carnet nou început, în care ne a însemnat pe fiecare cu nume, prenume, studii paralele, limbi clasice, limbi străine. După ce ne a trecut pe toți în revistă, compulsă notele, le cântări: recolta era abundentă. Eram foarte savanți și foarte curioși de cele filosoficești: Kant, Sfântul Toma de Aquino, Aristotel, Platon, Descartes, Hegel, Marx, Bergson, Kierkegaard, Spengler, Vasile Conta, Dostoevski, Eminescu, Tolstoi, L. Blaga, Nae Ionescu, Sfântul Augustin...

Profesorul și-a'nchis carnetul, s'a sculat, a coborît de pe estradă printre noi:

– Ei, acum vom începe, zise el cu un infinit farmec maliții, prin **a uita tot ce știm.** Începem prin a face „tabula rasa" și a construi un plan pe tema: **Știm că nu știm nimic.** Ca să știm ceva, pornim de la un material

dat. Dat de cine? De cine-mi place... Despre ce? Despre ce văd și pipăi, eu cu mâna mea... Ce știm? că nu știm, dar poate vom ști ceva. Acesta-i materialul și ipoteza de urmărit. Din ignoranță trebuie să iasă ceva, odată observată, judecată. Iese o obscuritate fecundă, ca dintr'o magmă informă din care se lămuresc niște noduri cu vine de metal prețios. Le alegem, le curățim, le șlefuim. Cum? Cu ajutorul unui aparat care se numește inteligența critică, sau metodă. Eu l-aș numi, mai simplu, **mosorul cunoașterii...**

Și atunci scoase din buzunar un mosorel cu ață. Apucă capătul firului. Încet, cu aplicație meticuloasă, îl desfășură lungime de un metru aproximativ. Îl rupse. Făcu mai multe noduri, unul mai mare la căpătâiul final.

– Acesta-i aparatul metodologic, continuă profesorul, sau, practic, instrumentul de măsură al soldatului pontonier... Un fir diriguitor, aplicat materiei măsurabile. Orice crâmpei de ignoranță poate fi cifrabil sau formulabil. Și dacă ignoranța poate fi formulată, înseamnă că ea nu mai este opacă și străină mie, ci provocatoare, ci permeabilă mie, atât cât o pot măsura și comunica altora: **știu că pot ști,** confruntându-mă cu alții. Și iată, planu-i gata: **primo,** o întrebare; **secundo,** ce zic unii, ce zic alții; **terzio,** ce zic eu. Ce zic eu, este răspunsul, nodul final; concluzia.

Apoi, și-a pus mosorelul în buzunar. S'a uitat la noi cu un fel de bucurie de copil care a demontat o jucărie, dându-ne-o nouă s'o dregem.

– Dragii mei, orice disertație filosofică este o operație de soldat pontonier, în bună parte manuală. Ea consistă în gesturi repetate, în exercițiu logic, în stabilirea de raporturi armonioase și divergente, care nu se'nșurubează toate unele în altele, ci se desprind în serii de cunoaștere parțială, învârtindu-se fiecare, ca niște bile în rulmenți autonomi... Peste ele, se încheagă un ansamblu de tensiuni contradictorii. În ele cântă meșterii cântăreți din Nürnberg... Fiecare meșter știe ce face, de aceea cântă cum alții se roagă!... Câteodată opera însăși cântă o melodie nouă, o nouă viziune g'obală a vieții, a universului. Aceasta-i altceva, aceasta-i lumea artistului. Eu nu vă cer decât să-mi demontați un mecanism de gândire în raporturi logice, să l explicați. Cinstit, cu simpatia pe care ți-o inspiră efortul celui ce și-a ars puterea de creație într'o operă și pe care ai satisfacția de a-l cunoaște în intimitatea lui: un om la „masa lui de brad" și mărturia scrisă de ce poate un om... Data viitoare, vom demonta împreună **Antinomiile** lui Kant. Cine ne face o expunere liminară? Romulus?...

Profesorul ne cunoaște de-acum, pe fiecare, pe numele mic. Dar ceea

ce era și mai straniu, ne cunoaștem între noi, ucenicii. Un curent de simpatie străbătuse prin inimile noastre, de emulație leală. Ne înfruntam cu plăcere. Nu mai vedeam nicio frunte teșită, niciun tic. Chipurile din jurul meu erau luminoase, fetele iubitoare. Așa am început, cu dragoste, să descifrez texte obscure și limbi moarte.

*

Prin anii 1941–1942, România era angajată în război. Frontul era încă departe în Rusia, veștile rele. Mircea Vulcănescu, promovat subsecretar de stat la Finanțe, era din ce în ce mai ocupat, din ce în ce mai rar în mijlocul studenților. Câțiva prieteni ai lui, sub impulsiunea lui **Constantin Noica,** au hotărît să facă un cenaclu: **Izvoare de Filosofie,** menit să întrețină o activitate liberă de contingențe, să scoată o publicație, poate un dicționar filosofic. Cele două numere care au apărut, de altfel, sunt astăzi rarisime, prețioase mai ales pentru ce a dat M. Vulcănescu. – Hai, Mircea, scrie despre **Firea Românului,** îl îndemna C. Noica. De fapt, el era izvorul izvoarelor, iar **Dinu Noica**, redactorul neobosit, stimulând, compilând, scuturându-ne cu blândețe din cotidianul sumbru sau frivol, cu sentimentul că eram în ceasul al 12-lea, în ajunul unei căderi în istorie, din care cine știe când ne vom ridica. Din ce vremi, din ce altă omenie, sau neomenie?... Ne întâlneam seara, întâi într'un beci al Teatrului Național, fostul, acum dărâmat, din Calea Victoriei. Venise frigul, fiecare aduceam 2–3 lemne vârîte sub palton. Parcă-i văd pe profesorii **Floru** și **Bogdan,** scoțând din buzunarele adânci, din geantă, lemne tăiate frumos, uscate; pe **Dinu Noica** purtând o tașcă plină, peste caiete și hârtii; **Sandu, Mișu** și cu mine, mai multe, într'o valiză, că eram mai tineri... **Petre Țuțea** uita întotdeauna, **„Nea Fănică"** (Ștefan Teodorescu), se mulțumea să aibă chibrite. Ne părpăleam toți în jurul focului ce începea să dogorească așteptând să vină maestrul. Venea, suflând mai tare ca soba bună de teracotă, venea ca la facultate, de la minister. – Dragii mei, iertați-mă, a trebuit să stau la o „conferință de sinteză" a ministrului, – generalul **Potopeanu** –. El vede situația militară bună, mie mi se pare amăgitoare. Caucazul e o **Fata Morgana.** Drumul petrolului este o necesitate a strategiei și logisticei germane, pentru noi e calvarul corpului de cavalerie... Jonțiunea cu Afrika-Korps este vitală pentru Nemți, este costisitoare și himerică pentru noi... Dar știu că Dinu vrea să ne spună altceva.

– Dragă Mircea, vrei să vorbim despre dicționar, apoi de sumarul primului număr din **Izvoare?** zise acesta, deschizând un caiet, punând rânduială în hârtii.

Ce scumpe și atemporale îmi apar astăzi discuțiile de atunci! Sporite în arhetipuri de mirabilă sămânță, îngropată în cimitire sub stele și lună! Petre Țuțea contesta tot, cu demonie. Dinu Noica programa cu răbdare: – Tu faci asta, tu asta. Voi, copii, să mi traduceți din latina medievală **De Monarchia,** de Dante, este perfect inactuală. Mircea...

Mircea Vulcănescu se apăra că n'are timp; apoi relua tot materialul, ne formula planul și sumarul definitiv. C. Noica nota mulțumit, închidea caietul, fixând întâlnirea viitoare. Ne angaja să nu fim leneși – căci lenea e podoabă de estet decadent, de imperiu în descompunere. Noi nu putem fi imperiali, ci suntem humă cu ochi din Humulești, călcată, violată, uneori cu rod, de veniturile istoriei, dar frământată numai de noi, de țărani harnici...

Când frigul s'a întețit, ne întâlneam acasă la Mircea Vulcănescu. Intram unul după altul în salonul cald, căptușit cu etajere de cărți; o credență de marmură, un vas cu flori, deasupra un tablou tot cu flori – nu-mi mai amintesc –, poate un Tonitza, un Luchian? În unghiul salonului, un pian. Ne cântă într'o seară, maestrul, rugat de noi, o sonată de Schumann, o baladă și un studiu de Chopin... Pe masă, o tavă imensă cu prăjituri, sticle cu vin alb, cupe, farfurii de faianță. Maestrul sosi ca întotdeauna, după noi, răsuflând din greu și fericit să fie primit de noi, oaspeții lui, scuzându se c'a întârziat, reținut de o conferință ministerială, de sinteză. ...Ne-a vorbit în seara aceea de **Izihaști** și **Rugăciunea lui Iisus... Grigore Palama** a fost torturat ca și **Pascal** de problema harului. Dar natura răsăriteană a grației stă pe sfințenie, cu pasiune, în lipsă de argumente raționale a dreptei credințe – în timp ce, în apus, natura scolastică a grației se usucă, tălmăcindu-se în paradigmele rațiunii... **Rugăciunea lui Iisus** nu poate fi decât contemplativ-ortodoxă. Îl chemi, repetat neîntrerupt, în ritmul respirației, până când inima „înghite pe Dumnezeu și Dumnezeu înghite inima".

Nea Fănică începea să înghită vârtos din prăjituri, bodogănind eliptic: – Da, așa, aproape; lumină, amintire – mecanică psiho somatică... Mircea V. zâmbi și ne ofili pe toți să ne servim, servind el însuși pe cei mai sfioși. Apoi reluă, în timp ce bunătățile dispăreau în ritm repetat și voios:

– Numele reprezintă puterea celui care îl poartă. Zicând cinci cuvinte: **Doamne miluește-mă pe mine păcătosul!,** de sute, de mii de ori, ființa con-

templativului este străbătută și covârșită de lumina harului. Această contopire cu lumina harului, o numesc izihaștii **amintirea lui Iisus.** Sigur că nu oricine e în stare să simtă numele lui Iisus mai „dulce ca mierea". Mistica este o depășire a puterilor noastre și o dilatare a forței de receptivitate pe măsura dragostei divine. Există dragostea divină?... Există, ontologic, o parcelă de infinit muzical cu care ne-am născut. Există o sămânță a vieții care nu poate germina decât din dragoste... Există **cuvântul,** adică minunea expresiei, prin care un om, blestemându-și soarta, sau chiar pe Dumnezeu, îl recunoaște... Dar să revenim la izahiști: „Iisus este cuvântul prin care Dumnezeu a făcut lumea". Prin cuvânt – cinci cuvinte repetate până la sincopă –, omul are o străfulgerare de lumină, care este semnul contopirii lui cu Dumnezeu. De aici purcede „iubirea de frumusețe" (filocalia) a monahului ortodox. Rugăciunea lui pe munte, în sihăstrie, rostită necontenit, cu capul aplecat și mâinile întinse, e „făcătoare de Dumnezeu și născătoare de lumină". Poate așa au văzut lumina taborică cei trei ucenici, Petre, Iacob și Ioan, inițiați în chip tainic de Dumnezeu... Însă, sihăstria și vocația ascezei vine câteodată peste tine și din lume; dintr'o provocare și din iubire pentru provocator; dintr'o suferință, o mare suferință, chiar o moarte pe care o asumi, iluminându-l pe el, pe călău, și încălzindu-l cu arderea lui. Muntele Tabor e'n timp, în noi, când bate miezul nopții...

Rosti apoi, cu un fel de delectare gravă: – Moartea trebue să fie un îngheț toropitor în noapte.

– Și viața niște amiezi desfătătoare ale trupului, bodogăni iar Nea Fănică, care, acum, turna în pahare.

Am glumit, băut și mâncat, unii cu măsură, alții fără. Mircea V. devenise din nou comunicativ, voios și parcă dornic să ne cerceteze pe fiecare, să ne asculte și să formuleze apoi rostul definit, în lumea nebună care ne înconjura și se dezarticula în timpul și spațiul românesc.

– Nu, Dinule, tu ai dreptate, nu eu. Într'o lume bună au înflorit mediocrii, istorico academicii, „foștii" luptători, pontifianții, fonfii... În cea nebună, trebue să se nască mucenicii, profeții, vizionarii, eroii anonimi, fecioarele care pun untdelemn în candelă. Nebunii pentru Hristos.

– Nu, dragă Țuțea, inteligența nu-i luxul săracilor, ci neputința bogatului de a crea. Cum spui: între „Wortmasturbation" și candoarea olarului mut, învârșunat pe roata lui făcătoare de ulcioare cu „mijloc de sfinte

păcătoase fete", dăinuie o substanță menită să cânte universal. Întrebarea este: cine o ascultă? Cine o pricepe?

– Floru, iubitule, tu niciodată n'ai rostit o vorbă urîtă... Ia spune-mi, ai înjurat vreodată, la mânie? – Nu...

– Voi, copii, – ni se adresă nouă, – voi când plecați pe front? Eu am fost prea tânăr în primul război, prea vârstnic acum. Nu e un privilegiu, oh! nu – ci soarta martorilor neoculari. Așezăm experiența altora, din auzite. Voi aveți bucuria unică de a fi în așezământ, în inima lucrului. Întâmplările, bune-rele, ale voastre sunt. Să nu le ocoliți, nici uita... Lumea voastră este norocul vostru. Nu se poate să nu-l iubiți. Cu el vă veți petrece în nenorocul istoriei noastre... Cine știe, cine-i va cânta tâlcul? Cine? Când?...

*

Cum s'a stins Mircea Vulcănescu? Cam prin anii 1948–1950 fu judecat și condamnat la temniță grea, în lotul foștilor demnitari din guvernul generalului Antonescu. Fu închis la **Aiud,** alături de multe victime din toate orizonturile spirituale și politice ale României învinse. Era păzit de fiare cu chip de om (cel care mi-a povestit calvarul lui, i-a fost ortac și interlocutor în „symposioanele", pe care continua să le conducă, seara, la cina caldă, de arpacaș, a osândiților).* Slăbise cât în tinerețea lui; înalt, supt, răvășit trupește, haina vărgată îi aluneca pe umerii osoși; numai ochii, mai frumoși ca niciodată, străluceau din fundul cearcănelor. Nu putea dormi, ochii, tot timpul deschiși, dogoreau fuliginos peste cei care îl ascultau, peste gratii și sârma ghimpată. Nu putea îndura fiarele cu chip de om. Îi certa, refuza corvezile, îi învăța românește... Șeful temnicerilor s'a supărat într'o seară de iarnă, cu ger de bobotează. S'a supărat, adică cum, el, un om prost, de altă limbă – adică de alt neam, după cronicari –, să primească lecții de la un „domn boier fascist"?! L-a pedepsit cu „secretul". Din încăperea cu fum și respirație apăsată, dar bună a condamnaților, a fost mutat în „turn", într'o celulă cocoțată în cetățuia închisorii.

A doua zi dimineața, Mircea Vulcănescu devenise un sloi de ghiață, după o noapte petrecută pe un ger de –20 de grade. Așa l-au aflat șeful temnicerilor de altă limbă și tovarășii săi, a doua zi dimineața. Țurțure de ghiață,

---

* Raportate de Traian Herseni într'o conversație la Paris.

cu ochii deschiși, mort cu ochii vii. Se făcu ziuă, dădu soarele. Din turturele cu ochii vii, s'a toropit atunci o lacrimă; apoi alta, alta, prelingându-se și împreunându se în sânul mumei-fire cu cele ale osândiților de limbă românească, în aceea dimineață de iarnă, când aceștia și-au luat rămas bun de la răposatul Mircea Vulcănescu, închinându-se, șoptind: Să-i fie țărâna ușoară și Dumnezeu să-i ierte pe călăi – căci numai dela El poate veni iertarea... De la cea mai frumoasă inteligență românească pe care norocul m'a învrednicit s'o cunosc în Țara de dincolo de ceață.

Paris, 1975

TITUS BĂRBULESCU

PE DRUM

Degeaba mă'nconjoară cu uri și-amenințare
Ziua prin care astăzi încerc să mi fac cărare.
Degeaba tună zeii căci nu-mi mai este teamă
De zilele de mâine ce nimeni nu le cheamă.

Bogat în sărăcie, nu am ce mai împarte
Căci ce a fost odată e îngropat departe.

Dar merg și merg și urme rămân ca mărturie
Speranței că mai este o zi de bucurie
Ce gurii să-i dea zâmbet și'n ochi s'aducă rouă
Pe ziua ce-a fost veche și-a devenit zi nouă.

PE GEAMUL ÎNGHEȚAT

Pe geam s'au aninat scântei
De ger. Sunt tainice decoruri
Prin reîntoarceri din neant,
Un scurt popas de drum în zboruri.

Și gânduri noi pornesc în stol
Iar legănarea lor desprinde
Din amintiri de-atâția ani
Aceleași glasuri de colinde.

E vechiul univers pierdut
Cu temi crescând de rătăcire
Pe-un infinit necunoscut,
Fără cărări de fericire

Dar te înalți cu gând curat
Ca florile în primăvară
Și din scântei de ger culegi
Tot ce-ai iubit odinioară.

S. G. THEODORU

ALEXANDRU BADIN

PILULE DULCI, PILULE AMARE

În viață plătim pentru plăcerile și pentru greșelile noastre; nu știu însă dacă facem greșeli în căutarea unei plăceri sau este o plăcere să facem greșeli.

*

Ne naștem singuri, murim singuri și încercăm să trăim împreună.

*

În dragoste ceea ce este temporar este dragostea pentru alții, iar ceea ce este permanent este dragostea pentru noi înșine.

*

Existența noastră este o plutire, o navigație între gravitația materială a structurilor noastre fizice și polul eteric al aspirațiilor noastre spirituale și nefizice.

*

Minciuna devine un act acceptabil pentru cel care vrea să protejeze un adevăr de valoare.

*

Cu cât mai materialistă ne este gândirea, cu atât mai relativistă ne devine inima.

*

Este dragostea un pretext pentru sex, sau este sexul o substituție pentru dragoste?

*

Moartea unei pasiuni începe prin descoperirea ridicolului ei.

*

Romanticii refuză de la prima privire, ceea ce restul lumii consideră esențial.

*

Nu știu de unde a venit diavolul; dar sunt sigur că nu se va întoarce niciodată înapoi.

*

Nebunii și înțelepții au întotdeauna ceva important de făcut.

*

Nu trebuie să ne fie teamă de viitor, deoarece numai prezentul rănește.

*

Dorim respectul celor din jurul nostru în aceeași măsură în care ne place să-i ridiculizăm.

*

Destinul femeii este să aștepte bărbatul pe care să-l iubească, să-l admire, să-l urmeze, să-l copleze, să-l depășească și în final să-l controleze.

*

Invidia fiind un puternic generator de energii, îi ajută pe cei mai puțin norocoși să micșoreze distanța dintre ei și cei mai norocoși decât ei.

*

Câinele meu este mai frumos decât al tău; adevărata chestiune este însă nu care câine, ci al cui.

*

Nu este nimic greșit în a fi un visător; ceea ce este greșit este faptul că ceilalți nu sunt.

*

A spune ceea ce gândim nu este o consolare pentru adevăr.

*

Oamenii au puternice motive să-și ascundă adevăratele motive în spatele altor motive...

Femeile ne fac să ne simțim mai tineri decât suntem și să arătăm mai bătrâni decât ne simțim.

*

În lupta lor pentru supraviețuire, emigranții sunt avantajați de dificultățile lor în comunicare și, nevoiți să se întoarcă la noțiuni de bază, sfârșesc prin a avea o înțelegere mai bună.

*

Este o rușine, că minciunile ne aduc în general speranțe, iar adevărurile restricții.

*

Iubește-ți soția și iubește-ți vecinii! Este ușor de spus, când nu ai nici una din ele. Iartă-mă, Doamne!

*

Într'o lume orientată spre sexualitate, dragostea apare palidă și tristă ca o descoperire arheologică.

*

Prin căsătorie, femeia își pierde inocența și castitatea, iar bărbatul și le dobândește pe ale lui.

*

Nu sunt interesat atât de mult de realitatea înconjurătoare, așa cum este, cât de reflectarea ei, înfrumusețată și magnificată, în mintea oamenilor interesați.

*

Mariajul este o soluție permanentă pentru o problemă temporară, iar burlăcia este o problemă permanentă tratată cu soluții temporare.

*

Fericirea este numai un cuvânt, pe când nefericirea este o realitate.

*

Singurele adevăruri importante sunt acelea despre care nu ne place să vorbim, iar cele mai puțin importante sunt acelea asupra cărora suntem cu toții de acord.

*

Înșelăciunea are avantaje pe care onestitatea nu le vede, iar onestitatea are avantaje care înșelăciunii nu-i plac.

*

Sărutul este o promisiune pentru tineri și o răsplată pentru bătrâni.

*

Conștiința este ca o fâșie de pământ minată, care separă apetiturile noastre de înfăptuirea lor.

*

Hipocrizia nu se duce la biserică pentru a se lepăda cu adevărat de păcate, ci numai de amintirea lor.

*

Idealiștii transcend experienței lor imediate, pe când materialiștii sucombă.

*

Vanitatea este pâinea bogatului, iar pâinea este vanitatea săracului.

*

Artele, imitând natura și făcându-ne mai umani, repetă, într'un anumit fel, creația.

*

Diplomația este să zâmbești cu buzele, să vorbești cu mâinile și să lovești cu picioarele.

*

Între inimă și rațiune, și poate pe undeva deasupra lor, există altceva, care astăzi se aliază cu inima și mâine cu rațiunea, folosind criterii pe care inima și rațiunea nu le înțeleg.

*

În dragoste bărbații au scopuri mai apropiate și femeile au obiective mai îndepărtate, iar înfăptuirea obiectivelor trece de obicei prin realizarea scopurilor.

*

Oamenii nu știu ce vor până când descoperă ceea ce nu pot face.

*

Femeia și bărbatul au suspiciuni, unul asupra celuilalt, și numai celălalt știe motivul.

*

În dragoste, explicațiile atenuiază adevărul și înăspresc minciuna.

*

Femeia și bărbatul sunt instrumentali unul altuia, în înfăptuirea dragostei la ei înșiși.

*

Minciuna duce adevărul mult mai departe, decât adevărul ar putea să o facă singur.

Ne iubim pe noi înșine, chiar atunci când nu ne place ceea ce iubim.

*

Iubirea de sine este pentru oameni, ceea ce gravitatea este pentru planeta lor.

*

Îmi este teamă să o spun, dar cred că mișcarea de liberare a femeii, a eliberat mai mult bărbați decât femei.

*

Că religia este opium pentru popor, nu a fost decât o idee de contrabandă, care s'a fumat de mult.

*

În ceea ce privesc surprizele neplăcute, prietenii par să fie mult mai rafinați decât adversarii.

ALEXANDRU BADIN

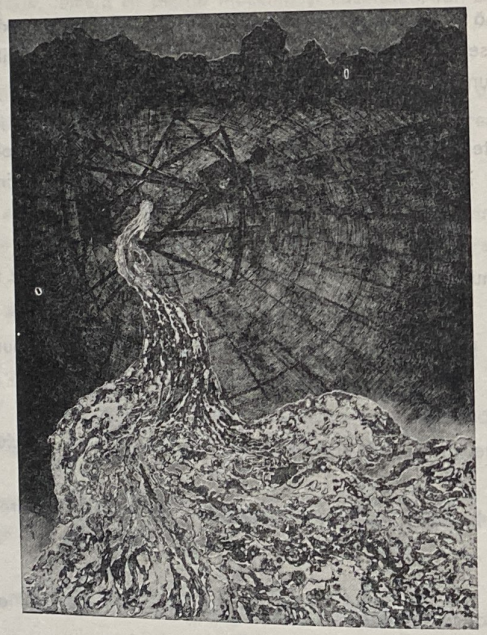

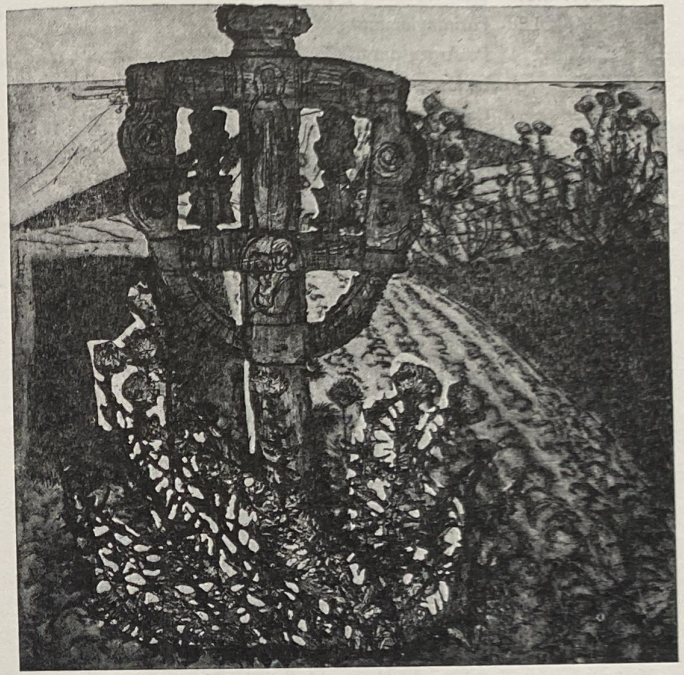

MEȘTERUL MANOLE

– Tabloul II –

(Manole în chilia călugărului Gavriil Argeșanu. Gavriil închide cartea și își șterge cu palmele ochii obosiți).

GAVRIIL: Da, fiul meu! Ce-i baiul?
MANOLE: Părinte sfânt, mi-e plaiul
Cu nori de nopți în piept.
Dă-mi sfatul înțelept
Din Carte și bucoavne
Că'ntunecimi puhavne
Îmi țes în minte-aiurea.

GAVRIIL: Hai, freamătă-ți pădurea!
MANOLE: Părinte luminat
Pe Argeș am aflat
În lunca după fire
Un loc pentru zidire,
Părut a fi sub soarte
Dar pângărit de moarte.
GAVRIIL: Îl știu. Pe râu în jos.
Ca'n timp întors pe dos
Anatema sub tină
Tot ce-i zidit ruină.
MANOLE: Prea-Nu-Știul e de față!
El el Și-ți cer povață.
Zidițul mic de mână
În noapte se dărâmă.
Tăunii răi ai fricii
Îmi mușcă ucenicii
Și-i streche a cârtire:
„Nu-i loc de mănăstire!"
GAVRIIL: Încerci Zidirea Mare!
MANOLE: ... și n'o găsesc sub soare,
Că vorba lor spurcată
Păduchi din limbă fată.
GAVRIIL: Sunt oameni, oameni, dragul meu!
E apă'n mlaștini și în curcubeu.
MANOLE: Dar curcubeul este sus.
GAVRIIL: Bine-ai rostit ce nu ți-am spus.
MANOLE: Și e ziditul în Lumină ...
GAVRIIL: Așa e.
MANOLE: ... dar ai mei văd crimă
că vreau să devorez Prea-Nu-Știu. Cunoaște-i!
Mă-ajută să înot precum mătasea broaștei.
GAVRIIL: Vrei fiul meu vorbire
Să rostui de zidire,
Am rătăcit prin Palie
Și-aici în Filocalie
Te regăsesc în dogma

Zidițului întocma.
Ești ziditor al humii
Râvnind la Centrul lumii,
Un templu ca balanțu'
Cum agrăia Lactanțu.
Un schit nu e o punte,
Ci regăsiri de munte.
Tu află-te în FIRE
De vrei o mănăstire ...
MANOLE: Nu înțeleg, Părinte.
GAVRIIL: Așteaptă în cuvinte!
Colo-ici e Treizvorul
Care nu cunoaște norul.
Nu e om să-l înțeleagă
Că nu curge pe sub dagă.
Trei fântâni se-ascund în hume
Ca să scoată omu'n lume.
Înțelegi ce vreau să-ți smult?
MANOLE: Nu'nțeleg, dar vreau să-ascult.
GAVRIIL: Treizvorul, făcut parte,
Este spaimă pentru moarte,
Că în om abisu'nfloare
Intru Unu trei izvoare.
Deși trei ele sunt Unul
Sâmburul luminii spunu-l.
Taina ...
MANOLE: Nu'nțeleg și vorba-i dragă
Spune-i tigvei să'nțeleagă.
GAVRIIL: Ești Fiind și Ziditorul
Caută-ți în lut izvorul.
MANOLE: Unde e că eu nu sânt?
GAVRIIL: E în cer și în pământ
MANOLE: Și de moarte ce îmi spui?
GAVRIIL: Bate-i labele în cui ...
GAVRIIL: Uite, cum să-i vii de hac.
Zice locul că-i al ei?
MANOLE: Ca și ucenicii mei.

GAVRIIL: Bine-atunci, dar fii atent!
Uite-aici un pergament
În chirilici și eline:
„Centrul nu-i pentru oricine!",
Dacă este ziditor
Găsească-l pe Treizvor..."
MANOLE: Stai Părinte, vorba-i lungă
Vârcolacii mă împungă
Și-mi mușc soarele, pământul...
GAVRIIL: La'nceput a fost Cuvântul...
MANOLE: La'nceput a fost Lumina
GAVRIIL: ...și-avea în Cuvânt grădina.
Deci, c'o salcă de Florii
Cată-i Apa prin pustii,
Iar când salca-ți mișcă'n mână
La chemarea de fântână
Când se-apleacă spre pământ
c'a descoperit Cuvânt
Sapă'n humă cu putere,
Centrul e'n apropiere
A izvor triunghi să fie
La zidire temelie.
Cumplit Nu-Știu-l o să urle,
Tu să te gândești la turle
Osia trecând prin ele
Logodind prin crâng de stele
În balanțul ce încrină
Treizvor cu Treilumină.
Să nu uiți de unghiul drept!
MANOLE: Sfatul este înțelept,
Dar lumină-mi-l părinte
Prin hugeaguri de cuvinte
GAVRIIL: Datu-i harul de fântâni
Picurarului la stâni.
Pentru oi știe păstorul
A domestici izvorul
Ce sălbatic își ascunde
Diadema lui de unde

În adânc sub visul ierbii
Unde mor de noapte cerbii,
Și se vinde de lumină
Șase ani de rădăcină
S'ar tot vinde s'ar tot duce
Din răscruce în răscruce,
Dar ciobanul îl descântă
Și îl prinde și-l cuvântă
În înaltul de răcoare
De a fi din nou sub soare.
MANOLE: Și cum face?
GAVRIIL: Cei de jos nu știu de stână
Nici de munți și nici ce brână
De culoare e pe timp.
Totul – hărți de anotimp,
Dar ciobanul pentru oaie
Sângele și-l face ploaie.
Când mioarele n'au apă
Baciul pe izvor nu-l scapă
Și îl smulge-n primenire
Către șipot și menire.
MANOLE: Dar cum face?
GAVRIIL: Ca'n Florii, cerul desface
Bunghi cu bunghi – sălcii pe haină –
Din pierdut îl smulge-n taină,
Din ascuns în revedere,
Strugur fost țesut cu fiere.
Și cum face? Își ia ramul
Ce-și plesni în mugur hamul
Și doinind creanga de salcă
Tot pe sterpiciune calcă,
Iar când creangă pleacă pleoapă
A vis de copil – e Apă!
Și el sapă stea cu stea
Pân' la firea de ciușmea.
MANOLE: Prea-i frumos, e adevărul?
GAVRIIL: Sus, în noi, înfloare mărul!

DUMITRU ICHIM

VINTILĂ HORIA

MEMORIILE UNUI FOST SĂGETĂTOR

I. Dela Săgetător la Capricorn

Într'o după-amiază pariziană a lunii Noembrie 1960 mă aflam la prietenul meu Raymond Abellio şi discutam despre vâlva pe care presa franceză o stârnise în jurul romanului **Dumnezeu s'a născut în exil** şi care, în cursa către Premiul Goncourt, rămăsese printre cele două sau trei cărţi cu mai multe posibilităţi de reuşită. A doua zi lucrurile aveau să se lămurească, încă dedicat nu numai literaturii dar şi astrologiei, studiilor tradiţionale, interpretării matematice a Bibliei şi ingineriei (deoarece Abellio este inginer şi matematician şi nu numai romancier şi filosof), prietenul meu începu să-mi facă horoscopul, ca să-mi prezică dacă aveam sau nu să fiu premiat. A trebuit deci să-i spun, în primul rând, ora şi ziua naşterii: 18 Decembrie

1915, într'o Vineri la orele opt şi jumătate seara. După lungi calcule, după alte întrebări, răspunsul a fost clar: – Nu-ţi face iluzii, desvaţă-te de idee, dacă ai avut-o vreodată. Premiul Goncourt nu va fi al dumitale. I-am mărturisit că asta era şi convingerea mea şi că tot bâlciul literaro-comercial care fusese organizat în jurul cărţii mele nu avea alt scop decât să pună în evidenţă pe adevăratul candidat, care trebuia să fie un Francez.

Am plecat foarte calm dela Abellio, pentrucă niciodată nu-mi trecuse prin minte că aş fi putut lua Premiul Goncourt, fiind un străin, un exilat, cineva care nici măcar nu locuise în Franţa până în Octombrie din acelaşi an, editat fiind, în acelaşi timp, de o editură care stătuse în vârful lucrurilor pe vremuri, dar care trecuse pe al doilea plan şi nu avea deci, nici în marele public, nici printre membrii Academiei Goncourt, prestigiul şi posibilităţile materiale de a ajunge prima la potou, cum se spunea în jargonul jurnalistic de atunci. Un premiu literar era, în primul rând, o cursă de cai. E adevărat că văzusem, în drum către Abellio, în vitrina dela Librăria Gallimard, pe Boulevard Raspail, cartea mea suită pe un cal pe care stătea scris: **Premier Prix,** în timp ce romanele rivalilor mei ocupau locul doi şi trei. E adevărat că cititorii librăriei din Clichy, care votau cu o zi înainte de Premiu şi alegeau pe câştigător după voia şi gustul lor, votaseră pentru **Dumnezeu s'a născut în exil.** Toate aceste presagii aveau pentru mine o valoare imensă, însă pur şi simplu sentimentală. Era ca un fel de consacrare destinată să mă consoleze pentru pierderea de a doua zi. Eram nespus de fericit pentrucă romanul meu ajunsese în finală. Restul nu mai avea niciun fel de importanţă şi profeţia astrologică a lui Abellino nu avea decât să-mi confirme certitudinele mele deterministe.

A doua zi însă, în ciuda prezicerii şi a propriilor mele îndoieli, premiul mi-a fost acordat, aşa cum vom vedea în alt capitol. Concluzia era deci: Abellio se înşelase, aşa cum se putea înşela orice astrolog. Evenimentele, din clipa aceea, au luat un ritm atât de pasionant şi de neaşteptat pentru mine, încât profeţia prietenului mi-a ieşit din minte şi abia după câtva timp, luni sau chiar ani după aceea, mi-am reamintit de ea şi, ca pe un tablou care aştepta o completare, am iscălit-o cu un zâmbet şi am repus-o la locul de odihnă din fundul memoriei, de unde am readus-o la lumină în 1972, când din Săgetător, aşa cum mă ştiam, am redevenit ceea ce de drept trebuia să mă consider dela început: un Capricorn. Într'adevăr, obligat să prezint la Ministerul de Justiţie dela Madrid un act de naştere, printre altele, ca să pot căpăta cetăţenia spaniolă, am cerut să mi se trimită de acasă

un astfel de document și, cu surpriză, am constatat că pe acel act de naștere se afla scrisă, adeverită de ștampila primăriei din Segarcea, data nașterii mele **pe stil vechiu.** Eu fusesem convins până atunci că acel 18 Decembrie cu care mă obișnuisem atâta amar de timp răspundea unui adevăr calendaristic și că, deci, părinții mei făcuseră după războiu cuvenita corectare. Sosirea actului de naștere dela Segarcea mă deplasa în timp cu treisprezece zile mai târziu. Mă născusem, nu la 18, ci la 31 Decembrie, și nu mai eram un Săgetător, ci devenisem, fără să știu, ceea ce întotdeauna fusesem, un muritor din zodia Capricornului, nu înainte de Crăciun deci, ci după, născut subt alte influențe stelare. Iată de ce aceste Memorii se numesc ale unui fost Săgetător, pentrucă fusesem cândva, timp de o viață întreagă, ceea ce încetasem de a mai fi. Greu a fost, trebue să recunosc, deoarece din copilărie, dela primele căderi ale zăpezii peste colinele dela Aldești, dela ghețurile și anunțurile de sărbătoare dela București și până în ajunurile de Sărbători de pe meleagurile exilului, în zăpușeala dela Buenos Aires, în limpedele frig însorit din Madridul propriei mele redescoperiri, dela ploile reci ale Parisului, însorite de vitrinele mai mult comerciale decât religioase, însă la fel de bucuroase, la fel de răzătoare și binecuvântate de parfumul copilăriei, cea a fetelor mele și a amintirilor, mă învățasem cu ziua mea așezată într'o zodie pentru mine definitivă, brusc schimbată de o corectură administrativă. Nici acuma nu-mi sărbătoresc ziua de naștere la 31 Decembrie.

Am înțeles de ce Abellio dăduse greș în profeția lui; data pe care i-o comunicasem era falsă.

M'am născut deci la 31 Decembrie 1915, țineam de altă zodie și eram cu două săptămâni mai tânăr. Tatăl meu era inginer agronom și lucra pe Domeniile Coroanei dela Segarcea, în Dolj. El era Muntean, născut în județul Buzău, mama era Moldoveancă din Vaslui, deci legătura mea cu Oltenia natală era numai întâmplătoare, legată de o zi de naștere. Expusă și ea, după cum văzurăm, capriciilor calendaristice. Și totuși, încă de copil, m'am simțit Oltean, după cum fratele meu, născut câțiva ani după mine, la Cahul, s'a simțit Basarabean. Rivalitatea dintre noi, încă de mici, de când învățam cu pasiune istoria, se proiecta asupra lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazu. – Cine a fost mai viteaz, Mircea cel Bătrân sau Alexandru cel Bun, Mihai sau Ștefan? Era ca și cum am fi întrebat: Cine e mai tare: leul sau tigrul? Întrebări de copii crescuți, dela primele clipe de conștiință și memorie, pe linia domniilor, a strămoșilor, a bătăliilor pentru apărarea

libertăților elementare, a lecturilor cu Făt Frumos și Ileana Cosânzeana. Cartea cea mare a copilăriei mele, pe care am recitit-o de nenumărate ori dela zece la șaisprezece ani, era **Păunașul Codrilor** de Radu Rosetti. Vreau să spun că faptul de a mă fi născut în Dolj era pentru mine extrem de important, istoria Românilor trebuia într'un fel să coincidă cu aceea a Munteniei și a gloriilor ei. Până târziu, în serile din strada Cometa sau din Costache Negri, când continuam discuțiile subt un cort înjghebat între două scaune și un fotoliu cu spetează înaltă, continua polemica dintre frați: Muntenia era mai mare, sau mai tare. Ba nu, Moldova. Noroc că Eminescu a apărut abia mai târziu în viața noastră de adolescenți, când depășisem acest fel de întrecere, pentrucă m'aș fi simțit teribil de micșorat de faptul că romanticul genial nu se născuse la Craiova sau cel puțin la Râmnicul Sărat.

N'am nicio amintire legată de Segarcea, pentrucă, nu multe luni după ce am venit pe lume, în August 1916, izbucnea pentru Români primul război mondial, cu itinerariul lui de durere, desamăgire inițială și satisfacție finală, pe care toată lumea îl cunoaște. Prima fază a acestei confruntări între armatele române și cele germane, austriece și bulgare, eu am înregistrat-o fără să-mi mai aduc aminte de ea, în propria mea carne de copil. Tata a plecat pe front, iar mama, într'o zi, probabil de toamnă, și-a încărcat avutul și pe primul născut într'o trăsură, apoi într'un tren, și nu s'a mai oprit până la Vasluiul ei originar, unde am găsit adăpost în casa mamei actorului Tănase, „mămuța" cum am numit-o în acei ani în care am început să umblu, să vorbesc și să adun amintiri. Bunicii mei din partea mamei (cei din partea tatii muriseră înainte de războiu) își părăsiseră casa unde li se născuseră cei opt copii și se mutaseră mai de mult la București, așa încât acel refugiu vasluian, acea întoarcere a familiei la surse, și-a desfășurat evenimentele prin alte case, aflate în pripa impusă de catastrofă.

Moldova și în special fosta Țară de Sus, a devenit astfel în acei ani de înfruntare ultimă, un fel de bastion de concentrare românească, străbătut de fiorii de spaimă, de bucurie, de desnădejde sau de speranță, după cum îi dictau victoriile sau înfrângerile. Mărășții și Mărășeștii nu erau departe, iar guvernul și Familia Regală se refugiaseră la Iași, deci foarte aproape, într'un ținut sugrumat între Prut, de unde ar fi trebuit să ne vină ajutorul rusesc, care n'a venit niciodată, și o bucată de Carpați apărată cu sacrificii ușor de justificat în fața istoriei.

În casa lui Tănase și adesea sub privirile „mămuței", am înregistrat pri-

mele mele amintiri. Din când în când veneau de pe front tata sau unchii mei, care mă luau pe genunchi și-mi povesteau probabil de vitejiile lor, apoi plecau, iar se întorceau, și acel du-te vino făcea parte din stilul de viață al acelor ani, care n'aveau alt sens pentru mine. Îmi aduc clar aminte de bunicul cu care într'o zi intrai într'o cofetărie pe strada Mare din Vaslui, și cineva, cofetarul sau bunicul, mă luă de mână și mă duse în fața unui butoi cu caramele de toate culorile. Poate era numai un borcan, însă mie mi se păru uriaș și ademenitor, un fel de cavernă strălucitoare, parfumată și dulce, dela care nici acuma nu mi-aș putea lua ochii. Apoi, îmi amintesc de o seară de toamnă, sau poate de iarnă (probabil sfârșit de 1917) când, de pe marginea unui trotuar sau a unui drum, mă uitam după trupele rusești care se retrăgeau către Prut, după revoluție. Erau oameni, cai, căruțe, tunuri, într'o plecare tristă, pe o șosea cu noroaie. Nechezături, umeri aplecați, gu'ere ridicate, bocanci strivind băltoace, cai nefericiți, o retragere ca toate retragerile, poate mai inutilă și mai elocventă decât altele, pagină de istorie, prag de evenimente. Rușii se retrăgeau de pe un front pe care nu activaseră niciodată și se îndreptau spre ceva de care le era teamă. Eu nu înțelegeam nimic, nici nu-mi puneam la doi ani probleme de niciun fel, însă păstrez și acuma în minte, și mi-e ușor să o scot la iveală, scena de toamnă care reprezenta pentru mine ceea ce lumea din jurul meu numea „războiul". Îmi dau seama cât de greu îmi este să potrivesc în cuvinte acea imagine, una din primele din viața mea, pentrucă niciodată n'am scris-o și aș vrea să coincidă cu realitatea de atunci și cu prelungirea ei în mine. Așa a fost într'adevăr. Da și nu, pe marginea puterii noastre de a scrie despre ceea ce a fost viața vie. Imposibilitatea de a face să coincidă ceea ce e înăuntru și ceea ce trebue să devină același lucru pentru ceilalți. Drama scriitorului în fața neputinței de a face din literatură ceea ce Husserl numea o „știință riguroasă". Nimic, în fond, nu e știință riguroasă, după cum vom vedea mai târziu. Totul e pură ipoteză, cu atât mai mult acest elan al meu către ceea ce e atât de departe și din fundul căruia încerc să extrag fragmente de adevăr, în speranța de a ajunge, la capătul acestor pagini, la o reîntregire tot atât de ipotetică, cu tot efortul de a fi siguranță absolută, ca și reîntregirea unei țări, de pildă. În acel timp turbure și sângeros, murea la Turtucaia fratele tatei, locotenentul, unchiul Alexandru. Murea ca un erou, trăgând cu tunul în Bulgari. A fost găsit după bătălie, cu trupul culcat pe tun, strângând în brațe, într'un efort inutil, arma ultimă, drumul lui către moarte. La Râmnicul Sărat era o stradă care-i

purta numele, pe o placă pe care stătea scris: „Erou al războiului pentru reîntregirea Neamului". Și România a încercat o reîntregire. Cât a ținut? Cât placa de pe strada care purta numele unchiului meu. Însă, ca și un om, o țară există, perfect întregită, în ideea ei de țară. România e întreagă, „rondă ca un scut" cum spunea poetul V. Voiculescu, în mintea tuturor Românilor, împotriva schingiurilor, a deformărilor politico-geografice, a nedreptăților istorice. Ideea de România e așa cum trebue să fie. Tot așa și eu, cu toate amintirile mele, în pofida uitărilor, a falsificărilor impuse de trecerea timpului, a îndepărtărilor tot mai mari și mai nedrepte. Un erou al războiului pentru reîntregirea fiecăruia din noi suntem fiecare, pe măsură ce lupta noastră ne duce către ceea ce trebue să fim. Există o dreptate reîntregitoare la capătul drumului.

Mă văd, vreo doi ani după Vaslui, deci prin 1918 sau 1919, la Cahul, unde tata fusese numit director al Camerei de Agricultură în acel ținut proaspăt recuperat. Îmi aduc mai puțin aminte de casă, cât de un fel de magazie, așezată lângă un grajd, unde mă duceam în fiecare zi să mă joc într'o trăsură părăsită. Făceam când pe vizitiul, când pe călătorul, alungând găinile care se ouau când pe capră, când pe canapeaua din spate. Mă fascina frâna din dreapta care mă ajuta probabil să mă închipui alergând pe margini de prăpastie, pe drumuri periculoase, prin păduri pline de primejdii. Atât m'a scos din minți trăsura părăsită, însă plină de viteze și de riscuri, încât într'o zi am fugit de acasă, probabil mânând caii închipuiți ai trăsurii mele, mai tare în gând decât în realitate, pe care mintea mea de copil de patru ani nu o recunoștea nici pe departe. Mă văd umblând pe marginea unor râpi galbene, într'o dimineață însorită, ducându-mă cine știe către unde, căci nu-mi aduc deloc aminte de ce se întâmpla în mintea mea. Unde voiam să ajung? Ieșisem din oraș pe un drum prăfuit și cald, probabil o luasem fără să știu către București, Roma, Buenos Aires, cu decenii înainte. Luasem calea exilului și a depărtărilor, împins de ceea ce mai târziu avea să fie precis elan vital. Un prieten de-al părinților mi-a ieșit în cale, a oprit un fel de brișcă cu un cal, m'a întrebat ce căutam acolo, m'a luat de o aripă, m'a suit lângă el și m'a adus acasă. Fratele meu s'a născut câtva timp după această întâmplare, care e ultima amintire din Cahul.

Mă gândesc, scriind după atâta timp aceste rânduri, la semnificația acelor prime contacte cu viața, deci cu mine însumi, cu drumul către propriul meu destin. Din ce fel de material au fost făcute? Din ce material a fost făcută

viața mea de până acum? Nu există un fel de asemănare, un fel de a rima între acele întâmplări, aparent anodine dacă privite prin ochelarii istoriei generale, în fond încărcate de simbol, odată contemplate prin microscopul istoriei mele personale? Războiu, încă înainte de a împlini un an, fugă prin țara înspăimântată, refugiu, exod, revoluție în Rusia vecină, tragedie umană înscrisă dintru începuturi în destinul unui copil a cărui viață de mai târziu, trecută dela microcosmosul primei copilării la macrocosmosul conștient al vieții lui de om conștient altoit pe lume, n'a fost altceva decât reproducerea fidelă, în imagini mărite, a acelei aventuri semnificative, trasând vizibil inițialele cu care trebuiau să înceapă cuvintele întregi de mai târziu. In acest fel, fiecare viață devine ceea ce se chiamă **un destin.**

La Chișinău împlinisem cred cinci ani, când a fost prima aniversare de care-mi aduc aminte. Era, în 1920, când tata ajunsese să fie numit director al Casei Noastre, instituție **ad hoc,** creată pentru nevoile unei Basarabii de curând alipite, un fel de Minister local al Agriculturii. Locuiam într'o casă mare, cu o grădină în spate, care mi se părea o pădure plină de tentații și de posibilități de aventură, unde am făcut multe și uluitoare descoperiri. A fost primul contact cu lumea vegetală, cu liliecii care înfloreau, evident, pentru mine și cu stânjeneii din fața scării care cobora din salon în grădină. De Sfinții Constantin și Elena, deci de ziua mamei, au înflorit, cred, și unii și alții, în orice caz am în amintire această contemporaneitate în violet, cu parfumurile ei caracteristice, care și acuma mă fascinează. De câte ori întâlnesc pe drumuri, atât de îndepărtate de drumurile de atunci, lilieci în floare sau stânjenei, mă opresc și mă aplec, sau mă înalț, peste garduri străine, ca să le simt parfumul și delicata atingere vegetală, ridicate ca niște cupe pline în sănătatea zilelor de atunci. Odată, în drum spre Lausanne, într'o primăvară încărcată de miresme și de viață nouă, în vacanța de Paște a lui 1961, conducând prima mea mașină de după războiu, instalat într'un fel de ciudat de satisfăcătoare sensație de împlinire îndestulată, după mulți ani de strânsoare, am oprit pe marginea șoselei, undeva între Dijon și Dôle, în fața unei case cu grădină. De o parte și de alta a gardu'ui liliecii și stânjeneii înfloriseră într'un fel de cascade sincronice. Verdele vegetației se lăsa dominat de violetul florilor care urcau dinspre pământ și coborau din cer, în același timp, în elanul aceleiași intenții, așa cum e primăvara în general, omagiu celui care le-a creat pe toate din frumusețe și din adevăr. Eu respiram petalele, când pe unele când pe altele, prins de ritmul elocvent, și, ca întotdeauna, aveam în minte grădina dela

Chișinău de ziua mamei, o vedeam pe mama coborînd scările, apoi musafirii umplând casa și grădina, într'o atmosferă de plenitudine pe care, de atunci, rareori am mai trăit-o. Totul era întreg, satisfăcător, îmbelșugat, perfect în culoare, formă și intenție, lumea oamenilor și lumea întinsă, **res cogitans** și **res extensa** cum ar fi spus Descartes în eretica lui împărțire.

Oamenii se înmulțeau vertiginos în jurul meu. Luau ființă prietenii tatei, colegi agronomi, legendarul pentru noi Domn Theodorescu (Jean Tehaș cum îi spunea tata), mai târziu director general al viticulturii în Ministerul Agriculturii și al Domeniilor dela București și autor al unui faimos tratat de viticultură, doctorul Hortolomei, care era pe atunci medic pe lângă spitalul de nebuni dela Chișinău, domnul Platon, personagiu care ne-a însoțit până târziu în viață, ca să dispară înaintea celorlalți într'un post obscur de administrator de moșie, dar mai ales cei din familie, deveniți din ce în ce mai apropiați și mai bine definiți pentru mine. În primul rând Tanti Zinica, sora mai mare a mamei, care venise dela Paris și-mi adusese un tren cu locomotivă și vagoane de lemn pe care-l trăgeam pe aleile grădinii, femeie inteligentă și activă care a fost primul meu maestru literar și care a jucat un rol important în viața mea până când am plecat din București, așa cum voiu povesti mai departe; nenea Ionel, fratele mai mic al mamei, locotenent de grăniceri, care se afla pe atunci în garnizoană la Târgu Mureș și care, în al doilea Războiu Mondial, avea să fie decorat cu Mihai Viteazul, modelul meu viril, unchiul pe care l-am iubit mai mult decât pe toți ceilalți, deși am avut mulți unchi demni de a fi iubiți, însă nimeni ca fratele mamei nu întruchipa pentru mine, în același timp, vitejia, onestitatea, inteligența, cultura și frumusețea fizică, ofițerul model din a cărui bibliotecă și din al cărui fel de a fi am tras mai mult de o învățătură. Vreau să spun că am făcut și fac parte dintr'o familie plină de oameni însemnați, în sensul de „purtători de semne". Erau bărbați fundatori, nu știu cum să le spun mai bine fără să le trădez în niciun fel destinul și destinația, oameni prin activitatea cărora o țară există și merge mai departe. Militari mulți dintre ei (fratele tatei, Alexandru, în primul rând, personagiu mitic în familie, celebru pentru spiritul și felul drept cu care știuse să stea în viață până și în ultima lui clipă de erou dela Turtucaia, apoi fratele bunicii mele dinspre mamă, generalul Constantin Iacob, din Vaslui și el neam de răzeși, apoi generalul Tătăranu, văr al tatii, maiorul medic Gh. Tătăranu, ajuns mai târziu conferențiar la Facultatea de Medicină dela București, și alții, mai puțin cunoscuți mie, dar prezenți pe undeva prin haturile familiei), dar și avocați,

ingineri, moșieri, unii din sângele celor două familii, alții aduși în familie de cele cinci surori ale mamei. Au fost cu toții, au fost pentrucă cea mai mare parte din ei au murit între timp, o semințe românească din care-mi trag cu siguranță încăpățânarea de a fi, în fața unor renunțări, a unor trădări și a unor minciuni în primul rând auto-distrugătoare, care n'au fost niciodată ale mele, vrea să spun că n'au ținut niciodată și în niciun fel de familia mea, în sensul cel mai larg și mai etic al cuvântului. Pe astfel de filoane morale un neam e posibil în istorie. Aceste filoane nu sunt numeroase, nici la noi, nici la alte neamuri, însă nu din masele indiferente și disponibile la orice sunt făcute destinele istorice, ci din aleasa cremene genetică, susținătoare de măreții proprii, dar și anulatoare ale slăbiciunilor celorlalți.

Cuvântul Stat era destul de des întrebuințat în conversațiile la care asistam, la masa de prânz în deosebi. Statul are nevoie de asta sau de cealaltă, Statul e favorizat sau nu de un eveniment sau de altul, Statul are grijă, sau nu are, de agricultură sau de spitale. Un adevărat personagiu. Într'o după masă a sunat cineva la ușă și m'am repezit să deschid. Am rămas împietrit în fața unui om înalt, în întregime acoperit de o pelerină prinsă la gât cu o cataramă aurită, sau chiar de aur. Când m'am desmeticit, sigur pe descoperirea mea, m'am repezit să-l anunț pe tata. – Cine a sunat? m'a întrebat el. La care am răspuns fără ezitare: – Domnul Statul. Pentru mine nu era nicio îndoială, mă aflasem în fața personagiului de care se vorbea în fiecare zi în casă.

Din vara de atunci păstrez în mine primele contacte cu natura liberă. Și tot din acel an spaima de oameni. Călătoream în trei sau patru trăsuri, cele două familii plecate în vacanță, noi și Hortolomeii. Poate că era prin lunie. Poate că nu era decât un drum în primăvară, la sfârșitul lui Mai, înainte de vacanță. Două locuri îmi fac cu mâna din depărtarea trecutului, două mânăstiri: Condrița și Căpriana. Oricum, amintirea e prezentă. În fața ochilor, un deal roșu, roșu închis, ca de sânge, sclipitor în bătaia soarelui, un deal acoperit de cireși coapte. Când ne-am apropiat le-am văzut mai bine și le-am deslușit cauza. Erau arbori imenși, – din trunchiul cărora, îmi spunea tata, Ștefan cel Mare făcea tunuri, – plini de cireși grase, bucălate și lucioase ca niște funduri de pipă, din care m'am înfruptat atunci pentru totdeauna, vreau să spun că ori de câte ori m'am suit într'un cireș, ani mai târziu, de-a-lungul întregei copilării și, mult mai târziu, pe malul lacului Léman, într'o livadă parcă agățată deasupra apelor, în cel mai

frumos peisaj din lume, am avut subt ochii lăuntrici cireșile dela Căpriana (sau de lângă Condrița), dealul înroșit de bogăția luxuriantă a verii, parcă împins de dinăuntru ca să devină un tablou sau un fel de **memento** pentru toți cei care-i treceau pe aproape, o invitație la meditații metafizice dela Platon cetire, un reflex pământean al ideii de colină românească și de cireși eterni.

Condrița a însemnat, probabil o lună sau două mai târziu, intrarea nu numai în misterele livezii, mistere care și acuma mă turbură, ca tot ce e vegetal, dar și, de mână cu toaca, în misterul bisericii. Toate, după cum știm cu toții, încep în copilărie și niciodată nu mai ies de acolo. În copilul Iisus stătea, ca în icoane și fresce, tot ce avea să se întâmple mai târziu, dar și ceea ce copilul lăsase în urmă, înainte de exilul din carne. Astfel ne desfășurăm metafizic pe toate dimensiunile aparent temporale și fizice ale vieții pe care o numim **de toate zilele** și care e a unei singure zile, confundată cu timpul fiecăruia, după cum noaptea e și ea **una singură**, legată de alte mistere. Din acest antagonism între lumina și întunericul fiecăruia e făcută complementaritatea care ne definește în dublu sens unic de care fizica dă seama în turburătorul principiu al complementarității. Ceva din aceste culori mirositoare și din aceste contacte și descoperiri a poposit în versurile din **Jurnal de copilărie,** („Ora de aur suna / În clopotul cerului", din poemul X) și în pagini de proză risipite prin romanele mele, ale căror personagii trec întodeauna prin proba copilăriei, prin „punerea la încercare" cum spune Toynbee vorbind de popoare. Căci și popoarele au o copilărie a lor de care totul depinde în desfășurarea propriei lor călătorii către împlinire.

Natura, astfel, îmi intră în conștiință odată cu fiorul religios, care-mi e, și el, înfibrat în spirala genetică din care nimeni nu are ieșire, deoarece contactul cu biserica mânăstirii dela Condrița n'a fost de fapt decât o luare de cunoștință, o iluminare a unui fragment ascuns în mine cu scop de a fi desvăluit într'o zi, și acea zi a început în mijlocul unui peisaj în care mistica se amesteca cu sevele din cireși, cu apele dela poalele colinelor, cu apusurile de soare, cu gustul cireșilor, mai târziu al caiselor din August și cu toaca măiastră care cânta pretutindenește și pe toate le acoperea cu sunetul ei de ornic mistic din care parcă toate se nășteau și în sunetul căreia toate se coborau ca să renască. Era un timp separat de timpul din ceasuri, un timp pe care, poate, îl făcuse să se manifesteze în conștiința oamenilor medievali orologiile puse în turnurile catedralelor occidentale de papa

Silvestru, care băteau, pe de o parte, orele laice sau profane, măsurate exterior, și orele interioare, ale meditațiilor și ale sborurilor către nevăzutul inefabil din care, în realitate, suntem făcuți și de care nu știu să dea socoteală decât poeții. Ne vom mai întâlni cu el de-a-lungul acestor pagini.

Întâlnirea cu Dumnezeu s'a petrecut atunci, însă altfel decât poate fi concepută de imaginația unui om matur, sau chiar și numai tânăr, o astfel de întâlnire. Nu știam ce se petrece Dumineca în biserică, în timpul slujbei care, și ea, avea un parfum, asemănător cu acela al stânjenelilor, parfumul din cădelnițì, clopotele și toaca erau tot ce puteau aduna din jur ca să-mi ridic o primă treaptă. Mai erau și călugării care mă duceau pretutindeni, în chilii, în livadă, în vie, în pivnițele de sub deal, în hambare. Miroseau și ei a ceva deosebit, vag a tămâie, rămasă agățată de straiele lor negre, a singurătate, a rugăciune, a bucătărie vegetariană, a existență închinată exclusiv celorlalți sau Celui de Sus. Am regăsit la Assisi acest parfum de singurătate, pe mâna părintelui Bonaventura Morariu, franciscan din Moldova, și a tuturor călugărilor pe care i-am cunoscut după războiu. Problema mea nu era o încercare de a defini, ci o permanentă cale către descoperire, nu o poposire pe marginea conștientă a lucrurilor, ci o itinerare cu scop de mărire și chiar de spargere a hotarelor, lucru de care se îngrijea propriul meu trup care, crescând în fiecare zi cu câte ceva, împlinea astfel scopul meu epistemologic. Creșteam ca să cunosc. Faptul de a putea vedea tot mai bine în vizibil îmi permitea să cuprind și puțin din partea cealaltă, în mod inconștient, fără îndoială, deoarece problema existenței-pentru-cunoaștere mi-am pus-o mult mai târziu, când treptele crescuseră la număr și calitate, însă faptul era acolo, ascuns în mine și desvăluirea avea loc în fiecare zi, fără știrea mea. Oricum, bănuiesc că lumea din jur, făcută din colinele Basarabiei ștefanitice (din aceste două nume iese la iveală întregirea fundamentală a României: **Basarabia,** dela Basarabii munteni, și **ștefaniticul**, dela marele principe care ducea la îndeplinire misiunea gotică a Evului Mediu românesc), și din acele voci interioare care rimau cu mânăstirea și cu livada, au constituit o dualitate trup–suflet din care sunt și acuma făcut. Începea atunci ceea ce scriitorii germani, din secolul al XVIII-lea încoace, numesc „ein Bildungsroman", un roman al formației, care e, de fapt, viața fiecărui om în parte, demnă de a deveni o carte, adică un manual educativ, la fel cu un copac, vreau să spun o existență cu rădăcinile în pământ și cu frunzele în cer. Numai că eu veneam tocmai din Dolj ca să aflu lângă codrii Tigheciului, ceva mai la sud de

Cetatea Hotinului și ceva mai la nord de Cetatea Albă, locuri valaho-moldovene, o esență care avea, dela început, să mă definească. Mai târziu, în cadrul aceleași sinteze, Aldeștii și Râmnicul, aveau să joace același rol.

Întâlnirea cu spaima a fost contemporană și plină de tot atâtea consecințe. Călătoream cu mașina dela Chișinău la București, unde tata avea treabă la Minister. La dus ne-am oprit la Râmnic. Cred că era toamnă și destul de frig, când am intrat în casa lui Moș Costică, fratele mai mare al tatei, director al prefecturii din Râmnicul Sărat. Am intrat cu toții în salonul din fund, ale cărui ferestre dădeau către acareturi. Era multă lume, o petrecere, probabil o onomastică. Eu aveam cinci ani, fratele meu aproape doi și veneam dela drum lung, aveam obrajii roșii de frig și părul izbucnit de sub vreo căciulă, căci o fetiță a exclamat undeva, din fundul petrecerii, probabil speriată de apariția noastră neașteptată și oarecum violentă: – Cine sunt ciufălații ăștia? Acea veche imagine, legată de o casă care a însemnat multe pentru mine de-a-lungul copilăriei și a primei tinereți, am transplantat-o într'o scenă de Crăciun din **Marthe ou la seconde guerre,** roman a cărui acțiune se desfășoară, cel puțin în parte, într'o copilărie râmniceană. Casa și grădina sunt acolo, neschimbate, ca și Strada Elisabeta și alte câteva locuri din oraș.

Despre Bucureștii din acel fund de memorie nu-mi aduc aminte decât de casa cu parter și subsol (unde se afla sufrageria) a mătușii mele Zinica, cei câțiva oțetari desfrunziți din curte, imaginea fugară a unui tramvaiu cu cai și nimic altceva. Bucureștii aveau să devină mai precișì și mai stabili în memorie doi sau trei ani mai târziu. Din drumul dela întoacere, către Chișinău, mi-a rămas foarte tare imprimat în pasta din ce în ce mai fidelă a memoriei un popas nevoit, undeva dincolo de Prut, unde mașina în care călătoream, un **Pierre Sarov,** ale cărei faruri, când le aprindea șoferul, înainte de amurg, miroseau a carbid, a avut o pană de motor. Noaptea începuse să cadă peste niște dealuri parcă pustii de case și de vegetație, poate că numai pustiite de toamnă, în mijlocul unui peisaj ostil, înfrigurat și amenințător. Cred că am petrecut noaptea în mașină, căci cineva se dusese cine știe unde, la primul sat, ca să ceară ajutor sau să telefoneze la Chișinău, în orice caz ne era frică în acea pustietate unde puteam fi atacați de banditi, pe un drum de pământ, cum erau drumurile pe atunci și nu numai în Basarabia, când călătoria cu automobilul era un fel de întreprindere eroică. Îngrijorarea mamei mi se transmitea prin haine și pori, atât de bine precizată și simțită încât cred că o pot numi prima mea revelație

a spaimei. Spaima de noapte și de oameni. În curând aveam să știu mai bine despre ce era vorba, căci acel sentiment, până atunci necunoscut, însă atât de clar legat de ceea ce începuse a schița peste lume un teribil pas de dans macabru și care, dela 1917 încoace, avea să se numească revoluție, cuvânt grăitor mai mult decât îmi puteam închipui atunci și decât își pot închipui despre el mulți dintre contemporanii acelui dezastru. Revoluție, adică întoarcere în timp, revenire antiprogresivă către evuri barbare, în întunerecul cărora omul uită că e om. În acea noapte de spaimă înfundată, neexprimată de nimeni cu voce tare, sau poate numai în cuvinte al căror sens nu l puteam prinde, am simțit ceva îngrozitor plutind peste lume, ceva care e încă aici, deasupra noastră, tot atât de intens ca atunci, poate că mai sinistru în această ultimă încercare de a distruge viața.

Într'adevăr de atunci încolo n'am mai avut liniște și a trebuit să părăsim pacea dela Chișinău. Uneori, noaptea, obloanele răsunau sub bubuituri de pietre sau de gloanțe de revolver. Casele autorităților, deci și a noastră, erau atacate de agenți sovietici. Mama s'a îmbolnăvit de nervi și a trebuit să plecăm. Tata își întrerupea astfel o carieră strălucită, exilată dintr'odată într'un sat din Moldova, unde, în graba panicei provocată de boala mamei, a trebuit să ne aflăm refugiu. Un nou refugiu. Am tras la moșia unor rude, la Izvoare, în județul Bacău, unde o casă solitară domina până departe valea Siretului. O casă neprietenoasă, nu știu exact de ce, poate pentrucă în iarna care a urmat n'a fost în stare să ne adăpostească cum trebue, și, înghețați și încă odată loviți de soartă, a trebuit să plecăm cu sania la Bacău, în casa unor rude ale lui Jean Theodorescu, familia Broșteanu, unde am făcut prima mea gripă sau răceală dela care am rămas până acuma cu gustul dulceag și uleios al unor infuzii de semințe de in. A fost, de asemeni, primul Crăciun spectacular al copilăriei, cu flăcăi care arau noaptea zăpada și cântau „Cu pluguşorul", citând numele lui Bădia Traian, de care, puțin timp după aceea, începui să am vești mai concrete, ca și despre regele Decebal, care a fost una din primele mele pasiuni istorice. Când a căzut frigul ne-am întors la Izvoare, unde am mai rămas câteva luni, probabil până în toamnă.

Din acele timpuri scurte culeg, ca dintr'un lan imens de pe întinderea căruia, monotonă și plină, însă de nereținut în multe detalii, amintirea năprasnică a unui motan sălbătăcit, ucigaș de găște și găini, încolțit într'o zi de oamenii dela curte și refugiat în pripă în camera de sus a casei, un fel de turn cu o fereastră deschisă atunci, către o neînchipuită salvare.

Într'adevăr motanul, urmărit de oameni, s'a năpustit pe ușă, apoi pe scară în sus, și, neavând încotro, a sărit din înălțimea pentru mine egală cu aceea a unui munte, în golul de subt el. Îl văd planând în aerul senin și parfumat al primăverii, parcă sburând, superb de vioiciune și curaj, un resort sălbatec și liber, și căzând pe cele patru labe pe pământul din fața ușii principale, iar apoi, ca și cum nimic nu se întâmplase, dispărând ca o săgeată în bălării, dincolo de pericol, spre deziluzia oamenilor care coborau scările înjurând, dar și poate plini de admirație pentru acel salt vitejesc.

Într'o seară, venise de curând întunerecul peste vale, m'a trimis tata la grajd să comunic ceva administratorului, când, prin bezna proaspătă însă compactă, m'am împiedecat și am căzut peste colții unei grape lăsată cu burta în sus. Am și acuma un semn în dreptul unui genunchiu. Nu mi s'a întâmplat însă nimic. Aș fi putut să rămân fără un ochiu sau să-mi fi intrat unul din colți în pântece. Însă îngerul era pe aproape.

Într'o după amiază, singur, în timp ce mă întorceam de pe malul Siretului, unde făceam o gaură în mal ca să țâșnească imediat un izvor, sau plantam o ramură de salcie, care, două sau trei zile după aceea, dădea muguri și începea pe loc un destin întreg de salcie, m'am oprit în dreptul unui tufiș de măcieș. Am clar în minte toate culorile, silueta tufișului, orizontul imens dincolo de frunze și de ghimpi, valea domoală care curgea către depărtări necunoscute. Un șarpe stătea încolăcit pe multipla tulpină. De ce m'am repezit către casă cu inima bătând de dorința de a intra în acțiune? Ce mă împingea, ce sentiment ancestral, către acea acțiune? De unde știam de șerpi și de dușmănia care-i separa atât de dramatic de oameni? Am căutat o bucată de scândură, am modelat-o în așa fel încât să fie mai îngustă acolo unde aveam să o prind în mână și mai lată la celălalt capăt, unde bătui cu un ciocan câteva cuie care ieșeau pe partea cealaltă și formau un fel de armă ucigătoare, un fel de lungă perie de cuie. De unde îmi ieșise în minte acel fel de armă? De ce nu un ciomag sau alianța cu tata și cu pușca lui de vânătoare? M'am repezit cu arma în mână către tufiș ca să mă lupt cu șarpele, însă între timp, acesta speriat de proiectele mele războinice, luase hotărîrea să schimbe tufișul.

Anul acela, poate 1921, ne-am mutat din nou, de astă dată către nord, ca să ne stabilim, până în Decembrie 1922, la conacul familiei Cristoveanu, din Aldești. Casa era primitoare, albă, cu un ceardac lung în față și într'o parte, cu arbori înalți în spate, care o separau de deal, un autentic spațiu mioritic în care am învățat să fiu om, adică să iau contact, pentru prima

oară, cu anumite obligații care mă scoteau din faza larvară a copilăriei, ca să trec în faza primară a conștiinței, plină de îndatoriri și de iluminări. Cred că acolo s'a făcut legătura personală cu pământul, cu armonia deal și vale de care vorbește Blaga. M'am adaptat acelui ritm din care n'am mai ieșit niciodată, cu toate adeziunile pe care, mai târziu, a trebuit să le dau altor spații prietenești, tot atât de armonioase și poate că profund asemănătoare. Intrarea pe acele locuri avea ceva de pătrundere în mister, de inițiere, și așa am rămas cu ea în vise, de pildă, și nu numai în amintire. Când mă visez la Aldești am limpede în mintea nocturnă complexul natură-om din care era făcut conacul și tot ce-l înconjura. Intrai din șoseaua Bacău–Roman, cotind la stânga, traversai calea ferată în dreptul unui canton, apoi te întâlneai pe mâna stângă cu grajdurile și cu locuința administratorului, în timp ce, pe mâna dreaptă, începea grădina casei. Ceva mai sus deci, tot pe stânga, era un iaz, plin de broaște, alimentat de o serie de budaie, sau mici fântâni cu apa la suprafața pământului, care-și trăgeau la rândul lor izvoarele din colina din spate. (**Budaie** ar veni, după Șăineanu, dela moldovenescul **budacă** și acesta dela **budur,** care înseamnă scorbură de copac, și așa era pentrucă acele fântâni cu apa la îndemâna omului și a vitelor, când veneau seara la adăpat, erau făcute din scorburi de copac care constituiau un puț găurit într'o parte așa încât apa să se poată scurge către iaz și animalele să se poată apleca și să bea din el). Peste drum – drumul care urca spre sat – era poarta pe care, intrând, te întâlneai iar cu casa, continuând prin fața ei, treceai peste un pod întins deasupra unui pârâu și, în dreapta, mergeai către magazii, iar în stânga în spre moară. Pârâul era mărginit de un șir de sălcii pletoase, iar în fața casei, peste un gard scund, începea un fel de grădină cu un mălin uriaș și un grup de copaci și tufărișuri mai mărunte, continuând grădina, fără flori și fără copaci, un adevărat câmp cu iarbă, până departe, unde, în fund, curgea același Siret pe care-l cunoscusem la Izvoare. Dacă mergeai în sus pe drum, în vârful dealului erau coșarele de porumb și o livadă de pomi fructiferi, iar mai departe, la vreo doi kilometri, începeau Aldeștii, cu școala primară unde am fost dat pe mâna domnului Mazăre, învățătorul satului care mi-a scris pe degete literele alfabetului în ordine de bătae poetică. Era un personagiu timid și politicos care cobora iarna până la noi, în fiecare după masă și lua loc cu mine la masa din salon, unde am învățat să citesc și să socotesc. Fratele meu se băga sub masă și din când în când făcea comentarii cu voce tare, ca, de pildă, nedumerit în fața numelui care-i aducea aminte de vreun fel de mâncare, soufflé sau supă de mazăre: – Mai bine te chema harbuz! La sfârșitul anului școlar, prin lunie deci, am recitat la școală, în cadrul serbării și a înmânării premiilor, „Sunt soldat și călăreț / Uite am un cal isteț . . . "

Evenimentele care dau buzna către foaia de hârtie sunt așa de numeroase încât nu știu cum să le așez în ordine, vreau să spun în ordinea care însemna atunci pentru mine situarea în ordinea superioară a vieții și a societății căreia îi aparțineam. Învățam geografie, redusă însă numai la limitele județului Roman, cu râurile, satele, munții, clima și bogățiile lui naturale. Istoria începea să fie istoria Moldovei și apoi a României. Într'un perete, parcă în sufragerie, ca să avem mereu în fața ochilor chipurile și datele, era un tablou cu toți domnitorii din cele două principate. Știam pe din afară numele domnilor cu anii în care fuseseră înscăunați și anii în care muriseră sau pierduseră tronul, dela Traian și Decebal până la Regele Ferdinand. Aveam memorie foarte bună, numai cu aritmetica mă împăcam mai puțin. Bunica din partea mamei, mamalea (dela mama mare) cum îi spuneam de când eram mic, și care fusese profesoară înainte de a se mărita, mă lua în fiecare zi în primire și mă punea să fac socoteli, spre disperarea mea, o disperare care și acum îmi frământă inima. Însoțit de bunica m'am dus într'o după amiază de Septembrie la Roman, cu trăsura, să-mi cumpere un ghiozdan pe care îl dusei apoi în spate de-a lungul claselor primare, la București, o călimară, un toc, penițe, creioane, cărți și caiete, plus o tăbliță care își avea locul ei în ghiozdan, însă al cărei burete, mereu ud, atârna pe dinafară, ca să nu strice cărțile și flutura în vânt când alergam, ca un panaș războinic și semeț. Intrarea în Roman trecea printr'un crâng în ai cărui copaci locuia un neam întreg de ciori care croncăneau asurzitor în amurg, apoi șoseaua traversa un pod, tot peste Siret și, transformată în uliță pătrundea în orașul care mi se părea enorm, față de Aldeștii de unde veneam. Îl visez și acuma, însă cu totul altfel, un oraș splendid, cu străzi drepte, cu case boerești înconjurate de grădini, clădiri înalte în centru, constituind o armonie care e, de fapt, armonia de care am nevoe în somn ca să o transmit zilnic vieții dela lumină. Inconștientul aranjează în așa fel lucrurile ca noaptea să echilibreze zguduiturile zilei. Cred că Adler vorbește undeva de visul-compensație. Însă voiu reveni mai târziu asupra treburilor onirice din care e atât de solid complementar construită viața mea și, totuși, atât de misterios, pentrucă nici până acum, după atâtea lecturi și

atâtea traversări pasionante ale mărilor inconştientului, de mână cu Jung, n'am reuşit încă să dau de urma izvoarelor amazonice ale visului.

De fapt, îmi aduc aminte bine de o stradă principală care semăna oarecum cu strada Mare dela Râmnicul Sărat, de librăria unde mi-a cumpărat bunica primele cărţi şi de casa baronului Caprí, unde m'a dus tata într'o dimineaţă. Am intrat, conduşi de un servitor, pentrucă nu mai locuia nimeni acolo şi în dormitorul spaţios ne-a arătat pe parchet o pată sumbră, tot ce mai rămăsese din existenţa pământească a baronului care fusese asasinat acolo cu câţiva ani, sau poate numai luni, înainte. O crimă celebră pe vremea acea. Am coborît atât de impresionat pe scara casei, am reintrat pe uliţa pe care venisem, atât de cutremurat de idea morţii, încât am şi acuma în amintirea cea mai imediată şi mecanică mirosul de cartofi arşi, care ieşea pe fereastra vreunei bucătării şi care mi-a rămas atât de tare prins în memorie, parcă marcat cu un sigiliu, încât de câte ori simt în nări mirosul de cartofi uitaţi pe foc, în mod automat mă situez pe strada din Roman pe care treceam din casa baronului asasinat către teribilele ascunzişuri ale existenţei. Câteva luni mai târziu s'a întâmplat o crimă la budaie. Un om din sat a fost descoperit asasinat, cu capul căzut în apă. Au venit jandarmii, a fost prins un ţăran vinovat de crimă, a fost bătut ca să mărturisească. Mama încerca să mă ţină departe, însă eu auzeam sau poate chiar şi reuşeam să văd acele scene îngrozitoare, omul între doi jandarmi, cu faţa plină de sânge, ţipând, cu lume împrejur, la capătul unei crime al cărei desnodământ a fugit între timp către uitare. Însă crima dela budaie şi scenele care au urmat, durerea ţăranului prins şi schingiuit, probabil vinovat, strâns legată pentru mine de pata de sânge din casa baronului Caprí s'au făcut una cu pământul memoriei... Nori de furtună începeau să se întindă între paradisul primei copilării, poate întunecată numai de nopţile dramatice, însă abia schiţate, dela Chişinău, anunţând celălalt chip al vieţii, pătat de sângele vizibil, cel care dă semn de moarte.

Nici în vacanţa mare bunica nu mi-a dat pace. Mă instalam cu ea pe ceardac şi făceam socoteli, cu ochii către verdele din faţă, cu mintea către livada de pe deal. Când terminam cu îndatoririle către conştiinţă, mă repezeam ca din puşcă, cum spunea bunica, îl chemam pe fratele meu şi, urmaţi de Miss, spărgeam limitele plictisului şi intram în viaţa autentică. Erau tare multe de făcut. Prezenţa lui Miss era pretutindenească. Ne urma peste tot, gata să ne apere sau numai pentrucă între câini şi copii se crează un fel de necesitate de convieţuire de care am şi acum nevoe. Câinii sunt pentru

mine mai mult decât nişte animale, un acompaniament **sine qua non.** Mâna pe capul mătăsos, ochii în privirea recunoscătoare, parcă doritoare de a te face să înţelegi câtă posibilitate de iubire e în sufletul unui câine, bucuria revederii, mişcatul din coadă, salturile peste gardul din faţa casei, lupta vitejească cu un şobolan pe care Miss l-a urmărit până în apele pârâului din care a ieşit până la urmă cu el în colţi... Miss a fost umbra luminoasă a ace'ui fragment de copilărie, a făcut parte din primul capitol al romanului de formaţie (**Bildungsroman**) de care vorbeam mai sus.

Miss fusese adusă la Aldeşti de Nenea Ionel şi crescuse odată cu noi. Era o căţea de vânătoare, albă cu pete negre, un prepelicar de rasă. Însă ocupaţia ei nu era vânătoarea, ci noi doi. Într'o fotografie trimisă acuma câţiva ani de N. Cristoveanu, împreună cu o foarte frumoasă carte cinegetică, apare Miss trântită pe iarbă, în primul plan, în timp ce în fund se vede clar casa cu dealul din fund, o Miss îmbătrânită, cu botul albit, cu privirea melancolică dar şi stăpânitoare, parcă fericită că nimeni n'a smuls-o din spaţiul ei adevărat. Câinii n'au memorie, se spune, deci te uită, însă numai pentrucă amintirile se duc toate în inconştient, de unde reapar imediat la suprafaţa dacă cel ce le a format le iese din nou înainte. Poate că nu e adevărat, pentrucă unii câini îşi urmează stăpânul până la mormânt şi mor de durere. Poate că Miss, deci, nu m'a uitat niciodată. Când a trebuit să ne mutăm la Bucureşti am lăsat-o la Aldeşti şi n'am mai ştiut de ea, până când, prin 1965 sau 1966, am aflat că trecuse în stăpânirea tinerilor Cristoveanu şi în special a lui Niculae, vânătorul, cu care a bătut toate câmpurile şi pădurile, revenită la vocaţia ei adevărată. A murit la conacul unde ne fusese dăruită. Am avut viaţa plină de o permanentă remuşcare, după plecarea dela A'deşti şi abia târziu, la Madrid, după atâţia ani de gânduri vinovate, am primit veşti liniştitoare despre câinele care mi-a fost probabil prima prietenie. Ce s'o fi întâmplat în capul lui după plecarea noastră? Cum poate fi durerea unui câine? Vreau să spun a unei fiinţe care exprimă atât de clar în ochi sentimente care sunt şi ale omului... Cred că pozitiviştii susţineau că animalele nu au suflet. Anne-Marie Dinckel mi-a comunicat, la Basel, în 1976, că nu numai animalele au suflet, dar şi plantele, **davas** cred că spunea că li se numesc sufletele pe care ea le vedea sburând pe deasupra grădinilor şi a paiştilor. E mai aproape de adevăr această teză probabil indiană, decât pustiul animic al pozitiviştilor, bazat de altfel pe o viziune cu totul falsă a vieţii şi a tuturor alcătuirilor ei, cea mai falsă probabil dintre toate, aşa cum iese încetul cu încetul la iveală

în acest secol, scuturat din rădăcini de revelațiile fizicei quantice. Instinctiv m'am situat dela început pe tărâmul spiritualist și am negat orice fel de atingere a materialismelor cu realitatea.

Vara și iarna domneau atunci peste anotimpuri. Vara cu livada, cu iazul, cu malurile pârâului, cu jocurile de tot felul, cu prima libertate a vacanței mari; iarna cu zilele încărcate de zăpadă și de interioritate, cu nopțile nesfârșite, cutremurate până în temelii de vuetul viforniței și de urletele lupilor care veneau până în fața casei, atât de aproape încât le vedeam licărind luminile ochilor când dădeam perdeaua la o parte, poate că după miezul nopții, și tremuram de frig, cu nasul lipit de geam, uluit de acei licurici glăsuitori care nu se urneau din loc decât când ieșea tata în ceardac și trăgea cu pușca, spărgând noaptea și spaimele. Ninsoarea refăcea liniștea, a doua zi, parcă adusă din cer și coborîtă pe pământ pentru ca oamenii să știe din nou ce e pacea. Am avut întotdeauna pentru zăpadă un fel de cult infantil. Era o recuperare a unei stări pierdute, o aducere aminte a omului etern, din cerul fără de moarte al ideilor, așa cum, după Platon, orice **știință** e aducere aminte.

Vara în pomi
Printre frunze și fructe coapte
Ca'ntr'o navă
Foșnitor străbăteam apele cerului . . .

Aceste versuri din **Jurnal de Copilărie** mă repun dintr'odată în miracolul verii. În primul rând în cireșii din livadă, unde mă suiam, din ce în ce mai sus, ca să mănânc, ca să cunosc (așa cum credea și Dante), deci ca să văd departe. Ultimele crengi susținătoare implicau, în același timp, multe cireși coapte și orizonturi tot mai îndepărtate, la capătul cărora, aproape întotdeauna, se târa un tren de-a-lungul firului de apă argintie al Siretului. Lumea începea dincolo. Nu puteam bănui atunci că aveam să o bat în lung și în lat, însă poate că îi luam măsura, fără să știu. Străbăteam apele cerului ca într'o navă și vântul răcoros mă ajuta să mă cred năier, un copil de azi ar fi spus astronaut, una și alta fiind același lucru, o înfruntare cu spațiul și timpul, cu spațiul-timp cum e corect să se spună. Livada, când mă întorceam acasă prin iarba grasă dintre pomi, mirosea a căpșuni sălbatece și, după zile de ploaie, a ciuperci. Când, acum trei sau patru ani, am petrecut o după amiază în livada lui Dilvo Lotti, cu silueta medievală dela San Miniato în față, între Florența și Pisa, culegând smochine și îmbătându-mă de aceeași mâncare-cunoaștere, îmi aminteam de zilele dela

Aldești și de cireșii dela cealaltă frontieră a vieții. Singur, în liniștea absolută a după amiezii toscane, căutând cu mâna printre frunzele aspre fructul cel mai copt, înlăcrămat la un capăt de mușcătura vreunei șopârle sau a unei vrăbii, privind către turle și acoperișuri, cu picioarele înfipte solid în pământul pieziș, ca să nu alunec, mi se părea că m'am întors peste ani la aceeași **cuminecare** care e o mâncare comunicată, în dublul ei înțeles etimologic.

Iarna era o vară pe dos. Totul se întindea, în toate părțile. Ziua strângea din umeri și din porți, își strâmtora hotarele, dând nopții voie de curgere către toate misterele devenite astfel mai stăpânitoare, dela lupii sticloși până la poveștile cu strigoi din noaptea Sfântului Andrei și dela ușile unse cu usturoi, până la Ajunul cu cântece și cu parfum de religie. Dealurile, copacii, casele, câmpia, Siretul însuși, deveneau albe. Din loc în loc siluete negre, pete de greșeală pe imaculata întindere, dădeau semn de o existență stinsă, care însă avea să fie din nou, în ritmul exact și miraculos al trecerii anotimpurilor, care mi-a propus probabil primele mistere și primele explicații în legătură cu drama cronologică a lumii, tot atât de precisă ca și aceea a contrastului invariabil și repetitor dintre zi și noapte. Toate celelalte măsuri ale timpului mi s'au părut întotdeauna scorniri omenești, ca săptămâna, luna sau chiar și orele și anii. Uneori ieșeam cu tata, încotoșmănat din cap până în picioare și mă așezam lângă el în sania cu doi cai cu care ne aventuram până'n sat sau până mai departe uneori, către o pădure care mi se părea de dincolo de lume. Între noi stătea pușca de vânătoare cu două țevi încărcate, gata pregătită pentru o eventuală întâlnire cu lupii. Urmele de pe zăpadă, în preajma pădurii, urme de ciori, pași de vulpi, de iepuri și poate chiar și de lupi sau numai de câini, mă fascinau. Mi se păreau destinate unei cetiri secrete, hieroglife care încercau să mi comunice itinerarii esoterice, căi către cine știe ce tărâm fermecat. Începusem să aflu despre tărâmul de dincolo, unde se petrec atâtea întâmplări în basmele românești, tărâm de care pământul era legat printr'o trecere vizibilă, așezată undeva, prin apropiere îmi închipuiam eu, și pe care într'o zi aveam să o descopăr fără doar și poate. Acele semne tipărite pe albul zăpezii trebuiau să fie niște indicații pe care aliații mei, animalele pădurii, lupii cei buni, ciorile curate la suflet, vulpile leale, încercau să mi le aducă la cunoștință, ca să mă întâlnesc cu ele undeva pe aproape, într'o poiană la care n'am ajuns niciodată și care, aici, probabil că nici nu există. Însă mi-a rămas în suflet, de atunci, o umbră de îndoială, așa

încât și acuma, prin pădurile albe de zăpadă ale exilului, în Sierra de Guadarrama sau pe Valea Ronului, parcă ceva mă îndeamnă către aceeași întâlnire, a cărei cheie n'am găsit-o încă.

Din depărtările pictate în verde sau în alb, după cum bătea vântul anotimpurilor, ia formă din ce în ce mai stăruitoare, berbecul dușmănos care-mi ieșea înainte atunci când mă așteptam mai puțin, umbră-simbol al dușmăniilor de mai târziu. Nu-i făcusem niciodată nimica, însă dela prima întâlnire a izbucnit între noi focul antipatiei reciproce. Când mă vedea, se dădea doi pași înapoi, băga capul în pământ, ca un taur, și se pornea către mine ca o aripă de furtună. Uneori îl feream, alteori mă lovea și mă trântea în praful din fața casei, alteori izbuteam să-l apuc de coarne și ne luptam până când cineva venea să ne despartă. Simt și acuma în palme contactul scorțos al coarnelor încovoiate, parcă lipsite de viață, parcă aparținând altei lumi care nu era a berbecului, ci a unui diavol reprezentat. În felul acesta, ca în alte multe împrejurări și situații, un aer rău venea să însoțească binele din peisagii sau din oameni și mă obliga să iau atitudine. N'am avut, astfel, nicio clipă de răgaz și nici de pace perfectă, în această permanentă ciclicitate, din încleștarea căreia am ieșit întotdeauna rănit și învățat. Cu obraz văzut și cu coarne contundente, sau ascuns în nevăzutul din care se repede în noi răul din lume, înfruntarea a fost fără odihnă.

Oricum, Aldeștii au fost poarta reală prin care am intrat în viața copilăriei co-știente, când formele, bucuriile și necazurile, mi-au devenit conținuturi, vreau să spun când orizontul se transforma încetul cu încetul în stil. Abia după aceea, Bucureștii, literatura, limba franceză, ceilalți copii, profesorii dela Sfântu' Sava, apoi Universitatea, limba italiană și cercurile literare, m'au dus din ce în ce mai repede către mine însumi, către omul care sunt acuma și care nu a terminat de a se desăvârși. Întocmai unei catedrale gotice, un om nu se termină niciodată, rămâne întodeauna câte ceva de făcut, pe care probabil numai ieșirea din istorie reușește să-l ducă la capăt.

Nu știu din ce motive, în legătură, cu siguranță, cu complicația mutatului dela țară la București, am fost dați pe mâna domnului Theodorescu, cu care ne-am suit în tren, la Roman, și cu care am făcut o călătorie de neuitat. Cât a ținut lungul drum, probabil o zi întreagă, prietenul cel mai bun al tatei ne-a istorisit peripețiile lui din războiul dela 1913, cu Bulgarii și cele din 1916–1918, la care luase parte și din care rămăsese cu o pierdere ciudată a gustului și a mirosului, așa încât mânca orice fără să știe dacă e bun sau prost, și cu o inepuizabilă putere de reconstruire a unor evenimente

eroice, dramatice, exaltante, cu care a știut să ne hipnotizeze până în Gara de Nord. Cu luni înainte, știind de plecare, încercam să-mi adaptez limbajul la cel bucureștean. Nu mai puteam spune harbuz, ci trebuia să spun pepene verde, și nici zămos, ci pepene galben, sau cantalup, și nici **pi dos**, ci **pă dos**, și nici oghial, ci cearceaf, și așa mai departe, foarte preocupat de a mă face înțeles, nu știam exact de cine, însă dominat de felul în care o limbă sau modalitatea de a o spune, deveneau un contact corect și eficace cu viața. Nu știam că aveam să devin scriitor. Asta s'a întâmplat abia pe la zece ani.

În București am locuit din Decembrie și până la începutul primăverii în strada Popa Rusu, la mătușa Zinica, măritată cu un doctor militar, nenea Doctoru', om sever, închis, pe care n'am reușit niciodată să mi-l apropiu. Era o casă mare, cu etaj și două intrări, una prin stradă și alta prin curte. Camera în care dormeam cu fratele meu dădea pe colț, către strada care se pierdea către biserică și, peste gard, către un loc curios, unde poposeau din când în când căruțe și le ieșeau înainte călugărițe învestmântate în negru. Era, ceea ce se numea pe atunci un metoc, un fel de ambasadă a mânăstirilor din București, unde trăgeau oameni și lucruri, în contactul pe care trebuiau să-l stabilească cu Patriarhia. Ceva din alte timpuri, care acuma bănuesc că nu mai există. Mătușa mea, venită nu demult dela Paris, împreună cu o soră mai mică, tanti Natalița, deschisese un atelier de mode și avea foarte mare succes în lumea bună dela București. În atelierul ei lucrau toată ziua o mulțime de fete și femei, și cucoane coborînd în foșnete de rochii din Forduri descindeau dimineața și după masa în fața casei. Uneori asistam la probe și mă miram cum mătușile mele puteau să vorbească cu atâtea ace de gămălie între buze. A fost epoca în care am intrat în luptă deschisă cu contemporanii, ca să zic așa. Școala cea mai apropiată fiind cea dela Popa Rusu, din curtea bisericii, am fost înscris în registrele ei, în clasa a doua primară. Era o școală de fete, însă care primea și băieți, vreo cinci-șase față de peste treizeci de fete. Vedeta clasei era o fată isteață, brună, chemată Wassermann, care a devenit rivala mea din primele zile și pe care am întrecut-o la note fără niciun fel de efort. Scopul meu nu era să iau premiul întâi și nici notele bune. Învățam bine pentrucă țineam minte ceea ce citeam, deși mintea mea sbura după căruțele care trăgeau în curtea de alături, sau către noile aventuri pe care mi le promitea strada, cartierul, drezina pe care o primisem cadou dela mătușa Zinica și cu care, în prima primăvară bucureșteană, mă avântam pe tro-

toare, din ce în ce mai departe, pe strada Spătarului, sau către strada Toamnei. Berbecul își avu imediat replica neașteptată, însă previzibilă, în cadrul unui destin de înfruntări. Un băiat mai mare decât mine (proporția era aceeași între mine și berbecul dela Aldești) îmi ieșea înainte dintr'o curte și încerca să mă dea jos depe drezină ca să-mi ia locul sau numai să o răstoarne la marginea trotoarului. Bătăile erau aproape zilnice, cu rezultate incerte, pentrucă nici el nu renunța la atacuri, nici eu la expedițiile mele atât de periclitate. Dușmăniile, ca și prieteniile, se nasc în mod fulgerător, din prima clipă, când o parte din electronii esențiali, cum ar spune Jean Charon, se ridică, într'un fel sau într'altul, împotriva electronilor din față, electronii animici, sau, dimpotrivă, li se alipesc substanțial. Mi te-ai lipit de suflet, zic cântecele populare situate pe o linie de adevăr pe care nu odată am putut-o verifica. Iubirea față de o femeie nu implică, în caz că nu se produce, dușmănia ca o consecință imediată. Prietenia e, în schimb, antagonică. Întâlnirile cu bărbații sunt viitoare prietenii sau viitoare dușmănii mai mult sau mai puțin voalate. Cineva, în mod brusc, îți sare în ajutor, sau, în același fel, încearcă să te scufunde la momentul potrivit, să te prindă'n săgeată, cum spun cred într'un poem scris pe la începutul exilului. Sau în coarne, dacă e berbecul uverturabil al copilăriei.

Deci m'am luptat fără voie cu eleva Wassermann și, tot fără voie, am învins-o, adică am ieșit primul, și ea a doua. Profesoara, o tânără doamnă foarte drăguță la chip, de care am fost probabil îndrăgostit în cel mai secret dintre moduri, a venit într'o zi, înainte de sărbătoarea premiilor, ca să mărturisească părinților, că nu avusese niciodată un elev ca mine și ca să-mi prooroceacă un viitor strălucit. Era cam devreme pentru asta, însă gestul ei a fost spontan și, pentru mine, exaltant, nu numai pentrucă învățam cel mai bine din toată școala, așa cum spunea ea, dar și pentrucă nu mă așteptam la un premiu, pentrucă eram, în acelaș timp, și elevul cel mai neliniștit, n'aș zice neascultător, pentrucă am avut întotdeauna un respect înnăscut pentru ordine, disciplină și ierarhie, ci neastâmpărat, îmbrâncit înainte de tot felul de inițiative, dispus la ciocniri violente, pentru motive care mi se păreau atunci foarte importante. După două-trei bătăi în curtea școlii, la umbra bisericii, cu băieții dintr'a treia și a patra, socotiți drept stăpânii turmei, am fost recunoscut drept cel mai tare, la studii și la trânteli, și am dispus cum voiam de restul muritorilor. Fetele mă urmau pretutindeni și mă însoțeau până acasă în alaiu admirativ. Preferata mea era colega de bancă, Elena Cristescu, cea mai frumoasă bine înțeles, în com-

pania cărela visam să cuceresc lumea, în ritmul și sub influența imaginativă a lecturilor de atunci, în special Făt Frumos și Harap Alb, la care se adăugau poveștile pe care mătușa Zinica ni le istorisea în salonul din Popa Rusu, pe un divan pe care continua să se odihnească după ce pictorul Ștefan Popescu o punea să șadă, în timp ce-i făcea portretul. Povești inventate de acea femeie svăpăiată, angoasată, energică, dominantă, plină de imaginații de tot felul, care crea povestiri fără sfârșit cu urmarea mâine, născocind în fiecare zi personagii și întâmplări care-mi obligau imaginația să mă urce la nivelul lor și să-mi fac din copilărie, ca și din învățătură, un fel de dorință de împlinire, de plenitudine cum avea să-mi spună la Lucerna Ferdinand Gonseth, unul din oamenii cei mai învățați și mai încărcați de iubire-cunoaștere pe care i-am întâlnit vreodată, alături de imaginea lui edificantă căreia îi adăugam prin 1969–1970, același fel de a învăța, privind și ascultând, pe care mi l-au dăruit Werner Heisenberg sau Arnold Toynbee, în întâlnirile de la München și Londra. Au fost, toți trei, transformatorii mei, înainte de a fi împlinit șaizeci de ani. Nici acum n'am încetat de a mă transforma, în sens linear, pe aceeași linie vreau să spun, însă dispus mereu să devin, dacă nu mai încăpător, sau mai înțelept, cel puțin mai bun, adică mai plin de lumină și de posibilități, de iertare, sau de înțelegere, ceea ce e supraponibil sau substituibil până la punctul în care, evident, înțelegerea însoțește iertarea, pentru a continua după aceea pe propriul ei drum către alt țel, dincolo de etic, în plin domeniu religios. Copilăria, astfel, începea să coincidă, așa cum era logic, sau așa cum era scris, cu efortul către autodefinire.

Au urmat doi ani de înscăunare în București. Ne-am mutat în strada Viitorului, dincolo de încrucișarea cu Romană, într'un apartament, iar un an după aceea în strada Cometa 30, peste drum de biserica veche dela Visarion, unde am stabilit legături conștiente cu universul exterior. Dela Popa Rusu ne mutaseră la școala din Clemența, pentrucă, într'o dimineață, în timpul clasei, s'a prăbușit tavanul peste noi, din fericire numai tencuiala, însă a trebuit să părăsim localul și să facem cursurile după masa; clasa treia, cu Doamna David, apoi, la Visarion, cu domnul Florescu, directorul școalei, om în vârstă și foarte sensibil la darurile părinților. Când am ieșit din școala primară, deci când am terminat a patra, n'am mai fost decât al treilea, pentrucă tatăl meu nu era dispus să cumpere premii. Postul lui dela București a fost acela de director al unei mici Bănci, create după războiu, Banca Agronomilor, pe care a dus-o la înflorire de-a-lungul anilor

în care s'a ocupat de ea, până când a instalat-o într'un local cu trei etaje, în Piața Rosetti. Însă bani tata n'a avut niciodată, deși se mișca în umbra lor și-i făcea să prospereze pentru alții. Am dus întotdeauna o viață nici strâmtorată, nici îmbelșugată, la limita dintre extreme. O cinste căreia i-a consacrat dela început esența lui cea mai subtilă, l-a împiedicat să trăiască din rostogoliri, iar metoda banilor câștigați la umbră cred că i-a fost cea mai departe de suflet. Nu era un om prea credincios, ca să pun asta pe socoteala unei morale creștine, deși mergeam cu el la biserică, nu în fiecare Duminecă, ci din cinstirea unei etice burgheze, cu profunde înrădăcinări patriotice, ieșită din lecturi bine alese și din convingerea că lichelismul și necinstea erau păcatele cele mai grele și mai hotărîtoare în calea progresului unui popor. Din același motiv cred că n'a intrat niciodată în politică, într'o vreme în care toți neajutoraților din naștere se cățărau, în sus pe Țară, ca niște plante otrăvitoare, curmând elanurile trunchiului și înnecând sub frunze bolnave mugurii tuturor speranțelor. Din aceste trepădușiri profanatoare s'a desvoltat cu încetinitorul, între 1920 și 1940, o Țară vlăguită, stoarsă, umilită, jefuită de partide, minimizată de falși profeți democratici, împiedecată ca un cal cu picioarele din față legate în lanțurile unei pseudo-elite care și vedea de propriile ei îmbogățiri și tăia, astfel, cu fiecare hoție și minciună, crengi esențiale sub propriile ei șezuturi. Prăbușirea a fost unanimă, când s'a terminat de tăiat tot ce mai rămăsese viu, în cadrul unei ghiduțe, inconștiente, mediocre democrații, care n'a fost în stare să ne pregătească nici de pace nici de război. Vina care zace în spinarea acelui trecut, început cu atâta entuziasm la Alba Iulia și sfârșit în umilirile paranoice ale lui Carol al II-lea, este încă de nesocotit în toată teribila ei grandoare, pentrucă între posibilitatea noastră de a o descrie și evenimentele din care a fost făcută, s'a ridicat între timp perdeaua izolantă a catastrofei comuniste, cea mai mare catastrofă a istoriei noastre și a popoarelor care au avut nefericirea să și-o înscrie în trecut.

Trăiam modest deci, dincolo de trompetele acelei epoci, marcată la început de o victorie, în cadrul căreia burghezia românească a dat dovadă de putere și înțelegere, creând mitul și realitatea României Mari, dar provocând, scurt timp după aceea, o criză care, după douăzeci de ani, ne-a sdruncinat din temelii. Procesul a fost de scurtă durată, însă pune foarte bine în evidență ceea ce am putea numi „ezitarea în democrație", regim care e valabil pentru unele popoare și nevalabil pentru altele. Fiecare popor, spunea Montesquieu, trebue să-și imagineze și să-și autoaplice propria lui formă de conviețuire. Amenințarea a fost prezentă asupra Țării timp de două decenii, voalată până la invizibil de iluzii și demagogie. Numai unii intelectuali Români, unii poeți, unele mișcări literare, cum a fost cea dela **Gândirea**, și unele grupuri politice marginale, au fost în stare să o privească și să se înspăimânte. Restul juca Hora Unirii pe dos, fără muzică și fără popor, într'un fel de sarabandă carnavalescă alunecând din ce în ce mai iute către fundăturile unui infern din care n'am ieșit încă. Franța și alte democrații occidentale, au avut, în acest joc sinistru, un rol demn de propria lor cădere dela 1940. Acea mare minoritate — nu știu cum să-i spun altfel — care conducea, exploata și se bucura de bunurile materiale ale vieții, semăna întru câtva cu infima minoritate care azi stoarce din biata Țară ce a mai rămas comestibil din ea. Este evident că situația de atunci era mult mai acceptabilă decât cea de acum, și putea duce chiar la o schimbare fundamentală, deși argumentele democrației au fost la noi tot atât de neconvingătoare ca și cele ale tiraniei, (mă gândesc la felul în care Carol al II-lea a ucis atâta tineret care cerea schimbarea și căruia i s'au dat gloanțe și închisori), însă acea bunăstare, mai mult decât bună comparată cu mizeria de acum, n'a fost, din nefericire, decât un drum către prăpastie, o inevitabilă prăbușire cu aspect de urcuș.

In curtea dela Visarion înflorea în Mai un salcâm roz, nu prea înalt, însă bătut în flori și parfum, așezat la mijloc, în curtea dintre cele două biserici, cea veche, în ruină, și cea nouă, una pe Cometa, cealaltă pe Visarion, ale cărei mistere, croite din tufișuri, ruine, copaci, edificii ciudate, case locuite parcă de oameni-fantomă, le-am descifrat ani mai târziu, când ne-am mutat din nou în apropiere, pe Bulevardul Lascăr Catargiu. In felul acesta desmitificam timpul dela Visarion, pentru a scoate din mine și a le pune pe fața lucrurilor, în altă nouă lumină, alte mituri. Marile mituri ale adolescenței, erau poate mai prezente în mine decât toate celelalte.

In vara care m'a separat de intrarea în liceu, părinții mei au început organizarea unui conac, lângă Râmnicul Sărat, un conac și un fel de nucleu de moșie, pentrucă tata fusese împroprietărit după războiu, ca inginer agronom care luase parte la marea încercare, soldată cu atâtea victime însă și cu acea rotunjire geografică atât de bine înțeleasă de popor și atât de prost continuată de partidele politice. Un lot numit **demonstrativ**, pentrucă datoria noului proprietar era să facă din acel pământ un exemplu și un îndemn pentru țărani, proprietari și ei de pământuri noui după împroprietărirea din 1920. Am locuit deci, în vara anului 1924, dacă socotesc bine, într'o

casă din Dărămați, a unui țăran mai chiabur pe nume Radu Horhocea. Ne închiriase pentru vară camerele din față, în timp ce Radu și familia lui se refugiaseră în încăperile din spate. Din zori și până când cădea seara dinspre dealuri, tata gospodărea la noul conac, unde, cu timpul au ieșit ca din pământ, dominând valea Râmnicului și orașul de pe malul stâng, o casă, un hambar, grajduri și locuința pentru cel ce avea să locuiască acolo tot anul și să aibă în grijă și în pază conacul și pământul, un porumbar sau pătul, o ghețărie și o livadă în care, cu încetul, au crescut ca din pustiu pomi fructiferi de toate speciile și de toate roadele și, mai târziu, când tata a putut cumpăra locuri vecine, o mică vie și o arie pentru treierat. Uitam de fântâna din mijlocul curții, adâncă de cincizeci de metri, apa aflându-se departe de acea culme de deal. Din ceardacul asemănător celui dela Aldești, se vedeau dimineața munții Măcinului de peste Dunăre, satul dela Bălțați, înspre vale, dealurile din spatele casei, dacă te aplecai către asfințit și, peste gardul care ne separa de șoseaua Râmnic–Brăila, casele și turlele bisericilor din oraș. Prin acel deal, cu tot ce casa, grădina și peisajul însemnau pentru noi, am intrat fără veste în paradis și l-am ținut pentru noi timp de vreo cincisprezece ani, care, în măsura, econoamă de timp, a copilăriei, mi se par acuma mai lungi decât tot restul vieții de mai târziu. Casa avea un aspect țărănesc, era o locuință mai încăpătoare decât a lui Radu Horhocea, însă făcută după un model arhetipic bine desenat de oameni și de natură de-a-lungul secolelor. Avea trei camere mari în față și trei mai scunde în spate, cu bucătărie, pivniță și tot ce-i trebuia unei case ca să fie comodă și solidă, bine așezată, între vânturi și soare. Camera mea era una din cele din spate, unde, noaptea, scriam și gândeam, visam cu ochii pe pagini sau pe întunerec și fumam primele țigări cu fereastra deschisă. În spatele casei ne instalaserăm niște paralele, un joc de inele și o groapă cu nisip cu bara mobilă așezată între doi stâlpi, peste care făceam salturi în înălțime și băteam recorduri mondiale. Dincolo de aceste instalații sportive ne separa de drum un gard de sârmă ghimpată și un gard de glădice plin de țepi, care înconjura tot conacul cu grădină cu tot. Dimineața în zori, auzeam carele care mergeau la câmp și trebuiau să treacă din șosea în drumul cu praf sau cu noroi care ducea spre lanuri, și țăranii care strigau la boi: – Cea, cea, cea! Și apoi: – Hăis, boală, hăis boală, mâncate-ar lupii! La întoarcere, vara, scârțâiau carele sub povara snopilor sau a sacilor plini de grâu. Însă toate astea s'au întâmplat mai târziu, când pe măsura ce acel conac cu parfum de paradis, se ridica spre

apele cerului, ne îndreptam și noi către anii de limpeziri ai primei tinereți. În casă, în livadă, sub merii de lângă fântână, între butucii de viță, în mirиștile de toamnă dela câmp, cu Râmnicul în fața ochilor, sau cu lanurile legănate în spice, am legat de acest loc râmnicean și de cerul lui de deasupra prietenia fără cusur cu sufletul pământului din care mă născusem și din sevele căruia am fost atât de puternic adăpat și nutrit, ca de o altă mamă, fără chip, însă plină de suflet, de iubire deci și de îndemnuri de a crește drept.

În vara, deci, care m'a separat de liceu a trebuit să încep a mă gândi la viitor. Ziua cea mai tristă a copilăriei a fost aceea în care mama, în piață la Roman, mi-a spus că în toamnă aveam să încep școala. Vestea m'a înspăimântat. Am fost sigur că ceva avea să se termine pentru mine, și așa a fost. Intrarea în liceu mi-a pus și ea problemele ei, însoțite toate de umbra unei noui răspunderi. La sfârșitul lui August am abandonat paradisul și strugurii copți, și am plecat la București, unde tata m'a lăsat în grija mătușii Zinica, în timp ce el se întorcea la țară, unde rămăseseră mama și fratele meu. Timp de câteva săptămâni mă duceam, în fiecare după masă, din strada Salcâmilor, unde se mutase mătușa mea între timp, la Visarion, unde, în școala pustie, domnul Florescu ne pregătea pentru examenul de intrare în liceu. A fost un sfârșit de multe lucruri venite laolaltă peste mine. Se sfârșea vacanța în felul cel mai dramatic, deoarece lăsasem la țară toate poamele pe crengi, toate umbrele sub meri, toate chemările neîmplinite undeva la capătul orizonturilor de unde trenul venea să mă ispitească cu șuierături diabolice; și simțeam cum, odată cu acea plecare dintre ale mele, plecam și din mine însumi către o altă vârstă, adică spre alte îndatoriri, din ce în ce mai grave.

Am dat examenul de intrare, la Sfântu' Sava, în aceeași bancă cu Mircea Arsenescu, coleg dela Visarion. Am intrat printre primii, spre satisfacția familiei, însă învățătura oficială trecuse pe al doilea plan. Cred că pe primul, de altfel, nu se stabilise niciodată. Tot ce venea dela școală era întâmplător și aleatoriu, altceva începea să se nască în mine, tot mai clar și mai tentant. Citeam cu pasiune. Trecusem la primul volum din **La Medeleni**, după ce mă scăldasem în entuziasmele războinice din **Gruia lui Novac** și lăsasem în urmă, în dormitorul părinților din Strada Cometa, subt o masă ca să nu mă mai vadă nimeni, disperarea cu lacrimi și neînțeleasa durere a lecturii lui Don Quijote de la Mancha, într'o ediție pentru copii pe care mi-o împrumutase, „ca să râd", colegul Potoceanu, un băiețel scund

și firav, care citea și el ce putea și-mi făcea parte din descoperirile lui. Însă Cavalerul Tristei Figuri nu m'a făcut să râd. Citeam și plângeam, ascuns, strâns legat de personagiul rătăcit și rătăcitor care încerca să îndrepte soarta oamenilor apărând pe cei slabi, în cel mai corect stil medieval, de care nu știam nimic pe atunci dar care, într'un fel, a fost stilul predilect al vieții mele din totdeauna. A venit apoi **Păunașul Codrilor,** carte pe care am recitit-o de multe ori, cuprinzând aventurile istorice ale lui Mihu Copilul, de pe vremea descălecării în Moldova, când cavalerii băștinași, Toma Alimoș, Mihu Copilul și alții, împreună cu cavalerii teutoni dela Cetatea Neamțului, își uneau eforturile ca să apere Europa de năvălirile tătărăști. Luptele eroice, cavalcadele în noapte, în cel mai bun stil Walter Scott și Sienkiewicz, idilele amoroase, ascunzișurile romantice dincolo de porți deschise în stâncă și puse în mișcare de mecanisme secrete și salvatoare, codrii nesfârșiți ai Hotinului și ai Tigheciului, paloșele care tăiau nu numai capete, ci mai ales nedreptăți, mă împingeau către un trecut în care mi ar fi plăcut să fi trăit. De atunci, în toate bătăliile pe care timpul meu (**tempora pessima** cum îl numea Sfântul Bernard, inițiatorul celei de a doua Cruciade) m'a obligat să le duc, au purtat în frunte pecetea acelei povestiri istorice în trei volume, din care am extras substanțe esențiale și lecții pentru ceea ce, dintru acele pagini, aveam să fiu, ca intenție și uneori ca realizare cotidiană. Însă tot pe vremea aceea a ultimei clase primare, am început să citesc cărți în limba franceză. Joaca noastră de după amiază, în strada Cometa, era brusc întreruptă de apariția unei bătrânele pe care imediat am botezat-o Madame Chitic și care ne striga din capul scării sau de pe vreo fereastră: – „Mes enfants, venez à la leçon!" Nu ne era simpatică, nu știu de ce, poate că își lua prea în serios rolul de profesoară, în orice caz cu ea de mână am intrat în primul imperiu exterior, cel al limbii franceze. **Toto et Pirouette** cred că se numea prima carte în noua limbă, apoi altele, istorii pentru copii la care s'a adăugat imediat poveștile ilustrate ale unei **Bécassinne sur les Alpes** și altele, cu mușchetari, pe care ni le dăruia nenea Ionel și pe care le scotea dintr'o ladă, tot atât de misterioasă și atrăgătoare ca lada cu bomboane dela Vaslui, și din adâncurile căreia apăreau cărți, reviste, creioane, gume de șters, sau radiere cum li se spunea pe atunci, cutii, bricege, parcă adunate de pretutindeni ca să le dăruiască nepoților. – Nepoții salba dracului, spunea ori de câte ori ne umplea de cadouri, schimbând aceste daruri inocente în bani grei, ani după aceea, cu care mergeam la cinematograf sau ne cumpăram

alte cărți sau reviste. Lectura revistelor a început să fie altă problemă. **Lumea Copiilor, Universul Copiilor** și **Dimineața Copiilor** înghițeau toate subțirile noastre rezerve monetare. Tudorică și Andrei, care ajungeau până în fundul infernului, Haplea, cu familia lui de neghiobi amuzanți și toate istoriile foarte bine desenate și reproduse în culori, ne consumau aproape tot timpul liber, odată terminate lecțiile pe a doua zi. Ani după aceea a trebuit să recurg la tot felul de invenții ca să îngroș punga, destul de săracă întotdeauna, pentrucă tata era de părere să nu cheltuim, să ne învățăm strângători și chibzuiți. Dimineața ne dădea câte cinci lei din care nu puteam cumpăra mare lucru la faimosul „bufet" din curtea dela Sfântu' Sava. Cu atât mai puțin cărțile la care jinduiam din ce în ce mai aprig.

Altele multe s'au întâmplat atunci, fiecare întâmplare cu sensul și scopul ei, și de care, referindu-mă la acel timp din strada Cometa, le-am redat viață în **Journal d'un paysan du Danube** (Paris 1966, Barcelona 1967, Milano 1967), carte pe care sper să o văd apărută într'o zi în românește și în paginile căreia am dat socoteală de multe fragmente de copilărie, pe care n'am să le repet aici. Printre ele, necesitatea de a constitui o armată și de a avea un sediu, o casă numai pentru mine și „oamenii mei", o baracă părăsită în fundul unei curți sau a unei grădini, unde visam împreună aventurile cele mai fantastice în a căror atmosferă războinică și sentimentală începeau să se proiecteze primele figuri feminine, fete din cartier în general, Dulcineele primelor mele întâlniri cu misterul din care a pornit și s'a hrănit și neînțeleasa, pentru atâția, aventură a tizului meu întru pățanie, Don Quijote de la Mancha.

VINTILĂ HORIA

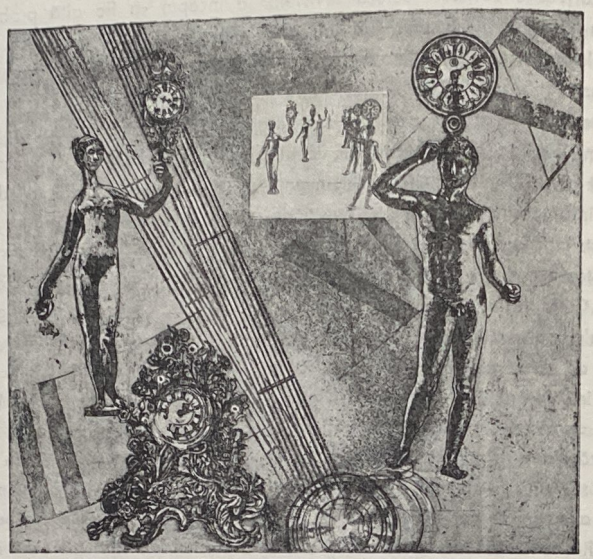

ORA NOASTRĂ

Lui Ion I. Mirea,
pe marginea unui desen al său.

Tăceți,
e ora marelui mister;
e ora florii
e ora crucii
e ora mamei
e ora primului născut
e ora noastră
a tuturora
e ora când Eva
mâncat-a din fructul oprit
pentru mine
pentru tine
și pentru toți

deopotrivă cu noi –
ora amăgirii
ora femeii
ora șarpelui
ora fructului oprit
ora venirii noastre în lume...

Tăceți,
rogu-vă: tăceți
în această oră
a celui mai mare mister...

E ora noastră
a tuturora!...

NICOLAE NOVAC

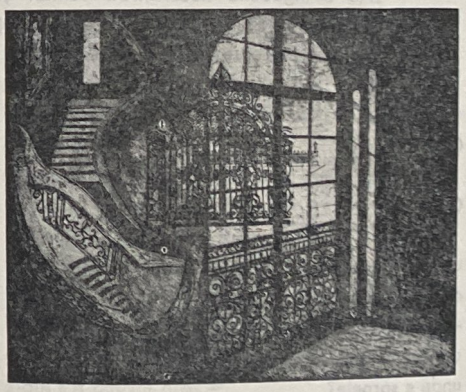

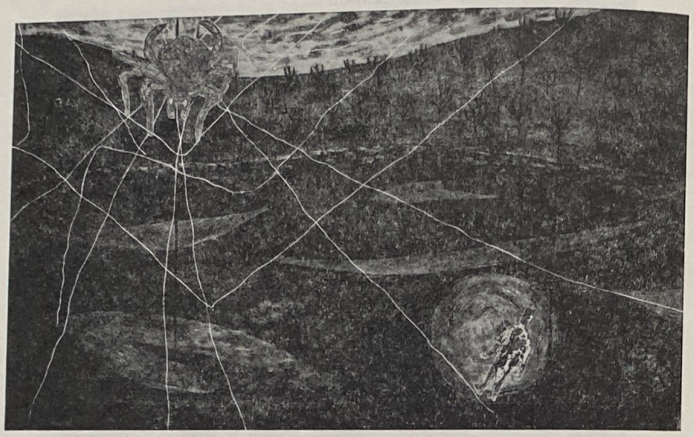

ZBOR DE LĂCUSTE

„Nu e îngăduită necurățirea ochilor și a hainelor. Nimeni dar, dintre acei ce sunt ‚neînvățații tainelor', de unele ca acestea să nu se atingă . . . "

SANDU TUDOR

CODICE

Ochii

Cu ochii închiși, învață regula
de a nu mai privi;
– algele respiră undele mării
cine poate separa întrebarea
unde e șarpele?
Aqvilele țin pe aripi
înălțimile să nu cadă;
– înălțimile ziua își pierd înălțimea;

Printre movile ochii deschid
izvoarele cu sare îndulcită cu apă
de la înnec nimeni nu scapă;

Ochii sunt crăpături
prin care
Dumnezeu nu se mai vede
înnecat în fluvii
alungat cu pietre
sau prea rănit în florile de pălămidă
Dumnezeu a uitat că ochii mor crăpați în oglindă;

Aripile – numai ele au dreptul
să anunțe că nu e noapte
să străbată prin desiș de fețe neclare
tânguindu-se
de parcă s'ar rupe corzile
prin care Beethoven
străpunge arcușuri și martiri

Globuri încercănate rămân umede
când lumea se reconstitue
din vechi și mai frumoase;
la urmă
numai bobul se simte cald
în pământ
cu râmele
sub care își pierde și numele . . .

Peste poartă

Peste poartă, trecerea dincolo
de unde fără deschidere
zidul s'a tencuit orb; –
poate ochii au strivit lumina pe dinlăuntru
e rece, prea rece
într'atât

că pe nicăeri, înapoi
niciun semn
nicio chemare de reîntoarcere
. . . . . .
. . . . . .
ori dacă altcineva te primește!
. . . . . .
. . . . . .
ori dacă altcineva te petrece!

Strigăte

Strigăte strigat – strig
ce?
mi-am scos prea de mult rădăcinile;

nimeni nu mai aude
– nici eu nu aud;

să lăsăm omizile să cresteze
dedesubt frunza
până la precautul lor zbor
oh! e atât de ușor
de urcat spre vitraliile cerului
sau spre câte alte striviri!

strigătele – cuvioase clopote'n vid
strigare – ultimul strigăt!

a secat mustul în struguri
sicomorii au ars cu dor;
cu ce-au dus
dincolo de metamorfoze
omizile
cu ce-au dus
au împodobit nourii
cu fulgere albe;

apoi, s'au deșirat manechinele
locul – nu s'a mai cunoscut;

seara, vântul, întorcea iarba cosită
calul de frică bătea din copită;

cât am răbdat să aud
am auzit cum surzesc
. . . poate voi asculta dincolo.

Trestii

Acele trestii tinere
ce m'au crestat pe frunte
o neuitată cale săpată'n pulbere
cu urme ce vor rămâne mute;

le văd cum tremurau sub ape
și mă chemau să intru să mă scald
ud, m'au lăsat să-mi scape
fior de moarte cald;

aș vrea să mai găsesc
o trestie nefrântă –
răstorn în mine și privesc
doar lacrima băută . . .

În floare

În floare
ascult cum se refac noile altare;
când o sărut
regăsesc un mușuroi mărunt.

Trecutul

Trecutul – mai vechi de cât o pădure uscată
sărutul uitat sub o piatră curată;
și nici sărut nici pădure
– un ochi neadormit în nicio iubire;

trecutul . . . trecutul . . .
eu lângă mine – necunoscutul;
căprioara iarbă nu paște
lupul pândește și n'o recunoaște!

Uliu albastru

Uliu albastru
– medieval plutitoare monarhii
întinse deșirat pe frânghii;

uliu albastru –
închipuire cu ghiarele înțelese pe frunte
fără nicio aducere aminte;

uliu albastru
pe care murg, sub care astru
vom găsi veșnicia prinsă'n căpăstru? . . .

Refacere

O mână – puțin alene –
mi-a pus capul printre lemne
stelele ardeau sub perne
și nu era nimeni să le recheme;

căzută, o stea a venit cu foc
și-a aprins vreascurile
– prea supus timpule
copac sterp și fără noroc;

mereu am sărutat o mână
blândă, care m'a găsit cu vină
fie că mă prăbușesc din zbor
sau că pe fund de fântână cobor;

rar luminos, întins pe mâl de lac
strâns pe la mijloc cu lujer în argint sărac
cenușa, am vrut să strig – mi-e drag mai mult să tac
– să'ntorc noroaie și frumusețe s'o refac!

Pe cale

Pe cale –
încotro nu e rătăcirea?
pierderea, uitarea? . . .
oracolele veghiază ascunse la temelia templelor;
în timp cad ca secundele numai frunzele;
diurn, un pahar clocotind de apă
seacă oceanul
din cer doar roua semnează un ritual
pe mâner de apusuri;
în albia mărilor
plete de aur retezate
vor scutura rugina amară
și stelele vor cizela
noi pietre de moară . . .

Spre zori o revoltă vulgară de aburi –
voci în delir și umbre fără măsură;
cine a călătorit ieri
a străbătut păduri cu adieri
alții au strâns colb incolor
pentru o prea lungă – convalescență; –
și mergi și mergi – și totul e'nchis;
valea a coborît sub deal
nu se mai vede nimic drept sau oval;

lumini învechite, noduroase,
revarsă var cald peste oase: –
pom cu un orb
pom cu un corb...

Şi trece
şi trece...
– cine nu vrea prin spaţiu
să zboare împreună cu îngerii?
tăcerea e o ardere lentă, pe dinlăuntru
– dialog neauzit de lume;
lacrimile scurse – calcar umezit pentru fresce;
în cupole locuinţe pe gene de sfinţi,
poate cuptoare cu pâinea iertării
pavând calea pe care numai Unul
rudă din leagăn cu Dumnezeu
urcând, de trei ori a căzut cu povara
asudat; – din răni mai curgea şi vin
din neguri de abis, tăcut,
cu nevăzută tristeţe
da de băut la însetaţi şi neînsetaţi...

El cu El – şi mai singur,
sub înserarea retrasă ca frunza de mugur
de trei ori prăbuşindu-se
a ridicat de trei ori povara mai grea decât pădurile.

Ţintaşii cu pietre şi cu bolovanii hulirii
izbeau în tâmple

Fragilul

– pe NECLINTIT –
chipul de efigie
gravată în bucuria eternă
cu neputinţă de imitat...

De trei ori a căzut;
prezente suferinţele; absentă lumea...

Cel mai Vechi decât timpul – Ziditor de început
constructor peste genuni
încremenind peste cicluri şi ere cupole de lumini,
cum a privit fără uimire
cu ochii cerului până'n adâncuri deschişi
cum Palatul Blândeţii
străpuns – s'a năruit?
îl abandonase?!...
sub lespezile nopţii îl uitase?!...

Neştiind ce sunt
am căzut
pe calea din gând
de când El a făcut ca sufletul meu
să reîntoarcă în mine;
ciung, aş fi vrut
să-L sărut
pe ciorchinii de sânge
de foame aş strânge
pulberea spulberată;
să nu fie strivită
de o altă roată!?...

Regăsirea

Des răscolind după parfum de smirnă
prin depărtări ori prin adâncuri de ţărână
am dat peste ascunsa, abia bănuita sămânţă de floare
acea veche care nu se pierde, ci rare ori răsare

tremura – fiorii mi-a recunoscut –
era ea aceea care venea din trecut
şi mi s'a părut atât de rotundă şi atât de mică
încât îngerul care mă însoţea a'nceput să tremure de frică

ce să fac pe arșiță cu ea?
nu era nici bob de cânepă, nici de zorea
strălucea nou ca argintul
n'avea greutate – se cântărea cu mițul

atunci mi-am zis: am s'o seamăn în inimă trandafir
cu inima'mi bătea, în ea n'avea loc decât un fir
am vrut s'o rog să crească pe frunte
dar mi-a fost teamă că n'o să șeadă cuminte

apoi, m'am gândit s'o sădesc pe umăr, pe unde pletele curg
și cum pletele au albit, s'a'nfiorat de amurg

unde? unde, Doamne, s'o pun? pe brațe, între brățări?
brățările de aur nu sunt brățările mele
prin alte brățări s'ar auzi toaca, furtuni – s'ar auzi gemete
poate nimic, poate sub umbre s'ar auzi doar vaiere, clocote

o clipă mi-a trecut prin gând s'o ascund în pământ
și pe fire de păianjen să-i cânt
am prins-o'n vârf de degete și-am început s'o învârt ca pe-o mărgică
n'am auzit de gemea; – am simțit cum tremura năucă

iar în ea; scoarță; din nou să încap
fără să uit s'o desfac!?...
am strecurat-o hoțește c'o lacrimă în somn
– să crească sub mine cât dorm...

Paris, Floriile 1984

IOAN I. MIREA

FLORICA BAȚU

Redându-mă firii dintâi

Copacii... iarba...
Soarele...
– Soa-re, Soa-reee...!
Ți-am adus un băiețel!

„Ta-ta! Ta-ta!" gângurește Copilul și Soarele râde recunoscându-se Tată.
– Ghe-ea, Ghe-eaaaa . . . !
Ți-am adus un băiețel!
„Ma-ma! Ma-ma!" gângurește Copilul și Gheea, din adâncuri, îi trimite plusul de taină recunoscându-se mamă.
E vremea lor, se recunosc, se regăsesc – eu mă simt pentru o clipă străină în lumea aceasta a lor.
Copilul râde cu Taina și mă strânge în brațe și brațele lui mici mă trag cu dânsul acolo, în vremea de leagăn a luminii cu omul.

*

Copilul întinde mâna: spre păsări, spre cer.
Iarba
se ridica până la atingerea fiului meu,
Praful de jos ar vrea să-l cunoască.
. . . Copilul râde
și hohotele lui ca valuri albastre de-ocean acoperă vârstele mele, ca valuri albastre de-a fi purificând cu uitare, redându-mă firii dintâi . . .

Cât timp durează o rază

Vremea Soarelui. Pun păturica jos pe firele ierbii – copiilor mici le place să-și înfigă pumnul în iarbă ca'n pletele mamei . . .
Gol printre raze pare mai mic, mai uman. Mirat de acest „altceva" închide ochii – a joacă, întinde mânuțe – a dor, deschide buze – a sunet. Dar cuvântul nu vine – e încă atâta de mic . . . !
Copilul meu, printre raze . . .
„Iată, Soare: acesta e Fiul meu!
Primește-l **și** pe el. Iubește-l **și** pe el. Dăruiește-i **și** lui din tainele Tale!"
„Iată, Cer: Acesta e Fiul meu . . . "
„Iată, Lumină: Acesta e Fiul meu . . . "
„Iată, Iarbă: . . . "
„Iată, Sunete, neînțelese-ale vieții . . . "
Copilul
închide – deschide ochii,
Copilul întinde mânuțe,
Copilul ar vrea să le spună . . .
Copilul s'a răsturnat pe păturică – și din nou, și din nou și din nou –

copilul nu mă mai știe, copilul e undeva, departe – Ei l-au primit și el e acum printre ei . . .
(Cât timp durează o rază?)
Fiul meu e acum fericit.
„M'a uitat . . . cum a putut ? . . .
m'a uitat . . . "
și Mamă, îi iert această uitare: „El e acum fericit . . . !"
„Mamă!" cheamă un gest. Copilul, de undeva, de departe, a întins o mânuță spre mine „Mamă și tu . . . "
Îl strâng de mânuță:
„Bineînțeles, și eu . . . și eu . . . "
Copilul se joacă.
„Mamă – întreabă copilul – de ce când e ziuă e altfel?"
„Nu știu", răspund.
Copilul zâmbește. Copilul se joacă. E ziuă. Prima lui ziuă.
„Ce e nu știu?" întreabă copilul.

Gnoză

Încerc să citesc. Copilul, de-a bușilea, mi-a venit peste carte:
„Vrei să fim împreună?"
(De ce îl iubesc într'atât?)
Las cartea jos, încerc să-l ridic în brațe – el râde atingerii mele, tavanului alb, coperților cărții.
(De ce mă iubește'ntr'atât?)
Cartea s'a deschis undeva într'aiurea, Copilul dă cu picioruşele mici în filele cărții, filele foșnesc, teoriile filozofice cad una peste alta foșnind caraghios sub călcâile lui ca niște cartofiori de primăvară și Copilul râde, râde în hohot de joaca aceasta nouă a lui.
„Neexistența" – citesc undeva și mă tulbur.
„Va veni un timp să'nțelegi, să înveți."
„Să învăț?" – râde înțelept privirilor mele – „dar eu abia am uitat . . . "

Fugă

Eram, poate, cât fiii mei acum. Copacul scotea puieți la rădăcină și lumea-i tăia.

– De ce-i rupi? întrebam.

– Dacă-i las – venea răspunsul – iau toată puterea copacului și el se usucă.

Am devenit Mamă. Am trei copii de acum și simt cum mă trec în ei

zi după zi,

gând după gând

îmbrățișare după îmbrățișare.

„S'a urîțit!" spune lumea, eu mă fac că n'aud.

Trecutul e limitat.

Viitorul – nu știu.

Dar mai rămâne o șansă. Totuși, o șansă: un Alt Viitor.

Și eu mă trec frângându-mă'n trei, înspre el, și eu am fugit o – ho – hooo... am fugit...

...și'n urmă-mi rămâne Femeia,

femeia aceasta

din oase

și carne

și lacrimi:

„Mama!"

Copil în fața oglinzii

Uimit, fericit și iarăși uimit...

Copilul se descoperă, treptat se descoperă, oglinda fecioară îl primește la ea, oglinda – una cu el.

Copilul se bucură:

„Mamă!"

Ne depărtăm. Treptat mi l-a luat, oglinda mi l-a luat.

„Azi – oglinda,

mâine – zâmbetul cald al fecioarei,

târziu, foarte târziu..."

„Nu! Gândul acesta nu!" strigă un Gând.

„Mama!!!" se bucură pruncul.

Copilul întinde mâna spre El – Oglinda femeie îi opune oglinda. –

„Mamă!!!... Unde sunt? Unde sunt...?"

„Mamă!!!... Unde sunt? Unde sunt...?"

Un fluture tulbură spațiul rămas între noi

Copilul

sărută copilul țâșnit din oglinzi.

Și buzele-s reci...

„Tu ești Viața?" întreabă Copilul.

„Tu ești Viața!" răspunde Copilul.

Un fluture

mângâie aerul plutind între noi.

„E toamnă" zâmbește Copilul.

„Da, e toamnă" – se bucură Copilul – „Ce-i aia toamnă?"

„Nu știu... Poate-i atunci când se schimbă ceva..."

Râd...

Aceleași dimineți legănânde în pleoape – aceleași lumânări de aprins.

Un chip

tulbură apele Lunii...

Pui

„Totul e limitat – îmi spun – poți să numeri exact durerile care au fost, zâmbete, emoții, timidități și flori de cireși. Până și florile de cireși poți să le știi exact câte-au fost.

Și atunci

unde e Taina din vremi de copil?"

„Pui!" îi șoptesc.

„Pui!" singurul cuvânt pe care pruncul îl știe.

„Mergem la Pui. Haidem afară!"

„A Pui! A Pui!" îmi răspunde.

Ochii îi lucesc, se face, parcă, mai mic, vrea să fugă, să stea – și nu știe bine: să fugă? Să stea?

„A Pui" încearcă un gând.

„A Pui!"

Ochii-i lucesc și taină ciudată-i se țese'n privire

„A Pui!"

Și vântu-i mângâie fața și gândul

și Soarele-i mângâie părul, privirea și pomii și iarbă,

nour – furnică și sunete
neînțelese sunete ale atâtor ființe-i se
leagănă'n plete, se agață de trupul micuț
abia chemat spre a fi.
– Pul?
– Pui.

Opriți în adâncuri de timp

Sunt clipe în care nu mai există nimic, nimic în afară de noi, de noi amândoi – și stăm așa față către față: eu – aplecată spre el; el – înălțându-și iubirea la mine.

Sunt clipe care nu se pot explica, nu ne spunem nimic sau poate ne spunem – dar ce mai contează? – sau poate doar pâlpâim amândoi opriți în adâncuri de timp, în aceeași dăruire de timp, cu aceeași chemare a plinirii de timp...

Eu știu tot despre el și-i mângâi, dulce, mânuțele goale:

„... trup din trupul meu...
îndrăzneală din fricile mele...
înălțare,
din drumul meu,
înapoi..."

El mă privește atent, pipăie degete, mâna, îmi cere să știe, întinde mâna la plete, pleoape – vrea să știe, să știe – și atinge, atinge, atinge, până când, obosit, îmi cade în brațe – și iubirea noastră-i la fel.

Stă acum nemișcat – trupul lui mic îmi pâlpâie-n brațe. – „Am aflat!" spune liniștea lui.

„Ce știi Tu despre mine?" – întreb.

„Ești Mama!" leagănă'n liniști, răspunsul.

Îl strâng mai aproape de trup
și ea, Taina, o simt pâlpâindu-mi în brațele strânse
ca o făclie de Pași,
ca albă făclie în noapte'Nvierii.

Plus Infinit

Cine poate să explice îmbrățișarea Copilului?
Brațele lui

dorindu-se cerc în jurul Mamei,
tulbură vechile înțelegeri, dând dimensiuni noi
noțiunii „iubire".
(Poate de aceea
Cercul
a fost ales ca simbol al nemărginirii?)
Strâng pruncul în brațe
(brațele mele
Cerc
în jurul trupului mic.)
Și stăm așa, adânciți întru taină
ca
două cercuri lipite unul de altul
cărora oamenii de știință, în neștiința lor, le-au spus Plus Infinit.

Existențială

Trupul meu... Uitasem că am un trup și când să mă mai gândesc la el, când am atâtea pe cap?

– Ma-ma!

Copilul mi se cațără'n brațe, căpșorul mic, părul molatec mi se lasă pe sân, lângă inimă, ritmuri de taină pătrund înspre el

„bate inimă,
bate, că ai pentru cel"

Copilul stă liniștit și ascultă, poate mirat, poate amintindu-și (dar Ce?)

Trupul copilului agățat de trupul meu – și-mi amintesc c'am un trup, am o inimă, am brațe și mâini...

Copilul mă sărută și prin atingerea caldă a lui,
trupul meu, redat mie însămi
începe Să Fie
poate
cum
trupul primului om
sub răsuflarea, caldă, a lui Dumnezeu...

Vreme aparte

Lăutul – vreme aparte pentru Mamă și prunc.

Îi mai torn puțină apă – apa-i lunecă pe trup, mâna-mi lunecă pe spatele lui fraged și mic, el râde

„de ce râde?"

poate trupul lui mic,

poate apa,

poate atingerea noastră...

Pruncul râde – sunt geloasă pe apă?

Nu, Copilul râde cu Apa, cu mine. În privirile lui ne are pe noi, amândouă:

eu – maica de lut,

ea – maica de Ape,

învelișul ce-l legănase înainte să-mi vină în brațe, ce-l mângâiase înaintea atingerii mele, ape ce l-au păzit, în vremuri de taină. Mie mi-a fost dat puțin mai târziu, când vietatea putea trăi fără găoace, pe seama ei, fără să depindă de nimeni.

Mi-e teamă, vreau să știu că vietatea, totuși, depinde de mine, ridic Copilul din apă și-l strâng la piept. Copilul se lipește de mine și râde

„mă iubește!"

el mi se dăruie, acuma întreg, cu trupul lui mic agățat de hainele mele

„mă iubește! el mă iubește numai pe mine!"

și râdem, râdem mirați, amândoi...

FLORICA BAȚU

SERENATA

Pe-un țărm brazilian
o doină răsună
cu stinsu-i alean
sub ploaia de lună:
boa noite,
noapte bună!

Pe-un țărm de ocean
cavalul îmi pare
că sună în van
pe-o brizâ de sare.
Boa noite,
noapte bună!

Pe-un țărm tropical
un cântec din frunză
răsună în val.
Ce apă o fi să-l ascunză?
Boa noite,
noapte bună!

Pe-un țărm fierbinte
aud un cimpoi
cu viers de cuvinte
cum sună în noi:
boa noite,
noapte bună – cu lună!

Rio de Janeiro, 29 Martie 1953

Transcris, prin'r'o cu totul explicabilă (sau: inexplicabilă?) coincidență, în Honolulu, azi 29 Martie 1984.

ȘTEFAN BACIU

HORST FASSEL

UN DOCUMENT INEDIT DESPRE ION CREANGĂ DIN 1864

Ion Creangă este atât de intim împământenit în sufletul românesc, încât orice prilej de a-l comemora, de a se ocupa de persoana lui, de creaţia sa, este binevenit. Dacă în operă se pot intui (şi sigur se vor găsi) încă multe revelaţii, despre viaţa humuleşteanului nu se mai pot găsi prea multe noutăţi. În consecinţă, credem de cuviinţă să semnalăm o scurtă referinţă despre prima casă ieşeană a diaconului Ion Creangă. Casa se aflase în apropierea străzii Elena Doamna, pe lângă biserica Sf. Ioan din Beilic, care există şi în ziua de azi. N'ar fi lipsit de interes să se caute la faţa locului dacă nu cumva vechiul şi fragilul edificiu mai există. Ar fi o completare neaşteptată a vestitei bojdeuci din Ţicău, locul de baştină al basmelor şi amintirilor lui Ion Creangă.

Ştirile despre casa lui Creangă i le datorăm unei cereri adresate primăriei ieşene în 21. IX. 1864 de către G. Joldescu. Cererea fiind înaintată primăriei, arhitectul oraşului Karl Kugler (1814–1892) s'a deplasat la faţa locului şi a întocmit un raport asupra celor văzute, iar pe baza constatărilor a făcut recomandările cuvenite pentru întreţinerea, respectiv pentru renovarea acestei case. La fel a procedat Kugler şi atunci când Gheorghe Asachi a cerut permisiunea de a aduce îmbunătăţiri clădirii din dealul Copoului în care se afla tipografia „Albinei" (azi: str. Codrescu 2, Institutul de lingvistică, istorie literară şi folclor) – în 5. VI. 1863 sau când arh. M. Nitschmann a înaintat proiectul renovării bisericii catolice (în 2. VI. 1864). Karl Kugler, originar din Vama (Bucovina) studiase la Cernăuţi şi la Viena şi a venit apoi, prin 1844, la Iaşi. S'a căsătorit cu fiica compozitorului Joseph Herrfner. Dintre copiii lui Kugler, doi au devenit poeţi români: Anton (a publicat în 1905 la Piatra Neamţ volumul **Poezii**) şi Matilda, cunoscută ca una din reprezentantele de seamă ale liricii feminine româneşti la răscrucea celor două secole (Matilda Cugler-Poni). Chiar şi Karl Kugler avusese talent poetic. Din cele câteva încercări de versuri din anul 1840, unele au fost publicate de noi la Braşov şi la Bucureşti. Originalele se află în arhiva Poni la Arhivele Statului din Iaşi.

Karl Kugler a ajuns, după ani de proiecte edilitare încheiate cu succes, să ocupe postul de arhitect al oraşului. Din documentele păstrate în fondul

primăriei, rezultă cu siguranţă că arhitectul Kugler a participat la concepera şi realizarea unei părţi a spitalului Sf. Spiridon, a cazărmii din dealul Copoului, a condus, singur, construcţia spitalului din Roman şi, probabil, a efectuat mai mult decât doar reparaţii la vechea clădire a universităţii ieşene (lucru, de altfel, atestat în câteva rânduri).

Contribuţia cea mai substanţială a lui Karl Kugler este, fără îndoială, cea legată de sistematizarea şi înfrumuseţarea edilitară a oraşului Iaşi. Foarte bine păstrat este fondul primăriei din anii 1861–1886; el conţine sute de referate scrise de Karl Kugler, începând cu referinţe de detalii de mai puţină importanţă şi terminându-se cu dezbateri de principii despre felul în care imaginea arhitectonică a capitalei Moldovei trebuie să evolueze. Cât de prompt a intervenit arhitectul oraşului în fiecare caz concret, se poate constata şi prin exemplul Joldescu. Cererea înaintată în 21. IX. a primit un răspuns în 23. IX., ceea ce presupune inspecţia la faţa locului, efectuată în 22. IX. sau chiar în ziua depunerii petiţiei. Se vede astfel grija bucovineanului Kugler pentru oraşul în care a activat, în care şi-a crescut copiii îndrumându-i să fie cetăţeni activi, care îşi aduc aportul la înflorirea patriei lor, la progresul culturii româneşti. E – ca atâtea altele – un model de bună convieţuire dintre români şi germani în patria comună. Şi faptul, că acest exemplu se leagă de o amintire atât de scumpă cum este Ion Creangă şi existenţa sa reală, e cu atât mai îmbucurător.

HORST FASSEL

21. XI. 1864 G. Joldescu

Domnule Primaru!

La cassa cu Nr. 206 din Diviziunea a IV-a proprietatea Diaconului Ioan Creangă, fiind obligatu prin contractu de închiriere a face un bordeiu în pământ spre ami servi de bucătărie, un paravan pentru apărarea de ploe, a repara şi acoperământul cassei căci în timp de ploae stau în ea ca afară.

(semnat) G. Joldescu

(pe verso)

23. IX. 64, nr. 517 Referat

Casă arătată de suplicantu este a diaconului Ioan Creangă, şi se găseşte în Cvartalu IV chiaru în ograda bisericei Sf. Ionu din Beilicu, visavi cu Ospitalul Isdrailitu.

Așa daru posițiunea ei aparținându către centrulu Orașului, nu se poate acorda fac're de bordeiu, cu care suplicantulu este obligatu prin contractu, precum nici reparațiune acoperământului acestei case, căci elu fiindu cu desăvârșire vichiu și ruinatu de umezeală, trebuie a se face din nou, însă și acesta provisoru, numai pe terminu de un anu.

Un micu paravanu de scânduri să poate acorda.

Cu ocasiunea presentă, observându: că casa în chestie are o reteradă foarte ruinată de scânduri, și cu totulu plină de necurățenie încâtu curge deasupra; apoi acestă urmare fiindu contrarie regulei reclamate de Higiena și salubritatea publică, trebuie daru de-ndată desființată și obligatu pe proprietaru a o reconstrui din nou potrivit instrucțiunilor în asemine.

(semnat) Arh. oraș C. Cugler

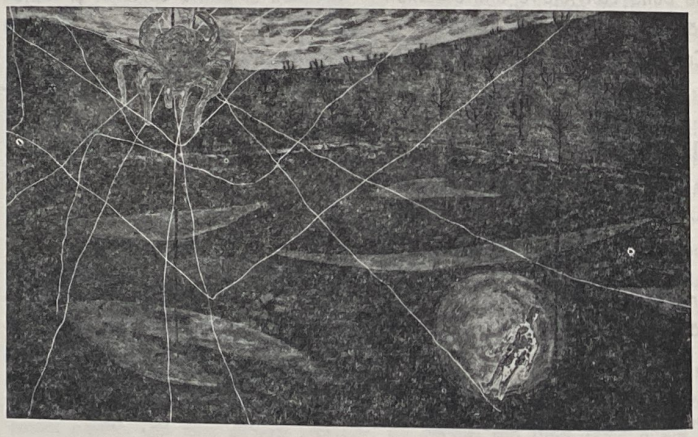

SFÂNTA DREPTATE

Cine ți-a ciuntit hotarele
Și ți-a tăiat aripile
De nu mai poți sbura?

Ce păgânI ți-au vândut ogorul
Și ți-au furat casa și plugul
De nu mai poți ara?

Ce beznă a înghițit soarele,
Că nu mai străbate lumina'n casă?
Ce vânt turbat urlă pe-afară
De ne-o suflat pita de pe masă?

Cine ne-a despoiat codrii
Și ne-a secat izvoarele,
Că nu mai vine primăvara
Și nu mai revin cucoarele?

Cine'n lanț ne-a aruncat Țara,
Silistra, Nistru, Herța și Prutul,
Ce năpârci hâde ne sug sângele
Și ne mănâncă avutul?

Tu din cătușe și ruguri
Te-ai înălțat Dreptate
Și din ruine ai înflorit,
Răstignita noastră Libertate.

DOAMNE!

Așa după cum m'ai zidit,
Așa sunt.
Tu știi cât am greșit
Și cât rău am făcut.
De mii de ani la mine Te uiți
Și eu nu Te-am văzut.
Te-am căutat peste tot necontenit,
Dar nicăieri nu Te-am găsit.
M'am aruncat în viscol, în apă, în foc,
Și-am tot rătăcit din loc în loc,
Ca să-ți spun nedreptatea și robia
Și cum ne-au batjocorit barbarii legea și moșia.

Cum ne-au schimonosit sufletul și obiceiul frumos,
De ne-a ajuns lanțul și cuțitul la os.
Însă acum Te zăresc, Doamne,
Strălucind între cele „Trei Icoane"
Din casa noastră părintească,
În care-am crescut în omenie românească.
Te văd cum îți porți surghiunul prin veacul pribeag,
Cum îți sângerează picioarele și fruntea de iobag.
Urnind povara păcatelor noastre pe meleaguri străine
Și speranța eternă în zile senine.
Singur, tăcut și pe gânduri dus,
Îl văd prin sat și prin lanul de grâu pe ISUS.
Doamne! Îți mărturisesc,
Că de când îs dus de-acasă în lume,
Am tot strigat disperat după Tine
Iar Tu,
Izvor nesecat de iubire,
Înfloreșți,
În propriile noastre ruine.

Brasilia, sărbătorile Crăciunului și noului an 1984.

CÂNTEC

Jele mi-i și mult mi-i jele,
De robia țării mele.
Doru-mi-i și mult mi-i dor,
De câmp neted cu mohor,
De înalții noștri munți,
De bătrânii cei cărunți.
De cerul albit de stele,
De ochii mândruței mele.
De dumbrăvi și de goruni.
De grădini cu nuci și pruni.
Când se strânge la izvor,
Turma lui Badea Topor
Și se'mbracă'n primăvară
Prea frumoasa noastră Țară.

DUMITRU PAULESCU

Din cele trecute vremi:

ILIE OLTEANU

REMINISCENȚE...

Mult timp accidentele – frecvente – de avion erau la ordinea zilei, pretutindeni, nu numai în România. Încât nu e de mirare că, în trecut, avioanele au fost botezate de unul „sicrie sburătoare". Dacă această caracterizare e cunoscută de mulți, prea puțini pot să știe (și mai ales să creadă) cuvintele, rămase de pomină ale unui primar dela Buzău. La inaugurarea unei filiale a Școalei de Pilotaj dela Tecuci (singura pe țară) la Buzău, primarul a spus în fața piloților și a autorităților, între altele și aceste cuvinte (absolut autentic, nu invenții ale autorului), spre consternarea tuturor:

„Doamnelor și Domnilor: de mult am dorit să avem și noi, în orașul Buzău, un cimitir al aviatorilor..."

În 1925, la Cercul de Recrutare Sibiu am aflat că, pentru întâia oară, erau admiși la pilotaj și teriști (= tineri cu termen redus – un an). M'am decis, deci, să îmi fac stagiul la pilotaj. Primele luni le-am petrecut la Cotroceni (București), unde am fost tratați într'adevăr „cu mănuși": n'am auzit nici un „mă" și nici o înjurătură. Elevii eram agrăiți ca la universitate, cu „D-voastră". La câteva luni, am fost transferați la Tecuci. Aci atmosfera era alta: auziam încontinuu „mă" și înjurături. Dar ce inimă de aur aveau acolo ofițerii-piloți! Au dobândit stima și dragostea noastră cu și mai mult temeiu decât profesorii noștri universitari.

Examenul, la sfârșitul cursurilor teoretice la Tecuci, a fost din cele mai severe: dintre 72 candidați numai opt l-au trecut. După examen, cei cari au reușit, au început sborurile de antrenament. Deșteptarea era la 2:30 dimineața; între orele 10.00 și 16.00 era somn obligator, iar după odihnă, iarăși antrenament. Dela Tecuci eram transportați cu un camion la un aerodrom din Cosmești.

În seara zilei de 6 Iunie, după ce am fost deșertați cei opt din camion la aerodromul din Tecuci, veneam spre școală fluerând și cântând. Într'un par de telegraf aștepta o cucuvaie. Din rând cu mine, Droc dela Bârlad, îmi spune, cât în g'umă, cât în serios: „Mă, taică, știi tu cui îi cântă pasărea? Ție!" Eram „eseiat" pentru „simplă" (sbor de unul singur). A doua zi, 7 Iunie, mă plimbam pe aerodromul din Cosmești. Instructorul meu de sbor, locotenentul Grigorescu, mă întreabă:

„Ce faci, mă?"

„Prind muște, domnule locotenent, că nu e avion pentru „simplă".

„Să vii după ce voiu fi terminat cu instrucția alor mei", continuă locotenentul, „să îți demonstrez un viraj (întoarcere) fără motor, pentrucă, dacă ți s'ar opri motorul în zbor, să poți ateriza pe un teren potrivit".

Zis și făcut. După terminarea instrucției cu ai lui, a umplut din nou tancul avionului cu benzină și m'a luat apoi să îmi demonstreze „virajul fără motor". Primul viraj însă (neavând destulă înălțime – cel mult 100 metri) trebuia făcut neapărat în plin motor. Dar tocmai la acest viraj, motorul s'a oprit. Am picat imediat, cum eram, adică pe ambele aripi din stânga. După câteva scântei însă, tancul de benzină a explodat (spre norocul nostru, în partea exterioară a avionului, nu în partea unde eram noi). Până să atingem pământul, aripile din partea dreaptă au ars complet în flăcări și, proba-

bil, tot din pricina exploziei, motorul a fost aruncat din corpul avionului. Cu numai aripile din stânga, am capotat (ne-am răsturnat) când am ajuns la pământ. Aveam fiecare un coif de plută pe cap cu un resort de sârmă la mijloc (pentru amortizarea loviturii în caz de accident). Fiind așezat în față, am căzut sub dărâmăturile avionului în flăcări. Locotenentul dela spate a făcut un cerc mai larg la cădere și a fost aruncat lângă avion (avionul, un Henriot cu duble aripi, era construit din pânză și din lemn de brad). În prima clipă când am căzut în cap, mi-am zis: „Se vede că așa a fost să fie!" Dar în momentul următor, simțind pământul sub brațe, m'am smuls și m'am tăvălit pe iarbă să-mi sting flăcările.

Pentru arsurile pe față am fost bine tratat la Tecuci cu o ceară (ambrină), aplicată pe amândoi obrajii. Dar brațul drept s'a umflat și înveneșit de-a binelea. După insistențe repetate, mi s'a permis să fiu tratat de doctorul ales de mine. Cu brațul legat de gât și cu fața bandajată (ca o mumie) am plecat la Sibiu. Acolo însă doctorul meu era plecat în concediu. Neavând încotro, m'am prezentat la Spitalul Militar, unde am fost primit ca un prinț. Comandantul-doctor al spitalului m'a tratat personal, mi-a pus la dispoziție cameră și baie separată, iar două asistente medicale m'au îngrijit toată vremea. După două luni, m'am întors vindecat la Școala de Pilotaj din Tecuci. Acolo am aflat, că, îndată după accidentul meu, comandantul escadrilei, căpitanul Tănăsescu, pentru ca să ridice moralul elevilor, i-a strâns pe toți pe aerodromul din Cosmești și, din avion (tot un Henriot), le-a spus, între altele:

„Băeți, avionul nu omoară decât proștii!"

După care și-a luat sborul în fața tuturor. Dar nu s'a ridicat mai mult de 20–30 metri și avionul a luat foc.

Am întrebat pe unul din instructori (care era un veteran din primul războiu mondial): „Dacă în timp de pace sunt atâtea accidente, ce se întâmplă în timp de războiu?" Mi-a replicat prompt:

„În timp de războiu ai ‚baftă' (noroc)!

Nu știu ce „baftă" vor fi avut toți piloții români în al doilea războiu mondial, dar unul dintre ei, dela vânătoare, a doborît 70 avioane străine (Bâzu Cantacuzino).

ILIE OLTEANU

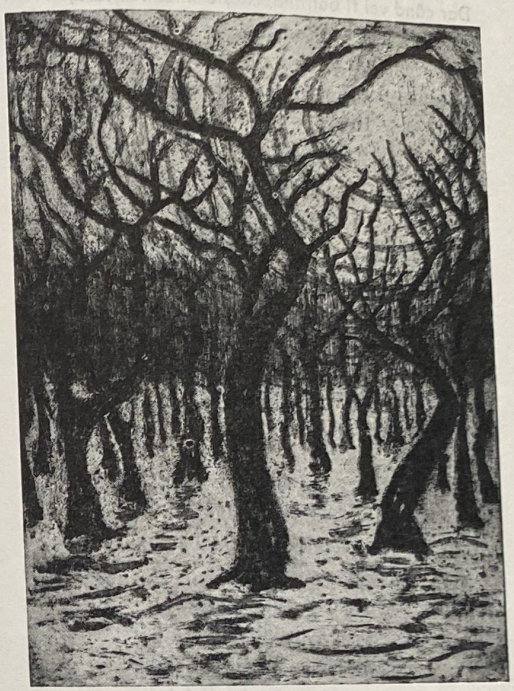

AI FOST O ZI DE VARĂ

În toamna ce mă prinde, și tristă și târzie,
Treci ca zeița verii
Și frunza aurie
În păr lumină'ți pune și șoaptele-adierii.

Și eu mă duc cu toamna și tu'mi rămâi departe!
E fără capăt drumul
Ce'ntr'una ne desparte,
Și voi pieri din gându'ți cum piere'n aer fumul.

Dar când vei fi bătrână, citește'mi cântul iară,
Învie'l înc'odată.
. . . Ai fost o zi de vară
Ce a trecut în toamnă prin viața mea uitată.

1963

*

SPRE PRIMĂVARĂ

Se umflă mugurii pe crengi și crapă
Și crengile'și anină văl verzui
Ce tremură'n suflarea vântului
Ca pânzele oglinzilor de apă.

Cât e de blând albastrul cerului!
Un ochi frumos răsare de sub pleoapă!
Natura de oroarea iernii scapă,
Auzi iar șopotul izvorului.

Vor pune crengile vestmânt de floare,
An după an petale presărând
În primăvara plină de splendoare.

În strigăt de cocori privești zburând
Săgețile de stoluri călătoare,
Cu ele moartea iernii aducând.

1965

PAUL P. STĂNESCU (1889–1966)

PIERRE DE RONSARD („Banul Mărăcine")
(De l'Election de son Sépulcre)

DESPRE ALEGEREA MORMÂNTULUI SĂU

Fântâni voi și spelunci
din înălțate stânci
care zoriți în jos
pas lunecos

și tu pădure'n maluri
de vagabonde valuri
pe pajiște cu pasul
auzi-mi glasul

când îmi a bate ora
din cer ca tuturora
sălaș răpind sub stele
zalelor mele

las lumii aci cuvântul
că eu nu-mi voiu mormântul
cu daltă'n piatră seacă
frumos să-l facă

ci voiu mai bine arbori
decât frumoase marmori
să-mi fie'n veci mormântul
coperământul

din clipa-mi pământească
o iederă să crească
în jur să mă'mpresoare
ca'mbrățișare

să-mi'nconjoare rugul
jur împrejur coșciugul

să-l înfrumusețeze
cu umbre dese

acolo pe câmpie
de ziua mea să vie
fiece an păstori
cu turma lor

descoperiți de cușmă
apoi să-mi facă slujbă
vorbind de ziua mea
să spună așa:

„Cât de vestit în lume
de-a fi mormânt cu nume
el cărui universul
îi cântă versul

în viața lui nicicând
nu i-a trecut prin gând
să-i pună'n piept onorul
monseniorul

nici n'a 'nvățat pe nimeni
decât amar din inimi
și nici n'a scris poeme
magiciene

ci doar ne-a dat de știre
de maici la mânăstire
călcând prin iarbă'n sunet
de'nchinăciune

căci el alese'n liră
acorduri ce sfințiră
cu vorba lui măiastră
câmpia noastră

mormântu-i ningă'n fulgi
ninsoarea manei dulci
și roua ta să-i dai
noapte de mai

să-l zidărească'n jur
doar meșterul murmur
ce crește'n iarba verde
și'n val se pierde

iar noi fără uitare
din gloria-i onoare
vom face ca lui Pan
fiece an"

Păstori așa vor spune
vărsând deasupră-mi mâne
potir cu sânge cald
de miel și lapte

deasupra mea la ceasul
când îmi va fi popasul
în ceruri unde sfinți
au locuințl

acolo nu-i zăpadă
nici grindină să cadă
nici trăsnet coborînd
ca pe pământ

ci'n neschimbatul verde
al pajiștei eterne
frumoasă'n veci coboară
o primăvară

Zefir acolo adie
moliftii pe câmpie

purtând în ea culori
de mii de flori

grija pe care-o cere
monarhul cu putere
înruinând o lume
ce se supune

i-o dăruiesc cu toții
urmând acolo morții
lucrarea lor din viață
trăind ca frații

acolo voiu s'aud
a lui Alceu lăută
și veșnica lui Sapho
liră suavă

acea suavă liră
ce sfinți o auziră
înseninând Golgote
acele ode

o câtă fericire
s'asculți cântarea dulce
ce sufletul ți-l duce
pe-acele lire!

14 Martie 1984

Din franceză de ION ȚOLESCU

PIERRE DE RONSARD

9. De l'Élection de son Sépulcre

ANTRES, et vous fontaines,
De ces roches hautaines
Qui tombez contre-bas
D'un glissant pas;

Et vous forêts, et ondes
Par ces prés vagabondes,
Et vous rives et bois,
Oyez ma voix.

Quand le ciel et mon heure
Jurgeront que je meure,
Ravi du beau séjour
Du commun jour,

Je défends qu'on ne rompe
Le marbre pour la pompe
De vouloir mon tombeau
Bâtir plus beau . . .

Mais bien je veux qu'un arbre
M'ombrage en lieu d'un marbre,
Arbre qui soit couvert
Toujours de vert.

De moi puisse la terre
Engendrer un lierre
M'embrassant en maint tour
Tout à l'entour;

Et la vigne tortisse
Mon sépulcre embellisse,
Faisant de toutes parts
Un ombre épars.

Là viendront chaque année
A ma fête ordonnée,
Avecques leurs troupeaux,
Les pastoureaux;

Puis, ayant fait l'office
Du dévot sacrifice,
Parlants à l'île ainsi,
Diront ceci:

«Que tu es renommée
D'être tobeau nommée
D'un de qui l'univers
Chante les vers,

«Et qui oncque en sa vie
Ne fut brûlé d'envie
D'acquérir les honneurs
Des grands seignuers,

«Ni n'enseigna l'usage
De l'amoureux breuvage,
Ni l'art des anciens
Magiciens,

«Mais bien à nos campagnes
Fit voir les Soeurs compagnes
Foulantes l'herbe aux sons
De ses chansons,

«Car il fit à sa lyre
Si bons accords élire
Qu'il orna de ses chants
Nous et nos champs!

«La douce manne tombe
A jamais sur sa tombe,
Et l'humeur que produit
En mai la nuit!

«Tout à l'entour l'emmure
L'herbe et l'eau qui murmure,
L'un toujours verdoyant,
L'autre ondoyant!

«Et nous, ayant mémoire
Du renom de sa gloire,
Lui ferons, comme à Pan,
Honneur chaque an.»

Ainsi dira la troupe,
Versant de mainte coupe
Le sang d'un agnelet,
Avec du lait,

Dessus moi, qui à l'heure
Serai par la demeure
Où les heureux esprits
Ont leur pourpris.

La grêle ni la neige
N'ont tels lieux pour leur siège,
Ni la foudre oncques là
Ne dévala.

Mais bien constante y dure
L'immortelle verdure,
Et constant en tout temps
Le beau printemps.

Et Zéphire y haleine
Les myrtes et la plaine
Qui porte les couleurs
De mille fleurs.

Le soin qui sollicite
Les rois ne les incite
Le monde ruiner
Pour dominer,

Mais comme frères vivent,
Et, morts, encore suivent
Les métiers qu'ils avaient
Quand ils vivaient.

Là, là j'oirai d'Alcée
La lyre courroucée,
Et Sapho, qui sur tous
Sonne plus doux.

Combien ceux qui entendent
Les odes qu'ils répandent
Se doivent réjouir
De les ouïr!...

La seule lyre douce
L'ennui des coeurs repousse,
Et va l'esprit flattant
De l'écoutant.

*

VISATA ZARULUI

Se făcea:

zaruri roș-adânc de vis
florile Soarelui robite
căile Omului sortite
pe lujere zvelt răsucite spre-abis
lianele junglei din mine
în bătaia gândurilor șuierânde
cu toate fețele prorocind izbânda
hazardului detestat
contestat
acceptat
și'njugat
la pedestra căruță
a stării de veghe

Se făcu:

visele-au fost aruncate,
zarurile visate
s'au rostogolit
ca pietre de moară
măcinând Istoria
spre fața văzută
a clepsidrei

IOSIF MEDEȘAN
Londra, Martie 1984

DOINĂ

Să mă las iubit de vânt,
Nu am crengile'n pământ;
Să mă las iubit de soare,
Nu știu drumul pe răcoare;
Să mă las iubit de stele,
Alte's gândurile mele;
Să mă las iubit de lună,
Teamă port că mă cunună!

BURIDAVA
pământ de vatră strămoșească
Îmi tot aduci aminte, aleasă Buridava
De limpezirea vie a ierbii de hotar,
Cât sângerând în mine, puterea ta cu slava
Așterne peste veacuri o lespede de har.

Să-ți fie piatra sfântă de-atâta stăruință,
Armuri neîntinate, oglinzile din geam;
C'ai știut să faci de-a pururi hrisov de biruință,
Într'o fierbinte lege de vatră și de neam.

Se mai aude încă un glas de bur strigând
Făpturile în noapte, de strajă prin genune
Și curge peste ziuă al pâinii noastre rând,
Cu mierea și cu sarea trăirilor străbune . . .

Îmi tot aduci aminte, aleasă Buridava,
de limpezirea vie a ierbii de hotar
Cât și eu port în suflet înălțătoarea-ți slavă
Ce-așterne peste veacuri îndreptățitul har!

Heidelberg, 19 Martie 1984

THEODOR VĂCĂRESCU

NEGRU PE ALB

„GLOSSA" LUI EMINESCU: ULTIMA VERSIUNE

Că'n lumea dinafară tu nu ai moştenire,
A pus în tine Domnul nemargini de gândire[1])

Suntem în 1883. Eminescu a atins culmea celor 33 de ani ai vieţii sale. Putem considera epoca aceasta drept pragul său de maturitate — alta nu va mai avea — şi privi cu atenţie activitatea poetică ce o ilustrează.

Printre ultimele poezii publicate se află „Luceafărul", poemul ce ocupă locul de frunte în ceea ce priveşte concepţia sa despre destinul geniului în lume, despre recea însingurare afectivă a poetului însuşi. Nenumărate variante transformă mereu acest poem, desăvârşindu-l.

Dar mai este o operă care aşteaptă în umbră, un poem la care Eminescu pare a fi lucrat tot aşa de mult ca la şlefuirea „Luceafărului", unele strofe fiindu-le comune, în ultimele versiuni. Este vorba de „Glossa", cea care dezbate şi ea rostul omului în lume.

Atât „Luceafărul" cât şi „Glossa" îşi au punctul de plecare încă din vremea studiilor la Berlin (1873—1874); atenţia poetului le supune însă mult timp la numeroase variante — amândouă creaţiile îşi găsesc o formă finală în 1882.

Deci Eminescu n'a încetat de a reflecta asupra acestor două elaborări — atât de paralele, încât unele din strofele versiunii finale ale „Glossei" se strecoară printre strofele de încercare ale „Luceafărului".[2]) Şi totuşi, doar „Luceafărul" va vedea lumina tiparului, încă din vremea vieţii lucide a poetului — trimis chiar de către el spre publicare, în Aprilie 1883, revistei *România Jună* din Viena.

Iar „Glossa", deşi va figura în prima ediţie a *Poeziilor* lui Eminescu, publicată din iniţiativa şi prin grija lui Maiorescu (în Decembrie 1883), va fi una din puţinele poezii alese de însuşi Maiorescu dintre poeziile manuscrise, nepublicate încă de către Eminescu.

Dintre cele unsprezece variante ale „Glossei" elaborate între 1874 şi 1882, Maiorescu alege versiunea din 1880 (însemnată D 2, manuscrisul 2282, f. 103-5, de către Perpessicius: *op. cit.*, vol. III).

Mai mulţi cercetători îşi pun problema acestei alegeri[3]) — care a trecut apoi biruitoare în toate celelalte ediţii ulterioare ale *Poeziilor*, întreprinse de atâţia alţii — nedumirindu-se de ce au fost lăsate la o parte cele trei variante ce-i urmează, ultima fiind preferată de toţi. Aceasta (F 2, manuscrisul 2261, f. 214-16) pare a fi din Aprilie 1882, dată corespunzătoare stabilirii textului definitiv al „Luceafărului", ceea ce subliniază paralelismul elaborării lor.

Toţi avem în minte textul ales de Maiorescu, text a cărui formă vioaie îmbracă un conţinut uşor pilduitor:

Vreme trece, vreme vine,
Toate's vechi şi nouă toate;
Ce e rău şi ce e bine
Tu te'ntreabă şi socoate.
Nu spera şi nu ai teamă:
Ce e val, ca valul trece;
De te'ndeamnă, de te chiamă
Tu rămâi la toate rece.

Multe trec pe dinainte,
În auz ne sună multe;
Cine ţine toate minte
Şi ar sta să le asculte!...
Tu aşează-te deoparte
Regăsindu-te pe tine,
Când cu zgomote deşarte
Vreme trece, vreme vine.

Nici încline a ei limbă
Recea cumpăn'a gândirii
În spre clipa ce se schimbă
Pentru masca fericirii,
Ce din moartea ei se naşte
Şi o clipă ţine poate:
Pentru cine o cunoaşte,
Toate-s vechi şi nouă toate.

Privitor ca la teatru
Tu în lume să te'nchipui:
Joace unul şi pe patru,
Totuşi tu ghici-vei chipu-i
Şi de plânge, de se ceartă,
Tu în colţ petreci în tine
Şi'nţelegi în a lor artă
Ce e rău şi ce e bine.

Viitorul şi trecutul
Sunt a filei două feţe,
Vede'n capăt începutul
Cine ştie să le'nveţe.
Tot ce-a fost ori o să fie
În prezent le-avem pe toate,
Dar de-a lor zădărnicie
Te întreabă şi socoate.

Căci aceloraşi mijloace
Se supun câte există,
Şi de mii de ani încoace
Lumea-i veselă şi tristă;
Alte măşti, aceeaşi piesă,
Alte guri, aceeaşi gamă,
Amăgit atât de-adesă
Nu spera şi nu ai teamă.

Nu spera când vezi mişeii
La izbândă făcând punte,
Te-or întrece nătărăii
De ai fi cu stea în frunte.
Teamă n'ai; căta-vor iarăş
Între dânşii să se plece,
Nu te prinde lor tovarăş:
Ce e val, ca valul trece.

Cu un cânteс de sirenă
Lumea'ntinde lucii mreje;
Ca să schimbe-actori în scenă,
Te mômeşte în vârteje.
Tu pe-alături te strecoară,
Nu băga nici chiar de seamă,
Din cărarea ta afară
De te'ndeamnă, de te chiamă.

De te-ating, să feri în lături,
De hulesc, să taci din gură.
Ce mai vrei cu-a tale sfaturi,
Dacă ştii a lor măsură!
Zică toţi ce vor să zică,
Treacă'n lume cine-o trece:
Ca să nu'ndrăgeşti nimică
Tu rămâi la toate rece.

Tu rămâi la toate rece,
De te'ndeamnă, de te chiamă;
Ce e val, ca valul trece,
Nu spera şi nu ai teamă.
Te întreabă şi socoate
Ce e rău şi ce e bine;
Toate-s vechi şi nouă toate:
Vreme trece, vreme vine.

O versificaţie vioaie, unind sarcasmul privitorului asupra spectacolului amăgitor al necontenitei şi vanei agitaţii omeneşti cu melancolia unor reflecţii filosofice asupra uniformităţii trecerii timpului — toate înclinându-ne spre pudentă nepăsare şi rezervă — iată cum poetul înţelege a ne transmite impresia adâncă şi durabilă ce a sorbit-o din filosofia lui Schopenhauer.

În anii petrecuţi la Berlin, în clocotul nedumeririlor şi indignărilor critice ale primei tinereţi, cu entuziasm va fi adoptat un sistem de gândire ce-şi va exercita vraja încă mult timp, generaţiile următoare sporind mai departe rândurile admiratorilor, dovadă paginile unui Thomas Mann, contemporanul nostru:[4])

> „O mulţumire necunoscută până atunci — nemărginită — îi umplea sufletul. Simţea satisfacţia unică de a vedea felul în care o minte de o uimitoare superioritate înşfacă viaţa, această viaţă atât de copleşitoare, crudă şi sarcastică, pentru a o înstăpâni şi a o osândi. Era satisfacţia celui care şi-a tăinuit propria-i suferinţă în faţa asprimei necruţătoare a vieţii, iar acum, deodată, primea în dar din mâna unui om însemnat, a unui înţelept, o justificare a propriei revolte. Această justificare solemnă, fundată pe o seamă de principii, îţi dădea dreptul de a suferi, de a te plânge de această lume [...] Ea se prezenta ca o nouă ordonare a universului, întemeindu-se pe o solidă ţesătură de cugetări revelatoare. Propriile-i nedumeriri chinuitoare îi erau în sfârşit astfel limpezite, printr'un sistem de gândire atotcuprinzător, înfăţişat într'un stil liric, uşor accesibil (cât de deosebit de acel al contemporanilor săi Fichte, Schelling, în plină ascensiune de notorietate!).“

Succinta transpunere poetică a acestei filosofii este ceea ce a hotărît, desigur, şi preferinţa lui Maiorescu faţă de această variantă a „Glossei“, el însuşi fiind un adept al gândirii lui Schopenhauer, ale cărui „Aforisme asupra înţelepciunii în viaţă“ le tradusese încă din 1870, publicându-le apoi în *Convorbiri literare*. Ea exprimă întocmai atitudinea de viaţă a lui Maiorescu şi un scepticism hrănit şi de experienţa omului politic, care se desfăşoară de asemenea în propriile sale „Aforisme“:

> — Nemărginit îţi este dorul: cum vrei să încapă în realitatea mărginită? Totdeauna rămâne un prisos: desperare sau ironie.
>
> — Arta vieţii? Rezervă, discreţiune, cumpătare, în genere negaţiune şi în rezumat abnegaţiune.[5])

Însă tematica „Glossei“ reprezintă o meditaţie asupra vieţii şi a atitudinii de adoptat în conducerea ei, subiect asupra căruia Eminescu nu va înceta de a se apleca. Mintea lui, în necurmată sete de noi explorări pe aceleaşi teme, nu se opreşte la o singură soluţie.[6]) Mereu alte deslegări posibile îi solicită cugetul, îi mână pana. Şi iată că dela o anumită dată încolo, nu numai că multe versuri iau o altă întorsătură, dar însăşi arhitectura interioară a poeziei se schimbă cu totul, faţă de cele opt redactări anterioare. De aci înainte, o nouă orientare pare a-i conduce *Weltanschauung*-ul, adică de prin 1881 „Glossa“ capătă o deosebit

de originală înfăţişare, stând sub semnul altor influenţe, altor lecturi, ca şi al evoluţiei propriei lui cugetări.

În răstimpul ultimilor ani, Eminescu a trăit destule experienţe care să-l maturizeze. Nedreptăţile suferite în scurtele lui slujbe de bibliotecar, de revizor şcolar, înverşunarea luptei politice dintre conservatori şi liberali, a cărei oglindire era îndeletnicirea sa ca redactor la *Timpul*, toate acestea au pus greutate în frământările lui sufleteşti.

Apoi, experienţa unei iubiri adevărate, cu tot alaiul ei de încântări ca şi de dureri — iubirea lui pentru Veronica Micle — i-a adâncit viaţa afectivă, poate mai ales prin trăirea intensă a suferinţei „îndrăgitorului“. Semnele unei maturităţi astfel câştigate se vădesc încă din 1879, în scrisoarea pe care poetul i-o trimete la moartea soţului ei, Ştefan Micle:

> Dulcea mea amică,
>
> Tu ştii prea bine că dacă este cineva care poate apreţui pierderea ce ai suferit-o, acela sunt eu. [...]
>
> Şi dacă-mi dai voie să vorbesc de mine, de acea dureroasă, dar adâncă şi întinsă fericire pe care atingerea în treacăt a mânei tale, zâmbetul tău, privirea ta au resfrânt-o asupra unei vieţi atât de izolată şi de lipsită de fericire, precum este a mea, totuşi eu nu voi uita că acea fericire mi-a fost dată între patru pereţi, ai tăi, ai lui.
>
> Tu ştii, dulce şi nobilă amică, că în sentimentul de care-ţi vorbesc nu e nimic banal, nimic care să aibă ceva comun nici cu teoria plăcerii la care se'nchină mulţimea celor fericiţi, nici cu platitudinile unei tinereţi necoapte. Nici tinereţea, nici frumuseţea ta, nici virtuţi sufleteşti, nici graţii fizice nu au fost cauza acelei simţiri, care a aruncat o umbră adâncă asupra vieţii mele întregi. Eu nu cutez să-i dau nume şi nu i-am dat niciodată.
>
> [...]
>
> Tu nu m'ai făcut fericit, şi poate că nu sunt nici capabil de a fi, tu nu m'ai făcut nici atât de nefericit încât să mă nimicesc, dar ceea ce era mai adânc ascuns în sufletul meu, privirea ta l-a scos la lumina zilei. Văzându-te, am ştiut că tu eşti singura fiinţă în lume, care în mod fatal, fără să vrea ea, fără ca eu să voiesc, are să determineze întreaga mea viaţă.[7])

Atât prin stilul cât şi prin conţinutul ei, scrisoarea arată o rezervă, aproape o împăcare cu propria-i nefericire. Mărturie a acestei stări ne este poezia „Şi dacă ...“, evocare îngăduitoare a durerilor din trecut, supuse în sfârşit alchimiei gândirii:

> Şi dacă norii deşi se duc
> De iese'n luciu luna,
> E ca aminte să-mi aduc
> De tine'ntotdeauna.

Și dacă stele bat în lac
Adâncu-i luminându-l,
E ca durerea mea s'o'mpac
Înseninându-mi gândul.

Pragul acesta de renunțare izbăvitoare, la care a ajuns, este urmarea unei traiectorii de cugetare ce i-a deschis alte zări mai vaste, unde se face auzit glasul unei chemări deasupra lumii, unei chemări metafizice. Un semn al acestei evoluții ar fi interesul cu care se oprește asupra unui text de asemenea factură, pe care-l pune în circulație mai largă prin publicarea lui în *Curierul de Iași*, încă din 1876, sub titlul „Comedia cea de obște" (Pentru pustietate sau singurătate.) *(Din cugetările lui Oxenstierna*[8]), traducere din 1750[9]).

Fericit acela ce se depărtează de învăluiturile cele tulburătoare ale lumii, pentru că se bucură cu desfătările unei dorite singurătăți — și a căruia cea mai aleasă tovărășie este o dulce întâlnire cu sine numai. Mărturia unei *sinidisis*[10]) bune îl face a privi cu urîciune nebuniile și deșertăciunea lumii: el n'are poftă de-alta, făr' numai la liniștea sufletului, nu se teme nicidecum de nestatornicia norodului, defaimă bogățiile și batjocorește acele mai mari averi ale pământului; mulțămit de cele de față, este cu odihnă pentru cele viitoare; îndestulat cu sine, nu se însarcină cu nime. [...] El știe a cumpăni vremea și privește statele vieții sale urzite cu fir și cu mătase. *Răspondența sa o are cu ceriul, la care gândurile sale îl poartă neîncetat. Nu are nici o dorire de lucrurile acestei vieți, pentru că o cunoaște deșartă, nici obtează făr' numai pentru cele cerești, la care-și hotărăște toate dorințele sale;* și în scurt așteaptă moartea făr' a o dori și făr' a se teme de dânsa.

Varianta ultimă a „Glossei" (pe care o vom desemna ca „Glossa II"), ca și cele două care o preced, stă sub semnul unei asemenea orientări spirituale. Nu numai că a pierdut șăgălnicia formală amar-ironică a unor teze pesimiste, dar e clădită pe alte dimensiuni, *cosmice* — ceea ce schimbă cu totul atitudinea de viață preconizată în „Glossa I" (cea curentă). Căci acum o notă nouă i se adaogă, atenuând noțiunea de *răceală*, ca răspuns al personalității la îmbierile vieții, prin aceea de *seninătate* — pas hotărîtor în cugetarea eminesciană. O zare nouă, de insistentă orientare spre transcendent, o luminează treptat, desvăluind aspecte care pot întregi imaginea ce o avem despre Eminescu.

Pe de altă parte, imnurile sacre din *Rig Veda*, cosmogonia poetică a vechii Indii, spre care l-a călăuzit tot cunoașterea filosofiei lui Schopenhauer, îl atrag încă: aci găsește concepțiile abstracte îmbrăcate în haina strălucitoare a imaginilor concrete, pe tematici constante ale cugetării sale.

Dacă Eminescu revine mereu asupra textului „Glossei", este fiindcă ea reprezintă câmpul de meditație cel mai concentrat asupra *timpului*, pe de o parte, și asupra *condiției umane* în lume, pe de altă. Aceste două teme străbat întreaga lui operă, atât cea în versuri cât și cea în proză, dar în „Glossă" sunt desbătute laolaltă.

Ultima variantă[11]), mult mai aproape de concepția actuală despre poezie, prezintă un anumit *ermetism*, ce ne invită a desghioca simboluri cu înțeles ascuns, imagini izvorînd din miturile unei religii îndepărtate. Alt suflu o străbate, ea se va desfășura pe întreaga scară a universului. Imaginația poetului va oferi cugetării sale cadru-i predilect, acela al unei vastități cosmice ce ridică registrul reflecțiilor sale deasupra lumii pământești, dincolo de aparențele spațiului și timpului ale omului obișnuit.

Vreme trece, vreme vine,
Ori și cum ai potrivi-o;
După rău așteaptă bine,
După noapte zori de zio.[12])
Precum toate sunt de-o seamă
Totul stă și totul trece;
Nu spera și nu ai teamă
Și rămâi senin și rece.

Multe trec pe dinainte,
În auz ne sună multe;
Cine-ar ține toate minte
Și ar sta să le asculte!
Tu de-o parte te ascunde
Regăsindu-te pe tine...
Tremur apele din unde
Vreme trece, vreme vine.

Toate umblă cu grăbire
Pe-a lor valuri și ocoluri;
Adevăru'n neclintire
N'are timp și n'are goluri.
Deci cu sunete de limbă
Lumea nu o vei urni-o,
Ale ei ea nu le schimbă
Ori și cum ai potrivi-o.

Omul plânge și se'ndeasă
Cerșitor la prea-înaltul:
Parcă cerului îi pasă
De e unul, de e altul.
Timpul care bate'n stele
Bate pulsul și în tine:
Îți dă bune, îți dă rele,
După rău așteaptă bine.

În zadar un soare pare
A peri în noaptea spumii:
Tot atuncea el răsare
Pe o altă faţ' a lumii,
Şi de dincolo de mare
O mulţime-am auzi-o,
Milogind cu nerăbdare
După noapte zori de zio.

Privitor ca la teatru
În viaţă te scoate.
Ale lumii câte patru
Părţi, ca una sunt cu toate;
Sunt actorii ce se ceartă
Din bătrâni pe-aceeaşi dramă,
E aceeaşi veche artă
Precum toate sunt de-o seamă.

În zadar şi timpi şi stele
Ne-ar părea lunecătoare:
Sunt ca frunza toate cele
Din copacul ce nu moare.
Peste-un an revin în stoluri
Paseri, ce se'ntind să plece.
Între-a vieţii două poluri
Totul stă şi totul trece.

Nu spera, căci pentru tine
Este grea a vieţii punte:
Te-ar întrece ori şi cine
Chiar să fii cu stea în frunte.
Numai muzica din sfere
Izvorând de sus te chiamă . . .
În păcate şi'n părere
Nu spera şi nu ai teamă.

De te-ating, să feri în lături,
De hulesc, să taci din gură;
Nu îndrepţi cu-a tale sfaturi
Cele strâmbe din natură.
Crează toţi ce vor să crează,
Treacă falnic cine-o trece
Tu te'ndreaptă dup'o rază
Şi rămâi senin şi rece.

Şi rămâi senin şi rece
Nu spera şi nu ai teamă.
Totul stă şi totul trece,
Precum toate sunt de-o seamă.
După noapte, zori de zio
După rău aşteaptă bine;
Ori şi cum ai potrivi-o:
Vreme trece, vreme vine.

Începând cu aceeaşi formulă, incantatorie, prin tripla potrivire (fonetică, ritmică şi imagistică) între ale ei două unităţi, „Vreme trece, vreme vine", substantivul nearticulat concentrând în el sensul general al noţiunii — strofa întâia desfăşoară planul unei tematici cu totul deosebite: paradoxul „Totul stă şi totul trece" ne vesteşte că problema timpului va fi cercetată pe alt plan decât acela al banalei curgeri. Sub semnul alternanţei siderale, „După noapte, zori de zio", noţiunea de timp nu numai că a fost despresurată de puterea-i vătămătoare de şuvoi nimicitor, dar ea slujeşte de temei, de suport, principiului etic de alternanţă dintre „rău" şi „bine". Distanţa este enormă între pesimismul amar al „Glossei I" şi această ivire a „binelui" ca aşteptare optimistă, deschizând zăgazurile sufleteşti spre nădejdea unei remedieri a răului, deci spre „seninătate", atitudine spirituală cu totul nouă, îmblânzind pe finalul „rece".

Cugetarea lui a fost deseori ademenită a prinde în ţesătura imaginaţiei sale metafizice când unul, când altul din înţelesurile şerpuitoarei noţiuni de *timp:* aci şuvoi al devenirii, ca şi al nimicirii neîntrerupte („Scrisoarea I", „Memento mori"), aci încremenire a unor vestigii nepieritoare („Egipetul"), sau luminos izvor al cosmogoniilor mereu renăscânde („Memento mori").

Timpul gândit astfel va apare şi aci, unde oglindeşte concepţia filosofică a vechei Indii,[13]) concepţie care desbară spiritul de teama morţii şi a stingerii totale, acestea, logic, fiind aduse doar de ideea unui timp în desfăşurare liniară.

Locul lui Eminescu în literatura universală este marcat tocmai prin forţa lirică pe care a dat-o unor concepte filosofice, tălmăcite pe linia unor imagini poetice mereu reînnoite: timpul (omenesc), izvor de suferinţă prin limita duratei sau pieirea totală (în „Glossa I"), este aci (în strofa a 3-a) cuprins în manifestarea sa cosmică, universală, sub formă de *mişcare,* şi anume de *mişcare ciclică:* „Toate umblă cu grăbire / pe-a lor *valuri* şi *ocoluri*" reprezintă timpul scos de sub semnificaţia sa fenomenologică, luând loc între esenţele explicative ale lumii. Sustras exigenţelor egoiste ale omului, Timpul domneşte ca principiu dinamic, ordonator al lumii. Imaginile ce traduc această concepţie, cu toată simplitatea lor, au o pregnanţă de semnificaţie deosebită: „valurile" reprezintă repetarea imuabilă a aceloraşi mişcări astrale, ce stau sub legea gravitaţiei, iar „ocolurile" evocă plastic orbitele parcursurilor galaxiilor.

Totuşi, omul este mereu în căutarea unui tărâm stabil, imobil, care să-i sprijine efectiv fragilitatea (strofa a 3-a). Dar singurul ostrov ce se prezintă cugetării cercetătoare este acela al lumii valorilor, proclamată de Platon ca *permanentă,* făcând parte din realităţile eterne.

Şi atunci, măreţiei timpului universal, ce lasă spaţii şi durate libere între mişcările cosmice, poetul îi opune plenitudinea revelaţiei *adevărului*. Printr'o formulare axiomatică, „Adevăru'n neclintire / n'are timp şi n'are goluri", el subînţelege *cunoaşterea valabilă a esenţei realităţii*. Demersul acesta se va înfăptui treptat, strofele următoare desvăluind pe rând strădania de cunoaştere a „lucrului în sine". Recursul mistic spre o izbăvire totală şi imediată a suferinţei este dramatic prezentat: rămâne fără răspuns (strofa a 4-a). Mângâierea aşteptată ţi-o aduce doar adevărata cunoaştere a legilor universale, legi valabile şi pentru fiinţa umană, îndată ce se simte parte integrantă din acest univers: „Timpul care bate'n stele / bate pulsul şi în tine".

Sborul gândirii, „descoperind şi fixând universalul, ne scapă de sub apăsarea *momentului* şi a *locului*, prinzând, îndărătul ordinei în mişcare, mobile, a cauzelor, ordinea nemişcată a finalităţilor".[14])

Ritmicitatea acestei pulsaţii este acum atribuită şi lumii morale, resfrânte nu în accidentala noastră întâlnire cu „rĕul" sau cu „binele", dar apărând mai curând sub aspectul unor *epoci faste* sau *nefaste* împlinirii aspiraţiilor noastre.

Credinţa într'o *alternare* a acestor faze goneşte pesimismul stăpânitor al „Glossei I", fără a cădea într'un optimism gratuit. Realismul aserţiunii „Îţi dă bune, îţi dă rele" îi urmează încredinţarea unei intuiţii pururea valabile, aceea a splendoarei solare, care ne părăseşte şi ne regăseşte ritmic, lumina reluând zilnic biruinţa asupra întunericului. Fenomenului acestuia banal, pe care aproape nici nu-l mai luăm în seamă, Eminescu îi redă dimensiunile sale adevărate, ale unui eveniment cosmic, lărgindu-i zările („De dincolo de mare"), sporindu-i misterul inefabil („Noaptea spumei"), adăugându-i dramatismul prezenţei umane, par'că la'nceput de vremi.

Sub acelaşi unghiu de privire al conceptelor, în strofa a 7-a apare afirmarea unei permanenţe a existenţei universului spaţial, ca şi permanenţa timpului, de data aceasta reliefate prin negarea posibilei lor dispariţii (doar aparentă, pentru orizontul mărginit-înşelător uman). Neaşteptatul „lunecătoare" ce sugerează aceasta concentrează în structura lui imagistică o noutate metaforică ce răsbate şi ca magie poetică prin expresivitatea sa fonetică.

În zadar şi timpi şi stele
Ne-ar părea *lunecătoare:*[15])
Sunt ca frunza toate cele,
Din *copacul ce nu moare.*[15])
Peste-un an revin în stoluri
Paseri ce se'ntind să plece.
Între-a vieţii două poluri
Totul stă şi totul trece.

Iată-ne în faţa unei imagini („copacul ce nu moare") al cărei sens esoteric, surprinzător la prima vedere, domină întreaga strofă: ameţitoarei mişcări a mileniilor, ca şi a galaxiilor, poetul îi alătură imobilitatea liniştitoare a unei masive existenţe sacralizat-organice, cu sorţi de veşnică reînnoire.[16]) Pentru ca simbolul

acesta să nu fie prea covârşitor, în juru-i este evocată o aură fremătătoare a sborului paserilor, ce înconjoară copacul la fiecare soroc, neistovit, ciclic. Simbolul acesta, rămas obscur, neînţeles contemporanilor lui Eminescu, a prilejuit desigur şi spiritului raţionalist al lui Maiorescu depărtarea de la alegerea unei asemenea versiuni a „Glossei". Ceea ce severului critic literar i s'o fi părut o excesivă încărcare metaforică, nouă, celor de astăzi, ca şi sensibilităţii lirice moderne, ni se prezintă ca o incrustaţie mitică dintre cele mai poetice, dar şi mai grăitoare, pentru perspectivele epistemologice pe care le deschide.

Imaginea copacului sacru, captată de Eminescu din tezaurul cosmogoniei vechii Indii, ne este acum lămurită, în toată cuprinzătoarea ei semnificaţie, prin întinsele cercetări ale lui Mircea Eliade, în al său *Traité d'histoire des religions*,[17]) în mitologia hindusă:

„Cosmosul este privit sub forma unui copac uriaş [...] este arborele-simbol al vieţii, al fecundităţii inepuizabile, al realităţii absolute. [...] este copacul sacru, văzut ca centru al lumii şi temelie a universului. [...] Acest arbore sacru reprezintă Cosmosul viu, care se regenerează fără încetare, vieţuirea sa nepieritoare fiind echivalentul nemuririi. [...] Copacul şi cosmosul pot deveni, la un alt nivel, „copacul-vieţii-fără-de-moarte". În ontologia arhaică, aceeaşi viaţă neistovită fiind traducerea ideii realităţii absolute, copacul devine simbolul acestei realităţi. [...] („centru al lumii") adică izvorul inepuizabil, în veci nesecat, al vieţii universale."

Spaima în faţa oarbei topiri a lumilor în nefiinţă, spaima ce l-a putut cuprinde altădată („Că vis al morţii eterne e viaţa lumii'ntregi")[18]) e acum gonită de intuiţia unui univers viu, organic-dinamic, a cărui devenire se desfăşoară în câmpul eternităţii. Organicismul acesta ontologic poate înfrunta graniţele limitative cuprinse în noţiunea de viaţă (adică naşterea şi moartea: „Într'a vieţii două poluri"), realitatea esenţială a lumii fiind permanenţa nealterabilă, revelată atât prin veşnică mişcare, cât şi prin stabilitate vieţuindă, în schimbare reînnoitoare: „Totul stă şi totul trece".

Arborele acesta, figurează şi pe unele baso-reliefuri din arta indiană, puterea sa sugestivă sporind misiunea de a mijloci o punte între oameni pe de o parte şi puterile cereşti pe de alta: „Copacul sacru reprezintă o legătură tainică între cele divine şi cele umane, fiind un izvor nesecat de viaţă, prin poziţia sa centrală şi prin stabilitatea sa."[19])

Funcţia revelatoare a mitului asupra realităţii ultime a lucrurilor iradiază lumina sa prin întreaga ţesătură a poeziei, schimbând în mod subtil poziţia poetului pe tărâmul reflecţiilor de ordin moral-social.

Odată ce alege un punct de sprijin ontologic în afirmarea *unei duble existenţe nepieritoare* — pe de-o parte aceea a realităţii conceptuale („Adevăru'n neclintire..."), iar pe de altă parte una de esenţă metafizică, sugerată metaforic — prin această alegere, aspiraţia sa spre absolut ce-l însoţeşte de-a lungul întregii sale opere, îşi găseşte aici un liman. Nu este o alegere temporară, o improvizaţie; ea îşi făcuse loc şi într'altă lucrare, mai demult, rămasă între *Postume*.

Căci lumea pare numai a curge trecătoare
. . . . . .
Pe când tot ce aleargă şi'n şiruri se aşterne
Iar adevărul . . . . . .
De faţă-i pretutindeni şi pururea aieve.[20])

Prin prisma unei reprezentări despre lume bazată pe un orizont metafizic larg, necovârşit de problematica pesimistă a unui Timp neantizat, concepţia lui Eminescu despre omenire şi frământările ei capătă o altă înfăţişare. Deşi regăsim scepticismul intelectual, etic, în strofa a 2-a, „Cine-ar sta să le asculte . . . " şi sfatul rezervei personale, „Tu de-o parte te ascunde", totuşi această abţinere de la jocul ambiţiilor duce la conturarea unei autenticităţi individuale, câştig pozitiv: „Regăsindu-te pe tine".

(Pretul acestei identităţi lăuntrice fragile, expuse destrămării, îl cunoaştem din patetica invocaţie, „Pe mine mie redă-mă" a „Odei în metru antic".) Dar ceea ce aduce o neaşteptată înviorare acestei strofe este poetica imagine, strecurată ca o boare: „Tremur apele din unde".

Poate să fie doar un repaos imagistic, o respiraţie de vrajă, din lumea naturii, abil ademenită aci, spre sublinierea prezenţei noastre existenţiale afirmate în cadrul cosmic, nu numai în cel social şi uman. Dar dacă nu e numai o incantaţie melodică, ci claviatura discretă a motivului unui registru mai grav, acela privitor la curgerea Timpului, premergând lui „Vreme trece, vreme vine"?

Deoarece în „Scrisoarea a IV-a" (adică în 1881) o formulare mai amplă, cu un sens explicit, ar putea fi punctul de plecare al melodiosului vers precedent:

Căci a voastre vieţi cu toate sunt ca undele ce curg,
Vecinic este numai râul, râul este Demiurg.

Sau versurile următoare:

Cântarea? Cea mai naltă şi cea mai îndrăsneaţă
Nu e decât răsunet la vocea cea măreaţă
A undelor teribili, înalte, zgomotoase
A unui râu ce nu-l vezi. Sunt undele de timp
Ce viitoru-aduce, spre-a le mâna'n trecut.[21])

A doua strofă privitoare la tema conducerii în viaţă este aci abia strofa a 6-a, care prezintă trăirea în lume ca aceea a unui privitor la un spectacol derizoriu, aşa cum îl găsim şi în „Glossa I".

În schimb, cea care va relua firul sugestiilor înţelepte (strofa a 8-a aci) primeşte o tonalitate mult îmblânzită. Nu numai că violenţa limbajului scade cu totul (dispar virulenţii termeni de „mişeii", ca şi „nătărăii"), dar stilul, imaginile fac parte dintr'un registru al liniştii, al unei filosofii mai îngăduitoare, cu referinţe de uşoară compătimire pentru propriul său destin.

Nu vulgara îmbulzeală a concurenţei sociale e pusă în relief acum; doar o aluzie parcă autobiografică previne discret desamăgirea:

Nu spera, căci pentru tine
Este grea a vieţii punte.

„Nătărăii" şi „mişeii" sunt înlocuiţi cu anonimul „ori şi cine" („Te-ar întrece ori şi cine"). Dintr'o dată, toată strofa capătă un elan neaşteptat, căci pentru a precumpăni urmările sufleteşti distrugătoare ale intrigilor şi defăimărilor nedrepte, nu este decât o soluţie: refugiul într'o lume de altă esenţă, prestigios desemnată prin clasica evocare ce poartă sigiliul lui Platon:[22])

Numai muzica din sfere
Izvorând de sus, te chiamă . . .
În păcate şi'n părere
Nu spera şi nu ai teamă.

Toată pregătirea din strofele anterioare a servit ca să atingem această zare metafizică. Nu este exclus ca o influenţă gnostic-creştină să se fi adăogat celei platonice, spre a explica alegerea această metaforică. Toată eflorescenţa de sensuri poate fi primită: singurul remediu al amărăciunilor de tot felul îl găsim în echilibrul interior, în armonia cu noi înşine, câştigată prin aventura interioară a unei integrări în viaţa universului.

Este un univers ferit de prăbuşiri disarmonice, univers ale cărui legi sunt *ordine* şi *frumuseţe*, creatoare de armonie, a cărei expresie supremă este muzica. Mitul platonic nu numai că ridică nivelul gândirii prin mângâierea de esenţă filosofică propusă, dar vine în acelaşi timp să întărească, poetizând-o, imaginea mişcării ciclice universale a galaxiilor:

Toate umblă cu grăbire
Pe-a lor valuri şi ocoluri.

Consolarea aceasta, poetul a mai întrezărit-o şi în alte împrejurări, mai minore, când în „Scrisoarea a V-a" ajungea a exclama:

E un demon [. . .]
[. . .] [care] geme
Ca un maestru ce-asurzeşte în momentele supreme
Pân' a nu ajunge'n culmea dulcii muzice din sfere
Ce-o aude cum se naşte din rotire şi cădere.

Preluarea mitului platonic îi dă prilejul, lui Eminescu, să-l cristalizeze într'o structură originală, modelându-se după cele ce aievea se petrec în lumea astrală.

Mesagiul acesta transcendent, ce-i este tainic adresat ca unui *ales* („te chiamă"), îi va da acea siguranţă, acea încredere în sine, care îl pun la adăpost de temerile şi desamăgirile legate de însăşi condiţia umană, prinsă între caducitatea sistemelor de gândire, pe de-o parte, şi caracterul corosiv al relaţiilor dintre oameni, în jocul ambiţiilor şi al intereselor, pe de alta:

În păcate și'n părere
Nu spera și nu ai teamă.

Iată cum ajunge, în penultima strofă, la o atitudine etică mult departe de cea vădită în strofa respectivă a „Glossei I". Rezerva e încă recomandată, dar rădăcina ei nu mai pornește din ură și amărăciune adâncă. Ea pare a fi expresia unui scepticism ce-i dictează o toleranță, o generozitate răsfrântă în noile imagini, termenul de „falnic" înscriindu-se ca un suflu de mândră distanțare față de parada deșertăciunilor:

Crează toți ce vor să crează.
Treacă falnic cine-o trece.

Detașarea aceasta, ușurându-l de apăsarea ambianței pasiunilor vulgar omenești, nu poate avea decât un izvor transcendent, pentru a fi autentică. Încredințarea acestei surse o găsim în versurile ce urmează, insinuând parcă o inițiere tainică, abia destăinuită, întru cele cerești, lui revelate:

Tu te'ndreaptă dup'o rază.
Și rămâi senin și rece.

Nu e de mirare deci că acum, alături de neutrul „rece", se ivește biruitorul „senin". Spectacolul lumii e astfel privit de sus, poetul nu mai pare copleșit de vălmășagul ei speculativ sau realist-practic.

Seninătatea este o atitudine spirituală abia aci formulată ca atitudine proprie. „Seninul" i-a fost totdeauna un „pământ al făgăduinței" (atribuit stelelor, nopților). El figurează în nenumărate poezii, dar numai în această „Glossa II" este adoptat ca un epitet atribuit sieși. Este o cucerire de ordin spiritual, doar spiritul putând depăși evidențele raționale ca și desamăgirile sensibilității, pentru a atinge treapta înțelepciunii zeești.

Întâlnim aci oare întâmplător nota aceasta ce depășește mândrul egocentrism al „Luceafărului", sau ne aflăm în fața unei atitudini pornite din adâncurile vieții sale interioare?

Pentru a ne convinge cât de autentică, de adâncă este realitatea sufletească oglindită în acest poem alcătuit în pragul apusului vieții sale, mărturie ne stă o altă redactare din această epocă. Este vorba de articolul din *Timpul*, scris cu prilejul Anului Nou 1883. Aceeași adâncime de cugetare, aceeași proiectare a frământărilor omenești pe ecranul nemărginirii universului îl caracterizează, îngemănând pentru un moment proza redactorului cu meditația poetului; clipă rară în viața sa, trăită în genere pe deosebirea dintre aceste două planuri.

„Legi eterne mișcă universul deasupra noastră, legi eterne conduc și societăți omenești. Suntem mici pe un glob neînsemnat în univers, dar inventăm mereu mijloace ca să ne facem viața grea și dureroasă, nu uităm patimile care ne mișcă. E în sufletul omenesc o ordine tot atât de fatală

ca și aceea din lumea mecanică, și astfel evenimentele care sguduie istoria sunt inevitabile ca și evenimentele în constelația cerească.

Dacă privim regularitatea fenomenelor lumii siderale și o comparăm cu nestatornicia sorții omenești, am putea crede că altceva se petrece în ceruri, altceva pe pământ. Cu toate acestea, precum o lege eternă mișcă universul deasupra capetelor noastre, precum puterea gravitațiunii le face pe toate să plutească cu repeziciune în haos, tot astfel alte legi, mai greu de cunoscut, dar supuse aceleiași necesități, de la care nu este nici abatere, nici excepție, guvernează oamenii și societățile.

[...]

S'ar crede că cu cât cunoștințele înaintează, cu cât omul câștigă convingerea despre nimicnicia lui și despre mărimea lui Dumnezeu, ar scădea deșertăciunea care este izvorul urei și al desbinărilor: [...] încât să poată uita patimele mici care-l mișcă, mai puțin însemnătoare decât o picătură în ocean, decât o clipă în eternitate."[23])

Aceste ultime străfulgerări ale geniului eminescian ne îngăduie să reînnoim unghiul de privire asupra meditației filosofice de-a-lungul variantelor „Glossei", meditație ce sporește în adâncime cu răbojul anilor, mereu înviorată prin lărgirea tematicii.

Dacă în primele versiuni atotputernic este accentul sarcastic (după un model ilustru), acest strigăt de revoltă juvenilă este de fapt semnul unei opoziții anticonformiste, pornite dintr'o nețărmurită nevoie de libertate, de independență.

Ceea ce ar putea deveni un individualism anarhic, abia conturat sub masca orgolioasă a unui scepticism social și metafizic, se topește cu încetul în fluiditatea unor reflecții mai nuanțate, pe marginea unei problematice lărgite, ivindu-se într'una din versiuni: iminența gravă a morții, care schimbă registrul tonalității adoptate în primele versiuni.

ANINA RĂDULESCU-POGONEANU

[1]) „Magul călător în stele", *Postume*.

[2]) M. Eminescu, *Opere*, ediția Perpessicius, vol. III, p. 103.

[3]) a) Perpessicius: M. Eminescu, *Opere*, ediția Perpessicius, vol. III, p. 85: „[...] importanța pe care o prezintă procesul interior al poemelor, succesiunea diferitelor versiuni între 1874—1882 [...] face să ne punem întrebarea dacă tipul de Glossă „F 2", ultimul în dată și transcris în caetul „Legendei Luceafărului" nu ar fi fost preferat de Eminescu, în locul versiunii („D 3" la noi) alese de Maiorescu și, evident, anterioară".
b) Gáldi, L., *Stilul poetic al lui Eminescu*, București, 1964. După ce observă că versiunea „D 2" a fost barată toată (cf. Perpessicius), după ce va fi slujit

unei copii pe curat, Gáldi își exprimă îndoiala: „A fost într'adevăr textul ‚D 2' acela pe care poetul dorea să-l dea la tipar?" (p. 367). Urmează sublinierea meritelor versiunii „F 2" (p. 373).

c) Guillermou, Alain, *La Genèse intérieure des poésies d'Eminescu*, p. 339 (Paris, Librairie Marcel Didier, 1963). După analiza tuturor variantelor „Glossei", autorul ajunge la concluzia: „Ultimul text (Ms. 2261, f. 214-16) se deschide [...] asupra unor perspective cu totul noui: Eminescu pare a ieși din impasul [...] unei rețele de imobilitate [...]. Nu se pot trage concluzii prea generale din aceste mărturisiri aruncate pe hârtie, păstrate pentru sine. Dar nu pot trece neluate în seamă: ele aduc dovada că pesimismul nu trebue considerat drept o atitudine spirituală nesdruncinată și fără nuanțe, a lui Eminescu."

4) Mann, Thomas, *Souffrance et grandeur de Richard Wagner*, traduit de l'allemand par F. Bertaud, p. 128. Paris, Fayard, 1933.

5) Maiorescu, Titu, *Critice*, vol. II, Anexa, p. 292-94, București, Socec, 1928.

6) Cf. Del Conte, Rosa, *Mihai Eminescu, o dell'Assoluto*, p. 130, Modena, Soc. Tipografica, Eritrice Modense, 1962.

7) (Ms. 2279, 88.) Citat din: Pop, Augustin Z. N., *Mărturii. Eminescu — Veronica Micle*, ediția a 2-a revăzută, p. 96—97. București, Editura Tineretului, 1969.

8) Oxenstierna, Axel (1583—1654), om de Stat suedez.

9) Citat în: M. Eminescu, *Opere*, ediția Perpessicius, vol. III, p. 83. (Sublinierile sunt ale noastre.)

10) Formă defectuoasă a termenului grecesc *sineidis*, în înțelesul de sentiment intim, conștiință a propriilor gânduri.

11) Desemnată de Perpessicius sub sigla F 2 în manuscrisul 2269, f. 214-16, vol. III al ediției sale, p. 108—112.

12) G. Bogdan-Duică, în ediția publicată și adnotată de el, *Poeziile lui Mihail Eminescu*, p. 13 (București, Cultura Națională, 1924), arată în prefața sa influența formelor verbale ale lui Bolintineanu și ale lui Alecsandri asupra limbii lui Eminescu („zioa", „steaoa"). Cunoscându-i predilecția pentru construcția gramaticală specifică limbii române, a post-punerei pronumelui de acuzativ, nu e de mirare că în străfulgerarea unei fantezii, poetul a ales acest fonem de stil familiar, „zio", pentru a rima cu „potrivi-o". Mai ales că se putea considera această rostire drept forma nearticulată a substantivului, odată ce se elimina articolul hotărît „a". Pentru Maiorescu, rigorist în materie de corectitudine fonetică, acesta trebue să fi fost primul motiv de a nu alege această versiune a „Glossei". Pentru noi, cei de astăzi, mai îngăduitori față de fanteziile de orice gen ale poeților, acest amănunt apare ca o ușoară sgârietură pe suprafața unei pietre prețioase, semn individual care îi accentuează caracterul unic.

13) „Timpul e considerat ca o forță cosmică, origină și principiu al realității însăși" („Temps et histoire dans la tradition de l'Inde" de R. Panikkar, în *Les cultures et le temps*, Paris, Unesco/Payot, 1975).

14) Guitton, J., *Justification de temps*, p. 46.

15) Sublinierile sunt ale noastre.

16) Eminescu a mai schițat odată această temă (în „Revedere", 1879), transpunând asupra codrului — element vital primordial — puterea ființării a-temporale, deci încărcându-l cu o semnificație ce se vrea mitologic autohtonă:

Codrule cu râuri line,
Vreme trece, vreme vine.
Tu din tânăr precum ești
Tot mereu întinerești.

Ce mi-i vremea, când de veacuri
Stele-mi scânteie pe lacuri?
Că de-i vremea bună, rea,
Mie-mi curge Dunărea.

Aci, fluidității heraclitiene a *vremei* i se opune condensarea temporală a *veacurilor*, echivalentă cu veșnicia.

17) Paris, Payot, 1964, p. 230—31.

18) „Împărat și proletar" (1874).

19) Cf. Viennot, Odile, *Le Culte de l'arbre dans l'Inde ancienne*, p. 25.

20) „Ca o făclie" (1879).

21) „Andrei Mureșanu" *Postume*.

22) Platon, în *Republica*, prezintă o viziune concretă a acestei metafore, corespunzând unei realități de ordin muzical, nu numai unei euritmii astronomice. Iată cum descrie el spațiul ceresc: „Este rotirea unui fus, în jurul căruia se învârtesc opt cercuri (traectorii ale celor opt planete lente). Pe fiecare din aceste cercuri se află câte o Sirenă, care însoțește rotirea cercului, scoțând un sunet unic, o notă unică." (Platon, *Oeuvres complètes*, în ediția Pleiadei, N.R.F., p. 1235).

23) Cf. M. Eminescu, *Scrieri politice*, ediție comentată de D. Murărașu, p. 333-34. Craiova, Scrisul Românesc.

DESPRE NUMELE EXACT AL LUCRURILOR

E foarte posibil ca poesia românească din exil, ca şi romanul, să se fi adunat fără ştirea criticilor (ca întotdeauna) în jurul conceptului de *metapolitică;* poate că şi poesia şi romanul din Ţară, deşi rotind în mult mai oculte cercuri, odată impusă formula de către primejdiile categoriei de a fi. Raymond Abellio îmi spunea odată, că victoria comunismului în Rusia şi situaţia lui privilegiată din punctul de vedere poliţist, ne-a obligat pe toţi la o cădere în politic, în sensul că, *volens nolens,* am fost siliţi să ne înjosim, deci să abandonăm temele de altădată, mai mult sau mai puţin *gratuite,* dacă nu chiar metafizice, şi să coborîm în părţile de jos ale Cetăţii pentru a lupta întru apărarea imediată a condiţiei umane, profund ameninţată. Lupta, din nefericire, nu s'a terminat încă şi chiar dacă marxismul va fi învins, mai curând sau mai târziu, alţi inamici îi vor lua locul în acest prag evident de Apocalips.

Eu cred totuşi, că situaţia nu e înjositoare. Căci, evident, nu e vorba de o situaţie politică, aşa cum ar fi înţeles-o realiştii din secolul trecut sau arătările de spaimă ale realismului socialist, ci de altceva, mult mai înalt, deşi bătălia se dă pe paralele atât de joase, la poalele dintâi ale Cetăţii. E vorba de o bătălie metapolitică, aşa cum încercăm să o definim şi să o ducem un grup de amici italieni şi spanioli, plus cel ce iscăleşte aceste rânduri. (A se vedea în acest sens revista METAPOLITICA, publicată la Roma.) Dela Dante încoace mulţi poeţi s'au văzut obligaţi a se înfrunta cu politica, fără ca, pentru asta, să se aşeze în scaune ministeriale, ca romanticul Lamartine, sau ca nevropatul ucigător de valori Ernesto Cardenal. Nu, politica noastră disidentă, adică separată, desfăcută de sânge (realismul socialist a fost ucigaş de semeni, chiar şi în poezie) şi aliată cu *alótheia,* sau cu desvăluirea anumitor secrete, s'a aşezat chiar şi în faţa politicei şi i-a desluşit un rost care scapă din mâna celor dela putere, în Est ca şi în Vest. În acest sens se poate vorbi de metapolitică atât în *Imperiul* lui Horia Stamatu, cât şi în *Anul 1940* al lui Nicu Caranica, volume reprezentative ale tendinţei schiţate mai sus. Voiu reveni poate altădată asupra acestor poeţi, cât şi asupra acestui tel nou de a situa poesia românească în situaţia ei necesitară.

Vreau să atrag atenţia astăzi asupra altui aspect al desvăluirii, concepută ca act poetic. Poesia e gândire şi sentiment, în acelaşi elan vital, raţiune şi inspiraţie, completudine deci. Ştim, dela Wittgenstein, că limbajul poetic poate pătrunde în mister mai bine decât limbajul matematic şi că inteligenţa, adică suprema tehnică a înţelegerii, ne poate da ceea ce Juan Ramón Jiménez numea „numele exact al lucrurilor" („Intelijencia, dáme / el nombre exacto de la cosas!"). Şi dacă, urmând acest fir conducător, atât religia cât şi filosofia, au dat aripi noui poesiei dintotdeauna, dece n'ar fi astăzi rândul ştiinţei de a intra pe marea scenă? Nu ca o dictatoare de voinţi, ci ca o *ancilla.* Ion Barbu, pe vremuri, şi astăzi Geo Dumitrescu şi Ştefan Augustin Doinaş, au introdus în limbajul şi în potenţele poesiei termeni noui şi noui posibilităţi de cunoaştere. Nu e mult, însă ne aflăm în faţa unui fapt împlinit, aproape ca în faţa unei tradiţii. Eu însumi, în volumul *Viitor petrecut,* m'am situat, în câteva poeme, alături de această tradiţie, conştient, ca şi în romane, că literatura nu e decât o tehnică

a cunoaşterii şi că toate limbajele îi sunt supuse într'un fel, deoarece e tehnica cea mai bine pregătită pentru a mânui verbul în toată amploarea lui şi nu numai o parte din el, specializată într'un sector sau altul al cunoaşterii. Recunosc deci în George Ciorănescu un „Waldgänger" camaraderesc, un călător prin aceeaşi pădure încărcată de simboluri. În volumul, atât de splendid ilustrat de pictorul Radu (bănuesc că e vorba de Radu Maier) întitulat *Morior ergo sum* (München, 1981). De pildă, în poemul „Rusalii":

> Din cheagul dinainte, zbor plin fără zăbavă,
> purtând fotoni pe aripi — echivalenţe noi —
> etern pentru clipita de concentrată slavă
> lumina şi'nţelesul le-a coborît în noi.

Dar şi în alte poeme limbajul pare schimbat, rănit aş spune, de o intenţie evidentă, aceea de a introduce o posibilitate de descifrare la care dă dreptul astăzi poeţilor felul ştiinţei, şi în special al fizicei, de a măsura materia cu alt metru decât acela al realismelor şi al pozitivismelor de altădată. Fizica însăşi devine metafizică, aşa cum o definea Heisenberg. Gottfricd Benn a fost obsedat, în Germania dintre cele două războaie, de această întâlnire. Încercarea e timidă, pentrucă nereuşita ar fi cutremurătoare. Omul s'ar vedea, în acest caz, privat de un instrument eficace, condamnat a şchiopăta, invalid, printre progresele şi regresele spectaculare ale acestui sfârşit de veac. Omul a apucat o cale periculoasă, care-l poate duce în alte galaxii, dar şi, datorită totalitarismelor, astăzi numai de stânga, în spaţiile inferioare, în infernul pe care-l anunţă Ezra Pound în *Cântecele pisane.* Niciodată n'am fost atât de aproape de o ajungere, care poate fi salvatoare dar şi distrugătoare. Totul depinde de o hotărîre ultimă. La această răscruce alianţa dintre religie, ştiinţă şi poesie poate fi decisivă. Despărţit de acest triplu fel de cunoaştere omul poate aluneca spre propria lui nerealizare, poate că pentru totdeauna. Iată dece poeţi ca Horia Stamatu sau Nicu Caranica, deslegaţi de politică şi convertiţi la metapolitică, sau poeme cercetând spre orizontul ştiinţei, ca cele câteva adunate în *Morior ergo sum* de George Ciorănescu, pot fi nişte *pietre pentru templul meu,* cum spunea Blaga în acel volum de versuri care deschidea o poartă nouă către un spaţiu mioritic universal.

VINTILA HORIA

CORESPONDENŢA LUI BASIL MUNTEANU

Impozantul volum apărut în 1979 la Editura ETHOS, Ioan Cuşa, Paris, sub îngrijirea Doamnei Emanuela Munteanu, cuprinde în 675 pp. 673 scrisori de proporţii diferite, cele mai multe (116) dela Vasile Băncilă, fost coleg de şcoală şi de studii, amândoi brăileni, la care se adaogă, numai în cazul lui Băncilă, 61 din partea lui Munteanu (numerotate cu cifre arabe, iar cele ale corespondenţilor cu cifre romane), după care urmează, în ordine cantitativă: 79 dela Grigore Nandriş, 67 dela Charles Drouhet, fostul profesor de limba şi literatura franceză la Universitatea din Bucureşti, care şi-l dorea pe Munteanu succesor la catedră, cum s'a şi întâmplat în Ianuarie 1940; apoi: 61 dela Nicolae Cartojan, câte 57 dela C. C. Giurescu şi Scarlat Lambrino, 50 dela Al. Busuioceanu. Lucian Blaga e prezent cu 39 scrisori, Sextil Puşcariu cu 17, Nichifor Crainic şi C. Rădulescu-Motru cu câte 8, Tudor Vianu cu 3. În total numărul corespondenţilor se ridică la 29, avându-l, oarecum ca numitor comun, pe Basil M. ca al treizecilea.

Cu excepţia lui V. Băncilă (1897), tuturor corespondenţilor li se indică anul naşterii şi al morţii, cel mai în vârstă fiind C. R.-Motru (1868—1957), cel mai tânăr Petru Comarnescu (1905—1970).

Cele 30 de corespondenţe sunt o adevărată comoară de informaţii despre autorii lor şi, ca atare, un preţios isvor de documentare pentru istoria culturii române dintre cele două războaie mondiale. Întrucât la data când a apărut cartea (1979), Basil Munteanu decedase de 7 ani, ar fi fost bine venite cel puţin datele biografice elementare despre el, spre exemplu dacă familia lui era originară din Brăila sau venise cândva tot din Ardeal, cum a fost cazul cu tatăl lui Băncilă, coborît din Săcele.

Conţinutul „corespondenţelor" variază între chestiunile de ordin personal şi problemele ştiinţifice sau, la Rădulescu-Motru şi V. Băncilă, filosofice. Printre primele cele mai importante erau, pentru Munteanu însuşi, continuarea studiilor în vederea doctoratului la Sorbona, pe care Charles Drouhet îl aştepta cu nerăbdare, mai ales după paralizia parţială din 1929, iar pentru corespondenţii lui din Ţară conta interesul de a fi făcuţi cunoscuţi peste hotare de condeiul de mare talent al fostului lor elev, prieten sau ca autor al excelentei lui „Panorama de la Littérature roumaine contemporaine", apărută în 1938 la Paris şi în traducere germană în 1943 la Viena.

Problemele ştiinţifice priveau în primul rând critica literară şi literatura în genere (poezia, proza, teatrul) precum şi filosofia, pe care Munteanu o includea în studiile şi lucrările sale de „literatură comparată". De materialul privitor la literatură şi cultură se vor ocupa desigur istoricii şi criticii literari; „Filosofia în corespondenţele lui Basil Munteanu" voiu prezenta-o eu într'un articol viitor (poate tot în „Revista Scriitorilor Români").

Trec peste erorile ortografice şi de limbă românească, din ce în ce mai frecvente în scrisul nostru din Exil, care nu lipsesc nici din acest prestigios volum, şi încheiu cu o caracterizare generală a personalităţii excepţionale a celui ce-a fost mai întâi Vasile, apoi Basil, Munteanu, aşa cum o găsim la Nichifor Crainic („Gândirea", a. XV, nr. 1 din 1936), după care prietenul lui mai tânăr realizase în personalitatea lui o „înaltă formă pură de românism". Acest Românism ar putea să ne servească şi nouă în Exil de exemplu şi model, înlocuind steaua călăuzitoare care ne lipseşte.

D. C. AMZĂR

DIN ISTORIA „INSTITUTULUI ROMÂN DIN VIENA"

Dacă „valoarea nu aşteaptă numărul anilor", afirmarea rămâne valabilă nu numai pentru un număr de cazuri individuale, ci şi în cazul unor instituţii.

Referirea la istoria „Institutului Român din Viena", înfiinţat spre începutul secolului nostru, constituie un caz, în acest sens. Într'un timp restrâns, s'a desvoltat, a început să rodească. Împrejurări istorice epocale au zădărnicit însă deplina sa desvoltare şi afirmare.

Iniţiativa creerii acestui institut revine lui Titu Maiorescu, numit ministru de externe în ultimele zile ale anului 1910, pentru ca, din Aprilie 1912, să devină preşedintele Consiliului de Miniştri al Regatului României. El însuşi, absolvent al renumitului „Theresianum" din Viena, cunoscător adânc şi preţuitor al culturii ţărilor de limbă germană, păstrând strânse legături cu înalte cercuri intelectuale şi politice din Austria şi Germania, înţelegea astfel să dea un nou avânt studiului limbii române, în cadru larg european, să desvolte relaţiile româno-austriece, într'un timp când imperiul habsburgic îşi păstra încă tot prestigiul.

Arhiva Universităţii din Viena păstrează, astfel, în procesul-verbal al şedinţei Colegiului Profesorilor Facultăţii de Filosofie, datat 18 Martie 1911, însemnarea unui referat al profesorului Wilhelm Meyer-Lübke, prin care acesta solicita înfiinţarea unui „sector" român, condus de el însuşi, în cadrul „seminarului de romanistică", guvernul român finanţând activitatea acestui sector.

Referatul prezintă colegiului încuviinţarea prealabilă a Ministerului Cultelor şi Învăţământului din Austria.

Existenţa unei corespondenţe neoficiale anterioare, între Titu Maiorescu şi factori de răspundere din capitala Austriei, rămâne de luat în considerare.

O corespondenţă oficială între autorităţile de resort ale ambelor ţări dusese la încheierea unui acord cultural, la stabilirea statutelor viitorului institut.

Încă de la începuturile sale, denumirile cu care apare noua ctitorie a lui Titu Maiorescu suferă fluctuaţii, în scriptele vremii, indicată fiind deopotrivă ca „seminar român", „sector" sau „secţie română", ca şi „Institut român". Cei ce au cunoscut în întregime viaţa acestui aşezământ, foloseau consecvent denumirea de „Institutul Român din Viena".

Existenţa unei reşedinţe proprii a acestei ctitorii se aminteşte în semestrul de iarnă, 1912/1913, când cursuri şi seminarii de limbă română se ţineau în localul institutului, situat în Türkenschanzstraße 1, în apropierea locuinţei profesorului Meyer-Lübke. Rămâne de cercetat când s'a achiziţionat şi amenajat acest lăcaş de cultură. Institutul devenise, de altfel, locul „de întâlnire al Românilor cu Nemţi, Americani şi Scandinavi".

Câtă înţelegere dovedise prestigiosul profesor de filologie romanică pentru studiul limbii române, stau mărturie propriile sale lucrări ca şi amintirile foştilor săi studenţi. Înainte încă de înfiinţarea oficială a institutului, a prevăzut în cursul său universitar din semestrul de iarnă al anului 1909/1910, patru ore săptămânal de limbă română, dintre care primele două, „după Tiktin" şi celelalte două ore de lectură din „Rumänisches Elementarbuch" editat de Tiktin în 1905, la Heidelberg. Între timp apăruse şi o parte din cele trei volume ale dicţionarului român-german al lui Tiktin.

Programele analitice oficiale din anul 1910/1911 lipsesc. Începând însă cu anul universitar 1911/1912, acestea indică atât tematica unui întreg an, cât şi timpul aferent, fixându-se câte două ore săptămânal pentru fiecare curs ori seminar. Profesorul Meyer-Lübke fixa programul semestrelor şi prin convorbiri prealabile cu şeful de lucrări, în acel timp Dr. Ilie Bacinschi.

În semestrul de iarnă al anului universitar 1911/1912, se trece la lecturi din „Legende sau Basmele Românilor", publicate de Petre Ispirescu, în 1882, ca şi la exerciţii pe texte de limbă veche românească.

S'ar putea presupune că materialele folosite să fi provenit fie din primul volum al lucrării lui B. P. Haşdeu, „Cuvente den bătrâni", apărut în 1878, fie din ediţia I. Sbiera a „Codicelui Voroneţean", din 1885, cu deosebire însă, din „Documente româneşti, reproduse după originale sau fotografii", tipărite de Ion Bianu, în 1907, exemplare accesibile atunci cu uşurinţă.

Mai bogat în conţinut, programul semestrului de vară al anului 1912, înscrie un curs de introducere în limba română, studierea unor texte macedoromâne, ca şi discuţii asupra „lucrărilor ştiinţifice". Se pot înţelege, prin această formulare succintă, opere publicate în domeniul filologiei romanice, sau lucrări de seminar ale studenţilor înaintaţi.

Studiul dialectului macedoromân avea o vechime în acel timp în romanistica

germană, iar printre cei ce au stabilit legături cu institutul, s'au aflat macedoromâni care stăpâneau deplin acest domeniu.

Variată, deopotrivă, se arată tematica semestrului de iarnă 1912/1913, prin exerciţii filologice pe texte de poezii populare, apoi prin studierea unor texte de veche limbă românească, după cum şi printr'un curs de introducere în limba română.

În corespondenţa sa cu Sextil Puşcariu, într'o scrisoare datată 14 Ianuarie 1913, profesorul Meyer-Lübke solicita acestuia colecţii de poezii populare, pentru cursul anunţat despre balada populară română. De la colecţiile Alecsandri, până la „Materialuri folcloristice", volumele 1 şi 2, editate de Gr. Tocilescu, în 1900, nu se cunoaşte, până în prezent, ce texte au făcut obiectul studiilor de limbă şi stil în poezia populară română.

Pentru semestrul de vară al anului 1913, programul indică un curs elementar de sintaxă română şi exerciţii pe „atlas".

Datorită formulării incomplecte de „atlas" nu se poate şti ce atlas de geografie lingvistică s'a folosit la acea dată.

Se revine, în semestrul de iarnă 1913/1914, la interpretarea filologică a unor texte vechi româneşti, apoi la introducerea începătorilor în studiul acestei limbi.

Un astfel de curs elementar, apoi exerciţii privind istoria limbii române, la care se adaugă, pentru prima dată, un curs de istoria literaturii române, timp de o oră — o oră şi jumătate, formează tematica programului din semestrul de vară al anului universitar 1914.

În cadrul semestrului de iarnă 1914/1915, se prevăd „exerciţii ştiinţifice" după cum şi un curs pentru începători.

Aceste indicaţii reprezintă şi ultimele ştiri privind tematica anilor de studii la „Institutul Român din Viena" care, între timp, îşi încetase activitatea.

Cauza restrângerii aparente a interesului pentru cursurile şi seminariile acestui institut se află în izbucnirea primului război mondial, prin începerea ostilităţilor dintre Austria şi Serbia la 28 Iulie 1914, prin extinderea lor la o largă zonă geografică a Europei.

Privind conţinutul studiilor de filologie română, se observă cum, în curs de circa cinci ani, s'a tins spre iniţiere şi aprofundare în studiul limbii vechilor texte româneşti, al limbii şi stilului literaturii populare, al limbii literare contemporane, după cum şi spre cunoaşterea principalului dialect al limbii române, spre însuşirea istoriei limbii şi a literaturii poporului român. Filologia şi lingvistica atacau ambele probleme esenţiale în studierea unei limbi romanice, transmiteau volumul de cunoştinţe necesare viitorilor romanişti, îi deprindeau cu metodele de lucru respective.

Creşterile şi descreşterile cantitative şi calitative apar firesti în desvoltarea unei instituţii.

În curba deschisă de istoria institutului, se remarcă ani de vârf, de exemplu întregul an 1913, ani de stagnare şi de regres. Fluctuaţiile se explică atât prin împrejurări istorice, cât şi, mai ales, prin calitatea seriilor de studenţi, pentru eflorescenţa anului 1913, ca dovadă fiind o serie de „studenţi strălucitori" ca:

N. Jokl, Fr. Schürr, E. Gamillscheg, L. Spitzer, St. Wedkiewicz, D. Caracostea, I. Bacinschi, D. Marmeliuc, Bertoldi, Maver, Baric şi alţii.

Numele studenţilor austrieci, germani, italieni, români, care au participat la activitatea institutului vor deveni mai târziu foarte cunoscute.

Profesorul Meyer-Lübke urmărea atent această activitate, comunicând lui Sextil Puşcariu, în scrisoarea din 2 Februarie 1912 următoarele: „Seminarul român îmi face mare bucurie, dar îmi dă şi mult de lucru. Studenţi am destui. Pentru Nemţi voi face un curs introductiv. Vorbirea program, pe care am ţinut-o, va apare în Convorbiri literare. Nădăjduiesc că ea va face pe tinerii români să vină mai bucuros la Viena, decât la Paris, unde, după cum îmi comunică A. Thomas, se va deschide, de asemenea, un institut român . . . "

Legiferări, planuri, programe de învăţământ, rămân literă moartă atâta timp cât nu se traduc în viaţă prin factorul „om". În anii care au precedat primului război mondial, o pleiadă de profesori onorau vechea universitate vieneză prin înalta lor competenţă ştiinţifică, prin pasiunea pentru specialitatea lor, prin totala dăruire de sine în activitatea lor.

Figura profesorului Wilhelm Meyer-Lübke, la apogeul carierii sale, personalitate de elită ştiinţifică şi spirituală, domina romanistica.

Pentru limba română el a dovedit un interes deosebit, nu numai fiindcă aceasta se îndreptase „de la Vest spre Est", dar şi prin aportul pe care îl aducea la înţelegerea unor fenomene filologice interromanice.

În amintirile sale, Sextil Puşcariu notează şi afecţiunea deosebită, pe care profesorul o purta acestei limbi, afecţiune căreia nu-i stătea aproape decât căldura cu care îmbrăţişase limba sardă.

Hotărîse aşezarea Institutului Român într'o clădire din vecinătatea locuinţei sale, atât pentru a se afla în continuă legătură cu studenţii români, cât şi pentru a lăsa acestora posibilitatea de a folosi bogata sa bibliotecă personală. Şi după încheierea războiului, rămăsese în corespondenţă, cu foştii săi elevi români, vizitându-i la Cluj şi la Bucureşti, cunoscând astfel mai de aproape ţara şi oamenii ei.

Profesorul A. Becker, în domeniul limbii şi literaturii franceze, renumitul profesor romanist Herzog, strălucitul profesor de istoria artei J. Strzygowski, nu mai puţin ilustrul profesor de filosofie F. Jodl, atrăgeau la cursurile lor un numeros tineret austriac şi de peste hotare, cu tot renumele lor de „foarte exigent", de care se bucurau unii dintre ei.

Despre activitatea şefilor de lucrări din institut, rămâne să se adauge mărturii inedite.

Într'un timp, Meyer-Lübke se gândea la alegerea bucovineanului Ilie Bacinschi, sau a macedoromânului Teodor Capidan, ca şefi de lucrări. Primul dintre aceştia a deţinut acest oficiu până în anul 1913, după care i-a urmat D. Caracostea, până la izbucnirea primului război mondial.

În stabilirea conţinutului de programe analitice, se întrevede uneori specialitatea ca şi preferinţele şefului de lucrări. Obligaţiile ce le reveneau, au cunoscut faze de muncă încordată, ca şi împrejurări grele, uneori.

După seminarii, urmau discuţii însufleţite. Se aminteşte, astfel, o vie controversă în legătură cu exegeza baladei Miorita, deschisă de studentul Leo Spitzer,

care exprima nedumerirea sa privind atitudinea pasivă a ciobanului moldovean, în faţa morţii, concepţia lui fatalistă. Balada, înaltă expresie artistică a spiritualităţii poporului român, impunea o interpretare profundă.

Stăruind asupra finalului, testamentul ciobanului, şeful de lucrări, D. Caracostea, desprinde esenţa sensului baladei în puternica legătură a acestuia cu cei apropiaţi, cu îndeletnicirea sa, cu viaţa, şi dincolo de hotarele ei.

Preocupări de durată ale tinerilor romanişti, viitoare lucrări personale, îşi au originea îndepărtată în cursurile şi seminariile institutului.

Colaborarea dintre profesori, şefi de lucrări, şi studenţi, emulaţia colegială dintre ultimii, întreaga atmosferă de lucru, au determinat un ridicat nivel în studiile romanistice vieneze, în Institutul Român. Valoarea Institutului rezultă şi din activitatea ulterioară a foştilor săi studenţi, romanişti de prestigiu, cei mai mulţi ajungând în învăţământul superior al ţărilor de origine, ca şi din publicaţiile lor ştiinţifice, dintre care unele privesc exclusiv filologia română. Primul volum al publicaţiei periodice, „Mitteilungen des Rumänischen Instituts in Wien", apărut în 1914, cu colaborarea celor mai apreciaţi romanişti din Austria, Germania, Italia şi România, s'a bucurat de o bună primire din partea revistelor de specialitate, a filologilor şi lingviştilor contemporani, volumul fiind consultat şi în prezent.

Condiţiile create de războiul din Europa, determină guvernul român să înceteze finanţarea institutului la 4 Martie 1915. Prin această hotărîre, se pecetluieşte actul de deces al „Institutului Român din Viena".

Epilogul ctitoriei lui Titu Maiorescu se citeşte în corespondenţa oficială dintre autorităţile austriece şi cele române, din anul 1915, privind soarta bibliotecii pe care o achiziţionase institutul.

Profesorul W. Meyer-Lübke părăsind capitala Austriei şi „ne mai aflându-se nimeni care să preia conducerea" acelei instituţii, se adresează de comun acord cu Legaţia României, rectoratului Facultăţii de Filosofie, la 20 Martie 1915, solicitând ca să ia biblioteca în păstrare „atâta timp cât guvernul român nu s'a pronunţat". Potrivit convenţiei iniţiale, biblioteca rămânea să se cedeze seminarului de romanistică. În cazul când Institutul Român îşi va relua activitatea în viitor, este de la sine înţeles că seminarul de romanistică să o retrocedeze.

Numai câteva zile după cererea lui Meyer-Lübke, la 24 Martie, Legaţia României anunţă rectoratul Facultăţii de Filosofie că subvenţia acordată de guvernul român s'a sistat şi că, pe data de 1 Aprilie a anului 1915, va înceta activitatea institutului. Solicită în acelaşi timp ca, deocamdată, cărţile achiziţionate de biblioteca acestuia să se depună la Universitatea din Viena, „până când se va lua o hotărîre asupra existenţei viitoare a seminarului (sic)".

În răspunsul său din 27 Martie, adresat Legaţiei Române, rectoratul îşi dă consimţământul, acceptând să adăpostească biblioteca institutului.

Corespondenţa oficială, privind soarta acestei biblioteci — al cărei inventar nu se cunoaşte — se reia doi ani mai târziu, la 31 Mai 1917, printr'o adresă a Ministerului Cultelor şi Învăţământului către decanatul Facultăţii de Filosofie din Viena, aducându-i-se la cunoştinţă că aprobă cererea profesorului de filologie romanică, Dr. von Ettmayer, ca biblioteca seminarului român, depozitată în

prezent în cancelaria rectoratului, și al cărei inventar aparține seminarului de romanistică, să se depună în încăperile acestuia, până la viitoare dispoziție. Hotărîrea se aduce și la cunoștința conducătorului seminarului de romanistică, Dr. von Ettmayer, la 12 Iunie 1917.

Vor urma desigur măsuri administrative, până când biblioteca Institutului Român din Viena, își va afla locul pe care, poate și astăzi, după două cataclisme prin care a trecut continentul nostru, îl păstrează.

LUCIA PROTOPOPESCU

Materialele documentare s'au obținut, prin corespondență, din Arhiva Universității din Viena.

Procesul-verbal al Colegiului Profesorilor Facultății de Filosofie este înregistrat cu Nr. 1124/IV, din 18 Martie 1911.

Fondurile Senatului Academic al Universității din Viena, dosar Nr. 801, 1914/1915, conțin corespondența referitoare la conservarea bibliotecii Institutului Român din Viena. Aducem mulțumirile noastre domnului Dr. Kurt Mühlberger, director al Bibliotecii Universității din Viena, pentru solicitudinea cu care a răspuns cererilor noastre.

Citatele din cursul acestor însemnări, s'au desprins din volumul „Călare pe două veacuri" de Sextil Pușcariu, și din notările „Profesiune de credință" semnate de Dumitru Caracostea, apărute în „Manuscriptum" Nr. 1/1981, p. 88—94 și Nr. 2/1981, p. 136.

UN BRAȘOVEAN ÎN INSULA OAHU

De la fereastra odăii mele de lucru se văd în depărtare câțiva zgârie-nori din cartierul turistic, Waikiki, și cuvântul acesta care în limba hawaiiană înseamnă „apă sclipitoare" mă duce cu mulți ani înapoi, în România. Mă aflam în vizită la București, elev fiind în primele clase ale Liceului „Andrei Șaguna" din Brașov, când, într'o dimineață, plimbându-mă pe bulevarde, privirea îmi fu atrasă de afișe colorate, anunțând, cu litere de-o șchioapă, piesa care se juca la Național, întitulată foarte exotic: „Delfinii din Waikiki". Autorul era vechiul poet simbolist din „școala" ieșeană, doctorul Adrian Verea, care nu avea, desigur, de unde să știe că în Waikiki nu există delfini, dar, în schimb, sosesc turiști din toate țările pământului.

În anii când piesa lui Verea se juca la Teatrul Național din București, deci pe la începutul deceniului '30, Waikiki avea numai un singur hotel de seamă, cu o plajă întinsă, unde sclipea nisipul alb imaculat, în fața căruia valurile albalbăstrui ale Oceanului Pacific legănau corăbii minulesciene cu pânze colorate și balansau tablele de „surf" ale faimoșilor „beach boys" deveniți astăzi, și ei, un fel de piese de muzeu. De altfel, piesa de muzeu sau, cu alte cuvinte, „monu-

ment istoric" este astăzi și hotelul care se înalță între vile albe și „bungalouri" străjuite de cocotieri: „Royal Hawaiian" e mai mult un fel de curiozitate turistică, ascunsă timid la umbra arogantă a modernului „Sheraton Waikiki". Acolo, la ultimul etaj, există o „discotecă" unde tineri și tinere din Honolulu, Hong Kong, Tokio, Manila, ba uneori chiar și din capitale „depărtate" ca Paris și Roma dansează în ritmul unei muzici pe care filme ca „Dance Fever" au făcut-o faimoasă.

Insula „Oahu", unde se află orașul Honolulu, are o populație de aproape un milion de locuitori, constituind fără îndoială centrul de atracție turistică de maximă importanță din Oceanul Pacific. Zeci de mii de turiști sosesc în fiecare lună în imense „jumbo-jeturi" și ocupă până la refuz cele 70 000 de camere de hotel ce par, în chipul acesta, mai degrabă niște stupi imenși. Ascensoarele urcă și coboară neîntrerupt, din zori până în zori, revărsând valuri umane ce ocupă nu numai plajele, ci iau cu asalt prăvăliile, restaurantele, chioșcurile unde se vând amintiri și obiecte „folclorice", fabricate de cele mai multe ori în Hong Kong, Seul, Taiwan sau Manila, unde mâna de lucru este mai ieftină decât în Statele Unite.

Numărul cel mai mare de turiști, statistic vorbind, îl formează Japonezii, care se pot împărți în general în două categorii: tinerii între douăzeci și treizeci de ani, venind aici ca să se simtă la „largul lor", îmbrăcându-se și purtându-se cum nu le este îngăduit în societatea conservatoare din Japonia. Îi văd deseori cu târlici, arborând cămăși colorate cu „Superman" sau „Micky Mouse" desenați în culori țipătoare, uitându-se gură-cască la modelele vii care în fața prăvăliilor din centrul comercial „Commercial Ala Moana" fac demonstrații de cum se poartă cel mai nou „muumuu" (un fel de largă rochie polineziană, extrem de comodă, amestec de rochie de seară și ... cămașă de noapte) sau cum se înnoadă cu cea mai mare ușurință cordonul aproape invizibil al unui bikini.

Cea de-a doua categorie de Japonezi este formată de pensionari sau muncitori și funcționari în vârstă, trimiși de compania la care au lucrat o viață întreagă, într'un fel de călătorie-premiu. Circulând în grupuri compacte, de câte 20—30, ba chiar 40 de persoane, fiecare din ei cară imense pachete cu bunătăți care la cursul „yen"-ului japonez pot fi considerate un adevărat chilipir. Articolul cel mai popular sunt nucile „Macadamia", produs tipic al Hawaiiului, sărate sau nesărate, împachetate în cutii, câte o jumătate de duzină, depinzând de puterea celui ce cară pachetul gata făcut. Grupurile acestea umblă într'un ritm „lipa-lipa" și în fața lor, ca un fel de cioban în capul cirezii, câte o junâ fată ghid, din Honolulu, care îi informează despre locurile, clădirile și produsele pe care sunt pe cale să le vadă.

Uneori, câte un grup trece prin *campusul* Universității, situat în cartierul Manoa, unde eu însumi lucrez de la 1964 încoace. Când văd, în interiorul autobuzului cu aer condiționat, ghidul dând explicații, îmi închipui că, în dreptul clădirii din care tocmai ies ca să mă duc la restaurantul universitar „East-West Center", unde obișnuiesc să iau prânzul, cuvintele cele mai nimerite ar fi cam acestea:

— „În fundul grădinii din dreapta, puteți vedea o pagodă în stil thailandez,

construcție originală dăruită de guvernul din Bangkok. Cel care se îndreaptă către clădirea principală, cu pălărie de pai pe cap, este poetul brașovean Ștefan Baciu, autorul cărții de poezie *Ukulele*, adică ghitară hawaiiană cu patru coarde!"

După care, autobusul coteşte spre stânga, îndreptându-se, în fundul văii Manoa către „Paradise Park" unde exsită o colecție de papagali ce fac scamatorii și recită poeme în limba păsărească.

ȘTEFAN BACIU

„RISIPA UNEI VERI"

de Stela Vinițchi

La a treia carte de poeme, (prima, întitulată „Versuri" a apărut în 1969, a doua, „Dincolo de alb" în 1972), „Risipa unei veri", Stela Vinițchi continuă să fie neglijată cu totul de critica literară autorizată, din motive inexplicabile. Cu atât mai mult cu cât ne aflăm în fața unei poezii autentice neînfeudate niciunei mode, niciunui sobor de circumstanțe. O poezie fără proecte sau sub — teze parazitare — poezia risipitoare de totdeauna, care prin statutul ei deosebitor ne informează despre existență și inexistență, despre ființă și timp, despre rătăcirea noastră cea de toate zilele printre lucruri și oameni, printre anotimpuri și memorie, printre adevăruri și aparențe. Dacă poezia în general cumulează toate aceste vămi interogative, nu pretindem că poetul de care ne ocupăm trece prin *toate*, din cine știe ce ispită a *totului*. Stela Vinițchi cultivă, dimpotrivă, o sfiiciune a spusului, o nobilă economie a acestuia. Îi ajunge un anotimp, o *vară*, pentru a *risipi* însă — în limitele ei dogorîtoare — câteva accente esențiale. Cartea poartă drept „motto" o frază-apel din Paul Valéry: „O, prietenii mei, tot ceea ce trece de la starea greoaie la starea străvezie, trece prin clipa de foc și de lumină". Și totuși noi n'am învecina „Risipa unei veri" cu universul poetic al poetului francez. Clipa — „de foc sau de lumină" — de pildă deschide două drumuri divergente spre a înțelege și a instaura timpul.

Valéry pleacă de la clipă pentru a ajunge în timp, *la timp;* adică după ce a organizat aranjamentul cu ajutorul unei conștiințe constrângătoare a clipelor. De unde și tonalitatea geometrizantă a rostirii sale poetice; timpul este la Valéry construcție a conștiinței, a unei conștiințe ne-sensibilizate de meditația clocotitoare a subiectivității... risipitoare. Altfel stau lucrurile, ni se pare, la Stela Vinițchi. Și ea pleacă de la clipă pentru a trece pe tărâmul înglobant al timpului. Pe câtă vreme însă la Valéry, clipa e structurată în vederea timpului pur (nici găsit, nici regăsit), are o durată orientată impersonal, la Stela Vinițchi clipa e de la început sub tutela unei altfel de conștiințe: nu o conștiință interogatoare, ca la Valéry, ci o conștiință nefericită — acea conștiință care în poezie de la Baudelaire încoace se chinuie între neliniște și dezastre existențiale, o conștiință suferindă.

E adevărat că atunci când definește clipa (și de obicei ea nu definește, ci vede sau își amintește), Stela Vinițchi o definește ca pe „o flacără dreaptă între cer și pământ". Numai că între cer și pământ, în aceeași strofă a unui poem (care se intitulează ad-hoc „Ardere"), conștiința suferindă își consemnează victimele subiectivității ei torturate: „flacăra dreaptă" e doar un contrapunct ideal: ea veghează ca o *absență*, ca o *lipsă*, ca un semn al negativității: e „dreaptă" pentru a ne situa mai bine „brațele îndrăgostiților" ca niște „prime cruci". Dragostea e „răstignită", erosul e sub semnul copleșitor al thanatosului. Clipa nu-și poate asuma verticalitatea decât în acest context de subiectivitate supremă, în care corelația ontologică dragoste-moarte se impune ca destin. Clipa aceasta, crucificată, la rândul ei, duce nu la timpul impersonal al lui Valéry, ci la unul aparte. I-am spune un timp ciuruit. Ciuruit de neputința împăcării poetului cu sine: poetul e aici el însuși timp-persoană, conștiință sângerândă. Timp ciuruit de complotul monoton al repetiției, într'o existență opacă, opacizată de însuși non-sensul ei repetitiv:

Iarăși ți-e foame de același-timp
de-aceeași secundă, de aceeași pâine
și pace, pleci despletită,
buimac alergând pe stradă
zvonind de întoarceri.

Prin flăcări genunchii ți-i plimbi
și tăcut
faci semne, un vânt parcă ai vrea
din ochi să-ți alungi,
o cetate să spulberi
de lacrămi.

De-aceeași foame ți-e foame,
de-același pământ, de aceeași
pâine și pace...

Timp fracturat de o veșnicie asaltată, umilită chiar de lucrarea sau lucrătura activă a neantului:

Spre zare se scurg corăbii fierbinți
plouă
peste mâini tulburate:
alunecăm pe un strigăt, alunecăm
pe un nimb fără raze,
în altă poveste cădem mereu,
în alt anotimp.

Un cântec suie povestea până la sfârșit.

Curgi veşnicie, haina-de-argint
peste trupurile reci şi incerte; sorb
rozătoarele nopţii gol după gol:
dimineţile se desfac somnoroase.

Timp osândit de neputinţa vocativă a tăcerii de dincoace de poem — tăcerea nenorocoasă, tăcerea retezată. proscrisă — şi nu cea de dincolo de poem în care se odihnesc poeţii ca nişte risipitori ai creaţiei:

Si aerul e neted ca o foaie de scris
Şi noi? Nu mai avem nimic,
nimic de spus, nimic de închis
între aripi?

Lumina se scurge
grasă'n canale. Pe trotuarele
multicolore, cântecele arborilor
au rămas singure.

Aceste ultime două poeme fac parte dintr'un ciclu care îşi spune pe nume: „Între uşi asudate". Există — o ştim de la Reverdy — un „mister al uşilor". La poetul francez, stau, într'adevăr închise, multă vreme, dar când se deschid, se deschide în acelaşi timp şi cerul şi inima poetului. Aici uşile sunt „asudate". N'are nicio importanţă dacă se deschid sau nu, pentru că şi înlăuntru şi înafară domneşte o igrasie a fiinţei. Timpul, ne-o spune în altă parte poetul, nu e doar umed — Bacovia nu dă târcoale prin acest spaţiu poetic — e „închis":

. . . avem şaluri de lacrămi;
pe umeri, un cântec
se adună ca sarea
pe maluri.
Timp închis.

Timpul e răcit. A răcit de adormirea (somnul e aici un sinonim întunecat al morţii) pământului:

Un Styx leneş prin gesturile
noastre, gratii de aur pe un pământ
adormit;
pe ape reci se leagănă timpul
şi se desface uşor
ca un par nesfârşit.

„Starea străvezie" invocată de Valéry (şi de Stela Viniţchi, în citatul pe care şi l-a ales ca motto al cărţii) e, în fond, o nostalgie sugrumată, o voinţă de trans-

parenţă. Nu însă transparenţa însăşi. La poetul român, transparenţa e vulnerabilă. E vulnerabilă şi transcendenţa. Această vulnerabilitate e cifrul însuşi al poetului care asistă — fără putere — la o distorsiune a vrerilor lui. Rareori o poezie este mai tributară voinţei de neprihănire ca aceea a Stelei Viniţchi. Culoarea albă domină ca o obsesie a nevinovăţiei. E atâta alb în această poezie, încât s'ar zice că asistăm la un crepuscul al celorlaltor culori. Zăpezile şi lumina oficiază mai ales în această simfonie deretecată de cromatisme lăturalnice. Se întâmplă însă o substituire, o profanare, ceva ceea ce am putea numi un proces al întinării. Întinarea albului. Zăpada se mânjeşte de sânge, amiaza e bolnavă de propria ei lumină. Vara e în panică întocmai ca în „Prélude de l'après midi d'un faune", unde Debussy imobilizează cruzimea însăşi a amiezii. Şi mai grav, lumina se risipeşte'n declin. Există o cădere a razei. Există însă — şi mai vădit — o împuţinare ontologică a luminii care anunţă marginea lumii. Constat tragic:

O, apa face valuri adânci
ne îngroapă.
Până la fund alunecă
ofelii lungi,
se desface pământul alene
în chipuri rătăcite,
în moi cantilene

Niciodată pământul nu-i destul
niciodată *lumina nu-i toată*
Coboară din păsări, din fapte
scări înalte şi funii —
întinde mâinile: acestea sunt,
acestea
sunt marginile lumii

Nu e vorba ca la Mallarmé care avea farmecul lui discret („la grâce des choses fanées"), doar de acel proces al fanării, al ofilirii, ci de o adevărată arsură a luminii care coboară întinarea până la frigul însuşi al fiinţei. E frig şi destin în această poezie, şi autoarea stabileşte o corelaţie exactă între aceste componente ale ruinării luminii, de giulgiu şi de pustiu:

Lumina se — udă în pânzele arse
lăsate ca giulgiu pe mări, din înalt
păsări măsoară pustiuri de carne
clopote ude se'ncearcă la mal.

Albul, atributul solar al luminii, a devenit după această întinare şi această arsură, semnul spăşit al absenţei, diferenţa negativă ce pune indiferenţa şi nediferenţierea abstractă peste lucruri, peste existent. Timpul e acum alb, memoria e albă. Ce-i rămâne atunci poetului care-şi pusese nădejdea în lumină, în ne-

prihana ei albă? îi rămâne murirea ca sfidare a întinării. Moartea — şi aceasta e încă o împlinire a acestei poezii — nu e moarte, de aceea îi şi spunem murire. E un fel de „amintire a prezentului" ca să folosim un limbaj bergsonian. Asistăm la o dedublare a conştiinţei poetei. Din viaţă, ea îşi dirijează ceremonia sfârşitului, pentru a re-orândui astfel existenţa abătută, deviată de la rosturile ei firești. Murirea transcede — ideal — existenţa, pentru ca aceasta să poată fi îndurată în statutul ei de aparenţă:

Atunci istovit va fi timpul
şi leneşă pe ape deslegarea,
mă voi îngropa la rădăcina luminii
atunci,
întărite în aer ca piatra

Voi, braţe de lut veţi cunoaşte moliciunea
tăcerii şi iarba unduită ca'n vis
fără suflu şi vânt

Şi ceruri rotite ca păsări, în adânc.
Îmbătate de-o fragedă noapte
şi sprijinite pe-un singur cuvânt
veţi simţi lumile-atunci, alb
înălţându-se ca un fulg
şi umezindu-se ceasurile dimineaţa.

Ultimul cuvânt din ultimul poem al Stelei Viniţchi este „speranţa". Dar speranţa este — semnificativ — încercuită de un atribut: „tremurată". „O tremurată speranţă".

„Risipa unei veri" e tentativa — albă — de a ieşi din cuprinsul întinat al „uitării fiinţei".

VIRGIL IERUNCA

„REVOLUŢIE CULTURALĂ"

de L. M. Arcade (1983)

L. M. Arcade se află de peste treizeci de ani în exil la Paris şi cu toate că scrie atât de bine în limba franceză încât îşi poate îngădui chiar să şi „celinizeze" în ea (a celiniza bineînţeles de la Céline şi inegalabila-i inventivitate lexicală), continuă să publice numai în româneşte. *„Revoluţie culturală"*, apărută recent în propria-i editură „Caietele Inorogului" (în care i-a mai publicat şi pe Mircea Eliade şi Horia Stamatu), *„Revoluţie culturală"* vine deci la aproape

douăzeci de ani după precedentul său volum *„Poveste cu Ţigani"* să reamintească celor ce n'au participat la şedinţele cenaclului său parizian, că L. M. Arcade continuă dela distanţă să fie pasionat de un singur spaţiu (nu numai lingvistic): acela al României.

Desigur, numărul — nu atât de restrâns pe cât s'ar crede — de reviste şi edituri româneşti în străinătate, care în loc să scadă cu anii, nu rareori sporeşte, arată că L. M. Arcade nu este singurul scriitor român care — adaptabil altor culturi — nu se adaptează, stăruind să scrie, cum spunea Constantin Noica atunci când îl comenta pe Eminescu, în singura limbă în care-ţi aduci aminte şi de ceea ce n'ai ştiut niciodată: limba maternă. Dar L. M. Arcade face parte şi din acei scriitori interesaţi de metamorfozele României sub domnie comunistă, o Românie deci pe care n'au cunoscut-o direct — singura totuşi care-i inspiră. Între acest tip de scriitor şi ipoteticii lui cititori din ţară, neînţelegerea riscă să se instaleze. Cititorul va căuta în paginile cărţii o imagine fidelă a realităţii româneşti, când singurul mod de a aborda de departe un astfel de subiect este fantasticul, absurdul sau utopia.

Exemplul cel mai semnificativ rămâne acela al lui George Orwell care, sub aparenţele utopiei negative, a descris, ducându-le până în ultimele lor consecinţe, trăsăturile constitutive ale totalitarismului comunist. Cartea sa *„1984"* nu sună ceasul prezent, nu este anul în care ne aflăm azi, ci cifra inversată a lui 1948, atunci când şi-a terminat Orwell manuscrisul, şi nu prevede, ci constată descriind de departe, din Anglia, comunismul rusesc pe cale de instalare în Europa răsăriteană. Dar, pentru a-i putea desvălui esenţa, ia culorile utopiei.

Revenind spre scriitorii români, Mircea Eliade este cel care poate întâmpina cu literatura sa fantastică neînţelegerea cititorului: câţi dintre aceşti cititori veniţi din România nu se arătau neîndestulaţi de lectura povestirii *„Pe strada Mântuleasa"* deoarece ancheta la care este supus personajul principal, Fărâmă, n'are nimic de a face cu adevăratele metode ale Securităţii. Ei nu voiau să înţeleagă că prin *„Strada Mântuleasa"*, Mircea Eliade ne instalează nu în realitatea imediată, ci în mit. Că aşa stau lucrurile ne-o arată şi romanul său anterior *„Noaptea de Sânziene"* în care ancheta unui alt personaj, Biriş, este descrisă realist, adică prin tortură.

Întreaga această introducere, are scopul de a preveni pe aceia care, citind titlul noului volum al lui L. M. Arcade *„Revoluţie culturală"*, s'ar aştepta să regăsească în el premizele cel puţin ale unei posibile revoluţii culturale bucureştene. Desigur, acţiunea se petrece la Bucureşti, mai mult sau mai puţin în zilele noastre, şi revoluţia culturală se deslănţuie împotriva regimului comunist. Pornind însă de aici, totul este inventat, dela situaţii şi personaje până la limbaj, pentru a pătrunde, prin burlesc, umor negru, grotesc şi absurd într'o realitate mai profundă, ignorând toate aparenţele celei cu adevărat instalată în istorie, dar regăsind în esenţa lui „moftul" român.

De la început nu putem evita referirea la *„Ţiganiada"* lui Ion Budai Deleanu — şi nu din pricina titlului precedentei cărţi a lui L. M. Arcade, *Poveste cu Ţigani*, ci prin invenţia lexicală şi malaxarea limbii. „Grotescul de sonuri" pe care G. Călinescu îl surprindea în catalogul numelor de ţigani la Ion Budai-

Deleanu îl regăsim din prima clipă în numele studenţilor puşi de L. M. Arcade să deslănţuie revoluţia culturală la Români: Goe Ştefănescu zis Huliganu, student la Arheologie, Arcadie Ciorap, zis Plusvaloare, muncitor la strung, Voioşilă, Catrafus, Marconi din anul IV la Farmacie, denumit astfel pentru c'ar fi descoperit gazul veseliei, Coco Ipsilanti, Şloimi Pipirig, Johnny Smântânică, Bokutu, Congolezul, zis Butuc, toţi aceştia şi mai mulţi alţii se opintesc să scoată România din „mărxărie". Inventivitatea nu se rezumă bineînţeles la numele proprii, aşa cum spune tot George Călinescu c'ar trata Ion Budai-Deleanu cuvintele „ca pe nişte făpturi moi", deci maleabile, aşa modelează şi L. M. Arcade limba şi cele mai consacrate dintre dictoanele sale. Evident, autorul ne obişnuise dela precedentul său volum cu un folclor imaginar în care limba română dobândea noi şi neaşteptate proverbe ce păreau a avea patina celor de totdeauna ştiute; acuma le-a venit rândul formulelor celor mai imuabile de a trece în registrul comic. De pildă: „Eu sunt bună mamă, fiul tău zdrobit, fiindcă de la oaste mă întorc nepilit"; sau „capul ce se pleacă visează sarmale şi înghite gogoaşe internaţionale"; sau „viitor de aur ţara noastră are şi prevăz prin Secu a ei înălţare".

Aici se opresc însă asemănările cu *Ţiganiada* asupra căreia Ioana Em. Petrescu are dreptate să ne atragă atenţia că nu aparţine barocului, pe când în *Revoluţie culturală* regăsim mai multe din trăsăturile barocului, unui baroc însă tardiv în care artificiul şi grotescul se cer neapărat completate de deriziune şi absurd.

O deriziune care la L. M. Arcade atacă uneori doar suprafaţa cuvântului, nu absoarbe neapărat şi miezul lui alcătuit din îndurerare. Pe unii obraji se scurg chiar lacrimi şi autorul le lasă, ştiindu-şi feţele personajelor acoperite de măşti. Dar nu toate personajele poartă măşti, sau nu le poartă mereu. Pe unele dintre ele le fereşte de deriziune ca de o ciumă: bătrâna în primul rând, ocrotitoarea studenţilor răsculaţi sau moş Boian care tot umblă între Gherla, Aiud şi Piteşti căutând osemintele fiului pierdut în ce închisoare nu se ştie.

Cum am pomenit de oseminte, trebuie să încercăm să rezumăm însă această „revoluţie culturală", greu de imobilizat — într'atâta e de dinamică — şi de redat în cuvintele cele de toate zilele, când şi le crează sistematic pe ale ei.

Totul se petrece într'un cimitir şi din pricina unui cimitir. Culturală sau nu, revoluţia în această carte e legată de moarte, se înfăptuieşte mai puţin pentru a-i feri pe cei vii de „mărxărie", cât pe cei morţi de sacrilegiu. Dacă la Bellu s'au şi instalat cu voie de la stăpânire nişte foşti răzvrătiţi intelectuali, cuminţiţi şi controlaţi înainte chiar de a începe o adevărată revoluţie, la cimitirul Grecului lucrurile se vor petrece altfel. Ameninţat cu demolarea şi cu sacrificarea osemintelor, pentru a lăsa locul unei fabrici de săpun franţuzesc, cimitirul Grecului se bucură de complicitatea populaţiei care sabotează excavatorul, e sensibilă la eresuri şi, mai ales, aude, noapte de noapte, vaetul lui Vodă Basarab, sculat de primejdie din somnul de veci. Vaetul îl mai aud şi studenţii care pun stăpânire pe subteranele cimitirului, ridică baricade din racle şi iau drept armă de luptă oasele mai mult sau mai puţin străbune. Şi până să sosească tancul nimicitor (deoarece, cum spune un personaj „nu spargi tancul de oţel nici cu tancul cel mai străbun") îşi instalează revoluţia biruitoare între şi prin morminte. Dar chiar dacă luptă pentru strămoşi, şi unii ca Goe Huliganu, îşi vor da chiar viaţa

pentru ei, nu înseamnă că istoria ţării scapă de deriziunea care irupe de peste tot. Iată de pildă cum este văzută bătălia dela Călugăreni de studentul Potopeanu, cel care şi-a închis mâţa preferată în racla lui Vodă Basarab să sperie trupele de securitate cu mieunatul ei atât de înfiorător încât duşmanul l-ar putea confunda cu un ţipăt de Vodă străbun:

„Ce-a fost s'a dus, încearcă să ne dea curaj Potopeanu. Şi la Călugăreni s'au pomenit accidente de parcurs. Aşa depildă unul foarte luptător care fusese hoţ de cai. Nici nu vă puteţi închipui câţi Turci a spintecat la faţa locului tâlharul ăsta, de dimineaţa până seara, în modul cel mai cinstit. Însă pe la miezul nopţii îl gâdila năravurile mai vechi, până când agoniseşte (de aici ni s'a şi tras izbânda) şapte tunuri duşmane prin furtişag. Cum asta? Simplu. Turcul dormea. Şi nu numai că le subtilizează, le mai şi trage cu o funie până la Mihai Viteazul, unde cade în genunchi şi-şi mărturiseşte greul păcat. Când îl aude, Voevodul se ridică aprig de pe jilţ. Boerimea, cu diplomaţia: „pedepseşte-l, Doamne, da pune tunurile la visterie, că o putere mică nu poate face o politică mare dacă nu agoniseşte şi prin şterpelit". Îngreţoşat de atâta mişelie, Domnitorul răcneşte de-a'n-picioarelea încă şi mai înalt: „cu hoţia nu fac eu România, redă al Turcului ce-i al Turcului (de aici ni s'a şi tras înfrângerea a doua zi), apoi să te înfigi într'o ţeapă pe care să mi-o aduci". Aşa erau strămoşii noştri. Pierdeau războaiele, dar întotdeauna drept".

Bătrâna însă, „Băbuţa" cum îi spun studenţii, are dreptul să plângă când ceilalţi le schimonosesc, prefăcându-se că râd, şi să pledeze pe lângă strămoşi până şi pentru un biet câine. Strică trei chibrituri până dă de racla lui Vodă.

„I-am zis: Măria Ta, primeşte-mi dulăul, ia-l sub sfânta-ţi oblăduire, să nu-mi mai rămâie nici hoitu de pământ, că a pus Rusu talpa în Ţară, de ni s'au înciumat iarăşi aşezările, că se teme iarăşi, ca de buba neagră, omul de om."

Iar când revoluţia va fi înfrântă, tot Băbuţa va geme: „... se'nchid, maică, şi porţile pământului, se închid. O să tacă, o să tacă toţi ..."

Şi tot ea îi va scăpa pe supravieţuitori de tortura care începuse şi, într'un fel, de azilul psihiatric care-i aştepta, lăsându-le, drept speranţă, un fir de cântec de care să se agaţe. Deasupra Moftului român, ca o lacrimă, Bătrâna.

Dar mai nimic nu s'ar fi întnâmplat şi — poate — nici lacrima aceasta n'ar fi curs, dacă studenţii răsculaţi ar fi ascultat de sfatul lui Coco Ipsilanti, zis Prinţu, şi care îşi tot caută strămoşiii fanarioţi printre oseminte:

„Ne culturalizăm revoluţia la Bucureşti, ridicând în centru, de preferinţă sub Coada Calului, o baricadă cu material din saci. (...) De acolo chemăm toată Românimea la unire, strigând Mitropoliei ‚cu moartea spre moarte dansând', scriitorimii: ‚visează frumos' şi universităţii: ‚roade cât poţi'. Dacă primim răspuns: ‚păi asta şi facem', de politizăm baricada ca să dovedim spirit înnoitor(...). Tragem şi-o beţie cu sticlele lui Johnny şi-l punem pe Mutache să ne compună un imn. Dacă totuşi auzim prin maxilarele deschise ale vreunui hărnicel murmurul subteran al Ţării întregi: ‚păi ce-aţi înnoit?', sau mai ştii, vreun hohot imens de râs, că de, Românul prinde curaj la umor, abia atunci ne termidorizăm revoluţia. Însă fără ghilotină, sânge de bou ori tancuri cu Ruşi. Cântăm ‚Miorita', ‚Veşnica pomenire' sau şlagăre vechi: Tu care eşti pierdută,

Îţi mai aduci aminte, Doamnă, La noi sunt codrii verzi de brad. În felul acesta ţinem batista la ochi pe câţi or fi rămas până astăzi neplânşi — că orbeşti planeta cu rezervele naţionale de alean. Arătăm pe deasupra şi Apusului ageamiu — qui se cherche — ce paşalâc înecat în lacrimi se poate obţine cu metode revoluţionare de varieteu . . . "

Numai că prinţul Coco nu este ascultat şi conducătorul revoluţiei culturale, Huliganu, moare. Pentru că se şi moare în Moftul Român după cum o arată şi Lucian Pintilie atunci când îl pune în scenă sau pe ecran, pe Caragiale.

Şi totuşi, nu în filiaţia directă a lui Caragiale îşi plasează L. M. Arcade această povestire de un gen aparte în literele noastre, ci în aceea a lui Ion Barbu, alegând din „*Jocul secund*" drept motto nu — aşa cum ne-am fi putut aştepta — „ţara dormea turcită", ci „Inimi Mari dormeau pe ţară / Munţi, cu sângele afară". Ceea ce înseamnă poate că tot Bătrâna avea dreptate atunci când nu vedea în studenţii făuritori de revoluţie culturală doar nişte simpli măscărici, chiar dacă istoria în care se sbat ei are — ca scena absurdului privită de Jan Kott —, toate aparenţele unui mecanism orb şi fără de sens.

MONICA LOVINESCU

VIAŢA LITERARĂ A ROMÂNILOR DIN VOIVODINA (II))

În numărul trecut al acestei reviste, ne-am referit la generaţia mai veche de scriitori români din Voivodina. Continuăm aici, tot cu o privire de ansamblu, asupra generaţiei de mijloc şi respectiv a celei tinere. Intelectualul român din exil, care frecventează cu regularitate bibliotecile marilor metropole occidentale, descoperă cu bucurie cărţi româneşti apărute în Panciova sau la Zrenianin în Iugoslavia. Numărul lor este impresionant mai mare decât al celor venite din Basarabia bunăoară, altă provincie românească, rămasă în afara frontierelor actuale ale Ţării noastre. Şi asta cu atât mai mult, cu cât în Banatul Iugoslav, conform recensământului din anul 1981, trăiesc doar 47 289 de Români, dintre care numai 45 000 folosesc limba română în familie (ziarul „Borba", Belgrad, 12 Decembrie 1983)! Asupra acestei scăderi îngrijorătoare, cauzată fie de deplasări în alte regiuni ale Iugoslaviei, fie de migrări, chiar şi numai provizorii, în Statele Unite ale Americii sau în alte ţări occidentale, s'ar cuveni să se insiste mai mult, nu în cele din urmă chiar din partea românilor voivodineni, lucru care, mărturisim nu l-am descoperit nici în coloanele săptămânalului „Libertatea" din Panciova şi nici ale revistei de literatură, artă şi cultură „Lumina".

Cu toate acestea, spiritualitatea românească în acest colţ al Banatului, nu numai că nu ni se pare în prezent ameninţată, ci avem toate temeiurile să credem că ea va deveni în viitor tot mai înfloritoare. Un puternic impuls pentru dezvoltarea vieţii culturale de aci în general, şi a celei literare în special, l-a avut

fără doar şi poate înfiinţarea în urmă cu 22 de ani a Societăţii de limba română din P. S. A. Voivodina. În cele peste două decenii de existenţă şi prezenţă în viaţa culturală a Românilor din Iugoslavia, influenţa amintitei Societăţi s'a făcut simţită în toate domeniile: în învăţământ, în presă, la emisiunile Postului de radio şi televiziune Novi Sad (secţiile române), în traduceri, în literatură, în viaţa teatrală, etc. Motorul şi coordonatorul tuturor acestor activităţi a fost şi este prof. dr. Radu Flora, titularul catedrei pentru limba şi literatura română de la Facultatea de filologie din Belgrad, înfiinţată la 3 Decembrie 1963, catedră care asigură minorităţii naţionale române din Iugoslavia instruirea în limba maternă la cel mai înalt nivel.

Activitatea Societăţii de limba română se desfăşoară în cadrul mai multor „filiale, active de specialitate şi comisii consultative", care, aparte, organizează întruniri în cadrul cărora sunt dezbătute diverse probleme de ordin metodologic-şcolar, lingvistic expresiv, literar, terminologic, etc. Un timp, problemele abordate, concluziile desprinse în timpul deselor întâlniri, au fost publicate în revista „Lumina", iar începând cu anul 1970, acestea au început a fi tipărite în aşa numitele „Anale ale Societăţii de limba română", o impunătoare publicaţie ştiinţifică. În colecţia sa de „Documente", Societatea a publicat o serie de „Contribuţii la istoria culturală a românilor din Voivodina" excerptate din arhivele de la Sremski Karlovci, secţia de manuscrise a instituţiei Matica Srpska din Novi Sad, arhivele protopopiatelor din Vârşeţ, Satu-Nou, Biserica Albă, etc., precum şi documente din unele arhive din România şi Austria.

În mod cu totul deosebit trebuie menţionată activitatea Cercului de folclor al Societăţii, care, cu o echipă de cincizeci de culegători, a anchetat în perioada 1969—1974, peste şapte sute de persoane din treizeci şi şase de localităţi rurale din Banatul Iugoslav, înregistrând peste şase mii de piese din aproape toate genurile şi speciile folclorice. Acest material a fost publicat în două volume: „Foaie verde spic de grâu" şi „Foaie verde lămâiţă", adevărate evenimente culturale, care au stârnit un interes deosebit atât în rândurile iubitorilor de folclor cât şi a specialiştilor din Iugoslavia şi România. Înregistrând apariţia, revista „Tribuna" din Cluj (17. 5. 1984) scria între altele: „Creaţiile folclorice din Banatul Iugoslav demonstrează prin însăşi specificitatea lor, unitatea de gândire şi simţire a românilor de pretutindeni, indiferent de spaţiul geografic pe care îl ocupă". Un al treilea volum, în curs de apariţie, va fi consacrat prozei populare.

Aceleiaşi Societăţi îi revine meritul organizării primului simpozion consacrat raporturilor culturale, literare şi lingvistice româno-iugoslave (Vârşeţ, 22—23. 5. 1970). Această formă de reuniuni ştiinţifice avea să fie apoi preluată de Bucureşti şi Belgrad, rezultatele lor fiind publicate de fiecare dată în „Actele Simpozioanelor româno-iugoslave", ample lucrări ştiinţifice ale căror concluzii interesează astăzi pe oricare cercetător atent al sud-estului european. De altfel primele lucrări de sinteză, consacrate aceloraşi relaţii, aveau să fie publicate tot de către românii voivodineni, deveniţi astfel o punte de legătură între culturile popoarelor iugoslave şi cel român. Astfel prof. dr. Radu Flora, publică volumul „Din relaţiile sârbo-române. Privire de ansamblu" (Panciova, 1964) şi „Relaţiile sârbo-române. Noi contribuţii metodologice, istorice, culturale, lingvistice"

(Editura Libertatea, Panciova, 1968). Tot Radu Flora, adevărat cărturar a cărui bibliografie numără în prezent peste 1200 de titluri, a dăruit culturii românești două opere capitale, întitulate „Graiurile românești din Banat în lumina geografiei lingvistice" și „Atlasul lingvistic al graiurilor românești din Banatul Iugoslav". Aceloraşi relaţii le-au acordat atenţie şi istoricii: dr. Milan Vanku, dr. Ion Dejan şi prof. Gligor Popi a cărui monografie: „Românii din Banatul Iugoslav între cele două războaie (1918—1941)", a fost publicată de către Institutul pentru studierea Voivodinei din Novi Sad, în 1978.

Urmând şi în domeniul literar această tendinţă a cunoaşterii reciproce între culturi diferite, Radu Flora tipăreşte în limba sârbă la prestigioasa editură Matica Srpska din Novi Sad volumul „Literatura română din Voivodina" (1976), o reuşită probă de încadrare a acestei literaturi în mozaicul literar iugoslav. Invers, din limba sârbă în română, au fost traduse integral poeziile lui Vasko Popa (Editura Libertatea, Panciova, 1983).

Vasko POPA, acest fiu al Banatului, român, pe numele adevărat Vasile Popa, născut la Grebenaţ, 29. 7. 1922. a început de tânăr să scrie însă în limba sârbă, deşi studiase în afară de Belgrad, la Bucureşti şi Viena. Prin anii 1946—1947, era redactorul suplimentului „Libertatea Literară" care apărea la Vârşeţ, apoi redactor „răspunzător" al revistei noi înfiinţate „Lumina". Plecat la Belgrad, se integrează în mediul literar de aci, publicând până în prezent opt volume de poezie, fapt care l-a urcat pe culmile liricii iugoslave şi europene. Enciclopedia vestgermană Brockhaus (1972) îl consemnează ca pe unul dintre „cei mai originali poeţi sârbi contemporani". Membru a două academii de ştiinţe, arte şi litere, câştigător al câtorva premii iugoslave şi europene de mare prestigiu, Vasko Popa a fost tradus în toate marile limbi de circulaţie mondială, doar în engleză fiind publicat în opt ediţii. În limba română însă a fost publicat doar parţial. Această muncă dificilă i-a revenit tânărului scriitor din Banatul Iugoslav, Ioan Flora, a cărui traducere, având la bază ediţia completă „Dela" (Opere) apărută la Editura Nolit din Belgrad, în anul 1980, cuprinde întreg ciclul poetic al lui Vasko Popa: Scoarţa, Câmpia neodihnei, Cerul secundar, Ţara verticală, Seara lupilor, Carne vie, Casa din mijlocul drumului şi Incizie.

Un rol decisiv pentru viaţa literară a românilor voivodineni l-a avut desigur revista „Lumina", aflată în prezent în cel de al 38-a an de apariţie neîntreruptă. În cele circa 300 de numere apărute până astăzi, s'a acordat atenţie cu întâietate contribuţiilor originale, iar paralel cu aceasta, dar pe planul doi, s'au publicat materiale din literatura iugoslavă, română, universală, între care, în 1978 şi „Fragmente de jurnal" de Eugen Ionescu. În paginile revistei au debutat în anii 1960—1970, o serie de tineri poeţi, unii astăzi deja cu o frumoasă bibliografie poetică. Dintre aceştia amintim pe:

Slavco ALMĂJAN, născut la 10 Martie 1940 la Oreşaţ, care după ce absolvă liceul cu limba de predare română la Vârşeţ, se înscrie la Facultatea de filozofie din Novi Sad. Între anii 1977—1980 a fost redactorul şef şi responsabil al revistei „Lumina", iar în prezent este angajat ca redactor al rubricii culturale a Redacţiei române a Postului de radio Novi Sad. A publicat mai multe volume de proză şi poezie, între care ultimul, „Labirintul rotativ", cel de-al şaptelea,

a apărut anul acesta. Obsedat de nou, de inedit, de depăşirea tradiţionalului, „tradiţional" care devenise la un moment dat o ridiculă îmbinare de romantism plus proletcultism, Almăşan reuşeşte să-şi emancipeze cuvântul szris lansându-se într'o originală aventură poetică.

Cornel BĂLICĂ, născut la 19 Ianuarie 1929 la Coştei, unde a urmat primii ani de şcoală, face studii superioare la Vârşeţ şi Novi Sad, iar din anul 1950 este ziarist al hebdomadarului „Libertatea". Publică poezii în revistele de limba română din P. S. A. Voivodina precum şi în publicaţiile literare din România, „Cronica" din Iaşi şi „Orizont" din Timişoara. În anul 1969 obţine Premiul I pentru poezie la Concursul literar „Lumina" pentru volumul „Recolta soarelui", iar în 1977 publică un al doilea volum „La infinit de amintiri".

Ion FLORA, născut la Satu Nou, la 20 Decembrie 1950, după studiile secundare în Banatul Iugoslav, a urmat limba şi literatura română la Universitatea din Bucureşti. A debutat cu volumul „Valsuri", premiat la un concurs literar şi publicat în 1970. În 1977 îi apare un alt volum întitulat „Fişe poetice". Cultivând versul liber, modern, şi posedând o limbă românească evident mai bogată, graţie studiilor sus amintite, Ion Flora este un poet care promite mult. A colaborat la diverse reviste iugoslave precum şi la cele din România, mai recent la „Viaţa Literară".

Petru CÂRDU, născut la 25 Septembrie 1952, a debutat încă de timpul când era licean cu o plachetă poetică întitulată „Menire în doi". Abordând o tematică interesantă, anume căutarea de soluţii noi, originale, pentru „exprimarea dualismului materie-spirit în fiinţa omenească", tânărul poet bănăţean, făcând parte dintr'o generaţie care s'a detaşat definitiv de poezia declarativistă a socialismului de ieri, apucă în fond pe calea imperială a poeziei. Un al doilea volum al acestui poet, întitulat „Aducătorul ochiului", a obţinut premiul întâi la Concursul literar al revistei „Lumina" 1974, fiind tipărit în acelaş an la Editura Libertatea din Panciova.

Dintre lucrările literare originale ale lui Radu Flora în răstimpul acestei perioade cuprinzând mai multe titluri, amintim aici doar romanul „Capcana", apărut în 1977, la Zrenianin (Tipografia Buducnost), o amplă panoramă antebelică a peisajului şi administraţiei politice din Banatul de sud al Voivodinei. Tot pentru acest timp consemnăm lirica de inspiraţie feminină a poetelor Eugenia Ciobanu şi Felicia-Marina Munteanu.

Anii '80 au adus o nouă generaţie de entuziaşti ai literaturii cum ar fi tinerii: Lazăr Mălaimare, Petru Ardeleanu-Rista, Nelu Băcăluţă, Ion Balmez, Ana Niculina Sârbu, ş. a. Debutând încă în reviste, asupra viitorului lor poetic nu ne putem pronunţa, dar urmărindu-le înmuguririle, credem că unii dintre ei vor înflori şi vor rodi, spre binele literaturii de expresie românească din Iugoslavia şi a celei româneşti în general.

ION CICALĂ

RĂSFOIND COLECȚIA REVISTEI
EVOCĂRI

Nu este în tradiția Revistei Scriitorilor Români a se publica material care a mai apărut cândva în paginile acestei publicații. Socotim însă că, din mai multe considerente, este recomandabil a reda fragmentar anumite texte din caietele anterioare, în măsura în care acestea reprezintă o oarecare importanță pentru trecutul culturii noastre în general și mai ales pentru cel al revistei. Considerăm că, după un sfert de veac de activitate, este potrivit a arunca câte o privire retrospectivă asupra realizărilor înfăptuite, cu atât mai mult, cu cât este greu, aproape imposibil, ca cititorii revistei să aibe la îndemână pentru consultare întreaga colecție; și chiar cel mai entuziast lector ar putea doar greu să cunoască tot ceea ce a apărut în decursul timpului în cele peste 4000 pagini. Vom reda astfel imagini din viața unor personalități de vază ale culturii românești, frânturi din gânduri și preocupări ale unora dintre acei care, cum scria Mircea Popescu,

> „nu s'au clătinat, nici în cea mai grea împrejurare, dela dreapta credință românească și creștină, și au continuat, după îndemnul imperativ al predecesorului Bălcescu, de acum mai bine de un veac, să se ‚lupte cu cuvântul', chiar departe de țară, pentru libertatea de azi și de mâine a poporului român, și pentru afirmarea, la nivelul înalt a poeziei, literaturii științei, a spiritualității și a permanențelor neamului nostru oropsit, dar credincios misiunii și tradițiilor sale nemuritoare".

Două note dominante caracterizează primul număr apărut în 1962 al Revistei Scriitorilor Români: pe de o parte s'au fixat liniile de orientare ale acestei noi publicații; pe de altă parte s'au evidențiat meritele unor prestigioși reprezentanți ai culturii românești, decedați în lunile anterioare.

„Cuvânt înainte", titlul cu care începe întâiul număr al revistei, are ca motto îndemnul imperativ al lui Nicolae Bălcescu, pe când se afla departe de țară: „Noi aici ne vom lupta cu cuvântul în exil". Se precizează apoi că în paginile *Revistei Scriitorilor Români* se va afirma *prezent* și *viu*, spiritul literaturii românești — adevăratul spirit! —, cu rădăcini adânc înfipte în trecut și ramuri larg deschise spre viitor". (p. 5)

„Operele din această revistă" — se menționează în continuare — „sunt roade ale trecutului românesc", dat fiind faptul că nu e posibilă, „ruperea legăturilor sufletești cu trecutul, cu istoria". Se precizează totodată că al doilea element care dă viață acestei reviste îl constituie „sinteza dintre trecutul țării de origine și influențe din *prezentul* pe care fiecare-l trăește în *țara de libertate*". Autorii textelor ce vor apare adaptând efortul lor la nivelul înaltelor culturi occidentale, bazându-se pe elemente filtrate din atmosfera culturii în care trăiesc, îmbogățesc, luminează și dau un nou suflu comoarei istoriei proprii. Revista vrea deci să fie, în primul rând „legătura vitală între trecut și viitor". (p. 6)

*

Conținutul revistei este dominat de condeiul rutinat și redactarea sistematică a profesorului Mircea Popescu, acela care a fost sufletul publicației, cel ce până

la moarte a îngrijit permanent cu pricepere și entuziasm apariția ei regulată. În primul număr el a semnat un mișcător omagiu adus memoriei a trei cărturari de elită stinși din viață chiar în timpul când se pregătea scoaterea revistei. Este vorba de: Nicolae Herescu, Alexandru Busuioceanu și Aron Cotruș. (p. 113—118)

Nicolae Herescu, fost președinte, în țară, al Societății Scriitorilor Români „ales în trei rânduri și nu impus", apreciat unanim ca poet, critic literar, filolog, latinist, fusese unul dintre promotorii și fondatorii Societății Academice Române și în același timp inițiator și susținător al apariției acestei reviste. Cuvintele notate de el privitor la desțărarea scriitorilor caracterizează în mod elocvent condițiile lor de existență și imperativul ce trebuie să-l urmeze:

> „Scriitorii au ales exilul nu din calcul, ambiție, orgoliu sau interes, ci pentrucă au simțit că era o datorie. Pentru scriitor, libertatea este onoarea lui, e unealta și arma lui. Expatrierea scriitorilor este un act voit. Au ieșit, ca să poată să fie scriitori. Țara lor a fost cotropită, străinul o stăpânește. Singurul tărâm solid rămâne pentru el limba. De aici, din graiul lor, nu-i poate exila nimeni. Aici sunt mereu acasă. Casa aceasta nu le mai poate fi cotropită, din această casă nu mai există isgonire."

Iar dragostea fierbinte pe care o nutrea Nicolae Herescu pentru țara părăsită reiese în mod impresionant din versurile întitulate *„Testament"*, apărute în același număr din revistă (p. 30), în care spunea printre altele:

Tu, Ioană, știi cât am iubit Oltenia,
Pe unde, tânăr, mi-au zâmbit copilele,
Pe unde-am strâns dulceața și dârzenia
Pentru viața cea de toate zilele.
Și când mă voi usca, în toamna mea,
Eu aș fi vrut să mă întorc la ea,
Să-i dau'napoi avutul ce mi-a dat,
Să mă desfac sub ierburi, împăcat,
Așa precum din veac toți morții mei,
Ce sunt țărână din țărâna ei.

A fost o mare pierdere moartea lui N. Herescu la vârsta de abia 58 ani, când el își propunea să realizeze încă multe proiecte, dintre care câteva importante lucrări de sinteză precum: creștinismul în țările dunărene, folclorul în poezia latină, sau originea și natura umanismului. Volumul *Ovidiana* de 565 pagini, apărut în 1958 — editat cu sprijinul dezinteresat și neprețuit al profesorului Eugen Lozovan — este un minunat exemplu de modul cum știa profesorul Herescu să-și ducă la bun sfârșit proiectele elaborate.

Ca omagiu postum, Societatea Academică Română a dedicat volumul III din seria ACTA PHILOLOGICA (442 p.) celui care a fost Nicolae Herescu, tipărindu-se la începutul tomului textul următor: *„Piae memoriae N. I. Herescu poetae et studiorum humanitatis cultori temporibus inhumanissimis exsuli qui nunquam patriae oblitus est eamque gloriae suae splendore collustravit discipuli et sodales dedicaverunt"*.

*

Despre *Alexandru Busuioceanu* „istoric şi poet al luminii", mult apreciat eseist, critic de artă, revista noastră a publicat o prezentare omagială în numărul 19 (p. 143—146); şi în 1962 — puţin timp după ce el trecuse în lumea veşnică —, au apărut în Nr. 1 cuvinte elogioase despre acest cărturar de elită, subliniindu-se mai ales meritele lui privind documentarea în legătură cu continuitatea poporului român în Dacia, precum şi cultivarea legăturilor culturale româno-spaniole, fiind chiar întemeietorul Institutului Român din Madrid (în 1943). Descriind soarta tragică a scriitorilor ce trăiesc astăzi în ţară, Busuioceanu scria:

„Cuvântul a murit în România. Cuvântul în libertate nu mai există. Literatura românească de azi e, în patria mea, un imens cimitir, în care abia mai răsare câte un spectru tremurător, temător de lumina zilei. Scriitorii din ţară, câţi au acceptat căderea, nu mai sunt azi decât nişte suflete moarte, pentru care nu se va găsi vreun Cicikov să le răscumpere. Nu mai există altă literatură decât aceea a exodului, aceea a celor care trăim risipiţi azi în toate ţările din lume."

*

Cea de-a treia cinstire din revistă a fost închinată bardului transilvănean, vajnicul poet *Aron Cotruş*, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai culturii româneşti din Spania. În noua lui patrie, Cotruş fusese mult apreciat nu numai pentru creaţia proprie, dar şi datorită traducerilor lui în limba spaniolă. Semnificativ pentru prestigiul de care se bucura Cotruş în cercurile culturale spaniole este faptul că el — înnoind performanţa lui Vasile Alecsandri la Montpellier — a obţinut în 1954 la concursul internaţional lulist din Palma de Mallorca premiul întâi cu „Cântec lui Ramon Lull". Deşi trăise mai mult de două decenii în Spania, Aron Cotruş a rămas până la moarte un mare patriot, având permanent gândul la ţara subjugată de vecinii din Răsărit, despre care scria:

„Că Ruşii s'au repezit ca o haită flămândă asupra ţării, jăfuind-o, pleşuvindu-i munţii, secătuindu-i rărunchii pământului, transformând naţia în milioane de robi, este în logica unui Stat de pradă; dar unde tradiţia rusească a suferit o schimbare, care trebuie să ne cutremure, este că vrea să jăfuiască şi sufletele. Citesc revistele, ziarele de sub ocupaţia sovietică, şi pot să-mi dau seama de lepra invizibilă a spiritului marxist, cum desfigurează spiritul românesc."

Pe lângă aceste reflexii, în primul număr din revistă a apărut şi minunatul *Psalm românesc*, o poezie evlavioasă, pe care Cotruş o încheie prin exprimarea dorinţei de a-şi trăi ultimele zile pe plaiurile româneşti:

Din Carpaţi de'ntuneric, uşor ca un fulg,
spre Tine, o Doamne, aş vrea să mă smulg,
după ce mi-oiu duce, străin printre străini,
pentru-ai mei, pân'la capăt, coroana de spini!

(p. 58)

*

Deşi tipărită separat de rândurile dedicate celor trei cărturari amintiţi, ar mai fi potrivit de menţionat şi o evocare apărută în acelaşi număr al revistei, în care pictorul Eugen Drăguţescu redă însemnări despre genialul *Constantin Brâncuşi* şi reproduce unele reflecţii cu caracter de percepte de viaţă şi credinţă creştinească rostite de maestrul dăltuitor:

„Trebuie să munceşti mult, mult de tot. Să arăţi, ţie în primul rând, şi numai după aceea altora, că în tine e ceva, că ai ceva de spus. Suferă, suferă în tăcere, nu încerca să explici celorlalţi. Încearcă să trăieşti în linişte chiar şi cu cele mai mari nedreptăţi ce ţi se fac. Să suferi, să suferi, numai suferinţa îţi va da forţă!"

„Iubeşte pe Dumnezeu, să iubeşti mult pe Dumnezeu. Tu trebuie să-L iubeşti cu această credinţă, că dacă cineva vreodată îţi întinde o bucată de pâine otrăvită, în clipa în care o primeşti ea e purificată de Dumnezeu şi tu ai să mănânci pâine adevărată şi bună." (p. 65)

CONSTANTIN SPOREA

CINE AI FOST, PANAIT ISTRATI?

— Cine ai fost, Panait Istrati?

Ai fost un mare scriitor european, de talie mondială, de limbă franceză şi de origine română?

Ai fost „un Gorki balcanic", aşa cum te-a definit Romain Rolland, după ce ţi-a citit primele manuscrise, la care te-a încurajat, atunci când s'a hotărît în sfârşit să-ţi răspundă, la avalanşa de scrisori cu care-l copleşeai? Ai fost primul mare dizident care s'a rupt de comunism pentru a-l condamna? Ai fost primul mare scriitor dizident, înaintea lui Gide, a lui Djilas, a lui Soljenitsin şi ţi-ai publicat contestarea înaintea lui Kravcenko? Cine ai fost?

— Cine am fost?

M'am întrebat şi eu, de atâtea ori, cine, ce, cum şi de ce am fost? Am vrut să scriu mult, şi mai mult decât am reuşit, dar uneori mi-a lipsit o masă pe care să aştern hârtia, de multe ori n'am avut bani nici de hârtie, nici de cerneală, nici de mâncare. Alteori, am scris ceea ce am regretat apoi că am aşternut pe hârtie, crezând în ce am scris şi scriind ce am crezut la timpul potrivit. Sau, dacă mă gândesc bine, la timpul nepotrivit...

M'am născut la 10 august 1884, în Brăila, ca fiu natural al spălătoresei Joiţa Istrati şi al lui Valsamis, care mi-a lăsat ca moştenire doar un prenume. La 12 ani mi-am desăvârşit studiile: cele primare. Din părinţi muncitori, am devenit la rândul meu muncitor zugrav, la 16 ani, vârstă la care Nicolae Iorga devenise student. Am început apoi să vagabondez...

— Adică să călătoreşti?

— ... nu! Să vagabondez. Dus ca un ciulin de vântul Bărăganului, doar că ... am fost dus mai departe. Am fost în Orientul Apropiat, apoi, reîntors în țară, am devent secretarul sindicatului docherilor din portul Brăila ...

— Panait Istrati, aceasta se întâmpla în 1909. Era un sindicat liber?

— Ce vrei să spui? Doar nu era să fie un sindicat controlat de stat, de guvern. Sigur că era un sindicat liber. În 1913 am ajuns la Paris ...

— Erai pe atunci zugrav, jurnalist și activist sindical. Puteai deci primi un pașaport și călători liber oriunde?

— Cum poți pune o asemenea întrebare? Doar era un lucru firesc.

M'am căsătorit în 1915 cu militanta socialistă franceză Jeanette Maltus. Au urmat ani de perigrinare în Franța și Elveția ...

— Ce ți-a lăsat în suflet și în trup Elveția?

— ... poate, foamea ce am îndurat-o și acolo, mi-a slăbit și mai mult trupul. Peisagiul, splendid, așa cum ai putut să-l admiri din balcoanele hotelurilor confortabile. În cantonul elvețian Vaud mi-am perfecționat cunoștințele de limbă franceză, la Lausanne am dormit la azilul de noapte, motiv pentru care poliția mi-a aplicat pe pașaport o ștampilă cu această mențiune. Devenisem un vagabond oficial și de câte ori încercam să caut o slujbă, eram privit în consecință. De foame, de mizerie, de disperare, în 1921 am încercat să mă sinucid.

A urmat răspunsul lui Romain Rolland. M'am dus la Paris, și în subsolul cizmarului Gheorghe Ionescu, am scris „Kyra Kyrálina", care a apărut ca roman tipărit un an mai târziu, în 1921. Au urmat alte cărți publicate: Unchiul Anghel, Haiducii, Domnița din Snagov, Nerantsula. Deveneam celebru. Scriam în limba franceză, dar cu gândul la România, despre oamenii și locurile din România. Eram la a doua căsătorie, iar succesul și banii n'au împiedicat dușmanul ce-mi intrase în trup să mi-l roadă. În 1926 am întâlnit-o pe Bilili și am fost convins că am înâlnit femeia vieții mele. Devenisem cunoscut și recunoscut. Eram, cum ați spune voi, astăzi, un scriitor angajat. La stânga, desigur, pentru că și acum, când în Occident se vorbește de un scriitor angajat, vă gândiți la Sartre, nu la Raymond Aron. Eram printre cei mulți: socialiști, socializanți, comuniști, comunizanți, idealiști, pacifiști, care priveam cu admirație și dragoste la primul stat din lume al muncitorilor și țăranilor, farul strălucitor al libertății, la Uniunea Sovietică. Și m'am dus cu sufletul plin de iluzii la această Mecca a obidiților, unde am fost primit triumfal, la prima triumfală aniversare a triumfului revoluției bolșevice.

— De ce te-ai oprit, Panait Istrati? Te supără fumul de țigară, sau ți-a căzut o lacrimă, așa cum cade albă, în Bărăgan, ninsoarea florii de salcâm?

— De ce-am tăcut o clipă? Pentru că mă înșelasem ani de zile, din puținii ani ce-mi fuseseră hărăziți. Plecasem împreună cu Nikos Kazantzakis, cel pe care voi îl cunoașteți legat mai mult de filmul „Zorba Grecul" și de sirtakiul lui Anthony Quinn. Am găsit în Rusia Sovietică minciuna, pe care Kazantzakis s'a străduit să o transforme în adevăr, pe care Gorki a avut oportunismul să o laude, iar Romain Rolland lașitatea să o tacă. Am venit și revenit în Rusia Sovietică, unde m'a primit Președintele Kalinin, dar unde mă ocoleau oameni simpli, terorizați. L-am întâlnit pe Gorki la Moscova, fusese pentru mine un

idol, și devenise un biet stipendiat, a ceea ce voi numiți astăzi, Fondul Literar. M'am întrebat de ce nu i se dă lui Trotzki dreptul de a vorbi liber, având iluzia să cred în Lenin și Dzerjinski, dar m'am întors spre a scrie și striga întregii lumi că în patria comunismului se produce o degradare morală unică în lume, că minciuna, ipocrizia, delațiunea și asasinatul, care sunt pedepsite, fie penal, fie moral, în țările burghezo-democratice, acolo sunt considerate nu numai virtuți, dar și obligații. Am scris și am semnat cartea „Către o altă flacără". Am recunoscut sfârșitul fantasmelor, căutând, în tremurarea frunzei de speranță, iluzia că nu venise, încă, sfârșitul. Am scris și am publicat. Am spus adevărul. Am fost acoperit de minciuni și calomnii. Ziarul l'Humanité m'a proscris, iar Henri Barbusse m'a stropit cu noroi. Romain Rolland mi-a scris tainic despre dreptatea mea, dar a tăcut, lamentabil, în public. Am rămas singur, hăituit și hulit. Oficiosul comunist din Paris mă denunța ca antisemit, în timp ce la Budapesta, studenții horthyști mă acuzau de exact contrariul. Am vrut să-l chem la tribunal pe Barbusse, acest impostor care l-a precedat pe Sartre, dar tuberculoza mea i-a ferit condamnarea lui, nu certă, nu probabilă, dar măcar posibilă. Am simțit cum mă sfârșesc. Îi scrisesem, împreună cu Nikos Kazantzakis, entuziasmat, lui Stalin. Și apoi, după ce în Rusia Sovietică văzusem realitatea și înțelegeam adevărul, am dorit să scriu, și n'am uitat nici un cuvânt, despre acei muncitori care fug din Rusia muncitorilor, și care sunt mitraliați pe ghiața Nistrului, urmăriți până în fața pichetelor românești, uciși pe loc și câteodată duși cu forța înapoi în patria muncitorilor, de către proletarii din G.P.U. ...

— Cine ai fost, Panait Istrati?

Nistrul de care scriai, îngheață și acum, iarna, dar nu mai are nici un mal românesc. Sindicatul tău liber, din Brăila, a murit de mult. Ești considerat, astăzi în Franța, după ce ai fost desconsiderat în România socialistă, unde ți s'a aplicat un termen ciudat: reconsiderare. Ești reeditat și comentat. Pentru unii, vei rămâne un ciulin de aur, într'un Bărăgan de argint ...

CONSTANTIN MAREȘ

*

DIN „ACTA PHILOLOGICA"

(La un sfert de veac)

Inaugurată în anul 1958 și continuată după posibilități, neritmic, până în 1976, iar apoi, iarăși întreruptă, seria volumelor de Acta Philologica editată de Societatea Academică Română aruncă o lumină concludentă asupra exilului românesc, constituindu-se, fie și la o succintă evaluare retrospectivă, ca o parte integrantă a istoriei lui. De aceea, pe drept cuvânt, nu se poate trece peste meritul de necontestat al acestei noi „școli de la Roma" de a-i fi reunit sub aripile ei oblăduitoare pe cei mai mulți dintre filologii noștri răspândiți prin lume, îndemnându-i să se aplece iarăși cu dragoste și vibrație patriotică asupra trecutului țării, asupra devenirii poporului și limbii noastre. Rezultatele au fost grupajele de studii publicate în cele șase tomuri de Acta Philologica și acoperind o largă arie tematică, de la monumentalul compendiu de dialectologie daco-română văzută în perspectivă comparatistă al lui Sever Pop (volumul IV) și până la „Note sur opsis et theoria dans la poésie d'Eminescu" a tânărului cercetător și discipol înveterat al lui Mircea Eliade, Ion Petru Culianu (volumul IV).

Desigur, prima și fără îndoială cea mai grăitoare concluzie ce se degajă din parcurgerea primelor două volume de pildă (publicate în 1958 și respectiv în 1959) privește caracterul întru totul inedit al acestor cercetări determinat, pe de o parte, de soliditatea documentării și, bineînțeles, de reputația științifică a autorilor, iar pe de altă parte, de depistarea unor zone de investigare imposibil de tratat, nu numai în anii „rușinosului deceniu", ci și mai târziu, de către confrații lor aflați în țară. Să ne oprim, de exemplu, asupra câtorva aspecte pur lingvistice.

Atrăgând atenția asupra pericolului siluirii limbii prin sovietizarea ei forțată, Ion Popinceanu făcea în studiul său „Die Grundzüge des rumänischen Wortschatzes" următoarea observație:

> „Numeroși Români care trăiesc astăzi undeva în lumea liberă, în exil, nu mai scriu la fel ca și compatrioții lor care se află în România. Cei din țară sunt adeseori forțați, sau caută ei înșiși să schimbe limba lor, după normele unui regim dictatorial. Acest regim este însă complet străin ființei poporului român, precum și străduințelor adevărate și naturale ale lui." (v. I. p. 15.)

În afara slavonismelor de tipul *ceas, duh, nădejde, prilej, slavă* și *vreme* preferate de scriitorii perioadei dogmatice în locul latinismelor precum *oră, spirit, speranță, ocazie, glorie* sau *mărire* și *timp*, Ion Popinceanu exemplifică și prin câteva „sovietisme", suficiente în a arăta ravagiile procesului tendențios de corupere a limbii. Unele dintre acestea, precum *colhoz, sovhoz, iarovizare* sau *stahanovist*, stimulente propagandistice ale campaniei de colectivizare forțată, au fost abandonate pe parcurs de procesul firesc de respingere al simțului limbii. Altele însă, cum ar fi *combină* sau *partinic* au rămas, așa cum a rămas și ridicolul pleonasm „democrație populară".

Pledoaria pentru apărarea purității limbii române, datorită fiorului ei medianic, este una dintre cele mai frumoase pagini din lupta ultimilor generații de exilați români. Iată ce scria spre luare-aminte Titus Bărbulescu în studiul „Langue et terre nourricière", apărut în vol. II din Acta Philologica:

> „Dacă academismul unui refugiat, care stă liniștit pentru a asculta cuvintele simple din copilăria lui atinge o naivitate primitivă care ‚cântă' și care transfigurează desțărarea lui, academismul activiștilor dă atac la ființa unei limbi, aceștia o ucid cu gloanțe roșii de mediocritate. Barbari sunt acei care maltratează o limbă așa cum își maltratează prizonierii."
>
> „Un cuvânt nu definește obiectul. El îi trezește imaginea. Și formațiile savante sau împrumuturile extravagante nu au eliminat niciodată dintr'o limbă bunele și vechile formații populare, cuvintele care se potrivesc gurii și spiritului unui popor". (vol. II. pag. 69).

Autorul se oprește asupra unui exemplu: cuvântul *raion* folosit la denumirea unor unități administrative până în Martie 1968, data reapariției pe harta României a mult discreditatelor „județe", moștenire „revalorificată" în stil ceaușist din nomenclatura vechii împărțiri administrative „burghezo-moșierești". Un asemenea cuvânt, cum este „raion", semnala Titus Bărbulescu în 1959, nu poate exprima o „ordine românească", o „rânduială românească", ci, dimpotrivă, rostindu-l ne ducem cu gândul la elementul străin și la lanțurile împilării lui. Dar, remarcă autorul în încheierea studiului său, speranța nu e pierdută atâta timp cât Românul din România și cel din străinătate vor ști să vorbească și să-și înțeleagă limba lor. Și ce altă confirmare mai temeinică și-ar putea găsi o astfel de apreciere decât examenul, cum am văzut, al timpului?

În cadrul acelorași valoroase cercetări lingvistice să mai semnalăm, din tomul al doilea din Acta Philologica, pe cele ale lui Helmut Hatzfeld *„Les problèmes de la stylistique moderne et les contributions roumaines"* (p. 139—152), Emil Lozovan *„Diachronie et géographie linguistique roumaines"* (p. 153—169), Giuliano Bonfante *„Sur la ‚latinité' du roumain"* (p. 189—195), Victor Buescu *„Du nouveau sur la latinité du language pastoral roumain"* (p. 205—221) sau Demetrio Găzdaru *„Tomar el cielo con las manos' en las lenguas románicas"* (p. 223—231).

Între paginile primului tom din Acta Philologica au văzut de asemenea pentru prima oară lumina tiparului fragmente din romanul lui Vintilă Horia *„Dumnezeu s'a născut în exil"* (p. 263—266). Evenimentul ca atare face și el parte dintr'un șir larg de manifestări prilejuite, în exilul românesc, de comemorarea în 1958 a două milenii de la nașterea lui Ovidiu, adoptiv cântăreț tomitan, considerat de Nicolae Herescu, într'un joc al paradoxurilor — în definitiv, limba română avea să se plămădească abia peste sute de ani — drept primul poet român. Nu e de mirare că în destinul tragic al acestui poet, gânditorul vede prefigurându-se destinul însuși al poporului nostru, greu încercat de soartă, drama Românilor condamnați să se izoleze de marea patrie latină căreia îi aparținuseră. Deși mai mult de natură sentimentală, argumentul autorului e în măsură să ne intereseze:

> „Toate epocile de frământări, toate suferințele, toți martirii, de care istoria Românilor este atât de plină, sunt consecința separării lor în spațiu

de comunitatea latină, consecința izolării lor, aș îndrăzni chiar să spun: a exilului lor! Un popor întreg, singurul dintre frații săi, a fost mult prea supus chinurilor, pentru că, întocmai ca Ovidiu, a fost ‚alungat din paradisul latin'.

Destinul unui poet, destinul unui neam; dramă ovidiană, dramă românească". (p. 96).

Sub aura acestor cuvinte se desfășoară o frumoasă paletă de studii ovidiene pe care se cuvine să le menționăm măcar în treacăt. Ele sunt semnate de Demetrio Marin „*Ovidio fu relegato per la sua opposizione al regime augusteo?*" (p. 97—252), George Uscătescu „*Ovidio, poeta del destierro*" (p. 253—257), Mircea Popescu „*Ovidio in Romania*" (p. 269—275). Amintim în încheiere și minunatele versuri ale subtilului poet Alexandru Gregorian întitulate „*Ovidiu*" (p. 259—260) împreună cu redarea lor în limba italiană de către Marcello Camilucci (p. .261—262).

IOANA ANGELESCU

„VOCEA AMERICII" DESPRE „REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI"

Postul de radio VOCEA AMERICII a transmis o convorbire desfășurată în fața microfonului la 24 Mai 1984 între domnul NICOLAE DIMA, redactorul emisiunii și domnul CONSTANTIN SPOREA din partea Societății Academice Române. Redăm câteva fragmente din această convorbire:

D.: Vă rugăm să ne spuneți ce reprezintă Revista Scriitorilor Români.

S.: Revista Scriitorilor Români este organul Societății Academice Române. După înființarea acestei organizații, în 1957, conducerea SAR a inițiat mai întâi un *Buletin Informativ* menit a transmite sugestiile prezentate de membri și a difuza știrile privind SAR, a fi un punct de întâlnire al ideilor ce tind să se întrupeze. În decurs de 3 ani au apărut 12 numere litografiate ale acestui buletin, până ce s'a pus baza Revistei Scriitorilor Români.

D.: Ce este Societatea Academică Română?

S.: După cum prevede art. 1 din statutele organizației, din inițiativa luată de cărturari români din afara hotarelor țării, s'a înființat în anul 1957 la Roma Societatea Academică Română, precizându-se prin Regulament că în toată activitatea ei, ea se va identifica cu interesele permanente ale neamului, dar nu va face politică de partid.

D.: V'aș ruga să ne spuneți câteva cuvinte despre istoricul revistei.

S.: Cu ocazia congresului anual ținut în 1959 la Strasbourg, a avut loc o ședință restrânsă a creatorilor literari prezidată de profesorul Nicolae Herescu, în cadrul căreia s'a discutat problema înființării unei reviste literare. S'a căzut de acord asupra denumirii ei „Revista Scriitorilor Români" urmând ca să se ocupe de redactarea ei Vintilă Horia, Virgil Ierunca și Mircea Popescu. Pentru

a se simplifica redactarea ei, mai târziu a fost delegat Mircea Popescu, Secretarul General al SAR, să se îngrijească de apariția regulată a revistei. Ulterior, el a cooptat ca redactor pe Constantin Sporea, căruia i-a revenit sarcina de a continua munca începută de Mircea Popescu, după moartea acestuia.

D.: Ce ne puteți spune despre colaboratorii revistei?

S.: Încă dela început au apărut ca autori în paginile revistei unii dintre cei mai valoroși mânuitori ai condeiului din exilul românesc. Încep cu binecunoscutul profesor de la universitatea din Chicago, Mircea Eliade, care și-a publicat aici numeroase nuvele, schițe sau fragmente de jurnal. Amintesc de asemenea pe Vintilă Horia care, puțin înainte de apariția revistei, fusese distins cu premiul Goncourt pentru romanul său în limba franceză „Dumnezeu s'a născut în exil". El a rămas până astăzi unul dintre cei mai fideli colaboratori ai publicației noastre. Între alți semnatari de articole am avut mereu talentați poeți, renumiți creatori literari, rutinați eseiști.

D.: Ce publică revista în general?

S.: Revista are două părți distincte: în prima apar contribuții originale: nuvele, schițe, poezii sau însemnări cu caracter memorandistic. În partea a doua — denumită „Negru pe alb" —, sunt publicate materiale despre alte creații originale sau semnalări despre fapte deosebite, precum: recenzii, înfăptuiri românești în străinătate, necrologuri.

D.: Unde distribuiți și cât este de apreciată revista?

S.: Distribuirea revistei într'o anumită țară corespunde în general importanței grupului de refugiați români stabiliți acolo. În această privință sunt de amintit în primul rând Germania apuseană, Statele Unite ale Americii și Franța, cărora le urmează apoi: Spania, Italia, Anglia.

D.: Trimiteți revista și în România?

S.: Trimitem revista și în România, dar rareori ajunge la destinație. În schimb, vizitatorii sosiți din țară întreabă de multe ori despre apariția ei și — în măsura în care pot — iau exemplarele cu dânșii. Este un fapt care dovedește că revista este apreciată și în România.

D.: Doresc să apreciez și eu personal grafica revistei și, bineînțeles, conținutul ei. Dar ce planuri aveți pentru viitor?

S.: Pentru viitor dorim să continuăm această activitate ca și până acum. Chiar în prezent se află sub tipar numărul 21 al revistei. Sperăm că vom putea duce și pe mai departe această realizare.

*

IN MEMORIAM

PETRU IROAIE

A încetat din viaţă Petru Iroaie, fost profesor la universitatea din Palermo, membru fondator al Societăţii Academice Române, participant activ la cele mai multe din congresele organizaţiei noastre, autor a numeroase articole apărute în Revista Scriitorilor Români.

Născut în anul 1907 într'o localitate din nordul Moldovei, el a studiat mai întâi la universitatea din Cernăuţi, apoi şi-a făcut specializarea în Italia, unde a rămas apoi tot restul vieţii.

În cercetările întreprinse şi în lucrările publicate, în limbile română şi italiană, Petru Iroaie s'a ocupat mai ales de subiecte în legătură cu literatura populară, cu dialectul istro-român, precum şi cu probleme de folclor.

După Alexandrina Mititelu, Gheorghe Caragaţă, Dumitru Marin, Teodor Onciulescu şi Mircea Popescu ne-a părăsit ultimul dintre intelectualii români, care în cadrul învăţământului superior din Italia, au continuat să menţină vie legăturile culturale dintre popoarele noastre, atunci când compatrioţilor rămaşi în ţară li se interzisese continuarea relaţiilor cu fraţii latini.

CONSTANTIN SPOREA

BRUTUS COSTE

10 Februarie 1910 — 3 Septembrie 1984

Ca urmare a unei boli necruţătoare, în ziua de 3 Septembrie 1984 s'a stins din viaţă la New York Brutus Coste, fost mulţi ani în seviciul diplomatic, iar mai târziu profesor la „Fairleigh Dickinson University".

În perioada interbelică Brutus Coste a avut atribuţii de încredere în ministerul de externe român, participând la importante tratative internaţionale în calitate de consilier; mai târziu a primit funcţii la diferite reprezentanţe diplomatice româneşti din Paris, Londra, Washington şi Lisabona.

După începerea celui de-al doilea război mondial, în calitate de membru al legației române din Washington, Brutus Coste a desfășurat o energică acțiune de informare — prin convorbiri, întrevederi și memorandumuri — explicând autorităților americane împrejurările care au determinat România să înceapă ostilitățile împotriva Uniunii Sovietice (v. A.R.A. III, p. 221—231).

După instaurarea regimului comunist la București, Brutus Coste a demisionat din serviciul diplomatic și a continuat în lumea liberă activitatea pentru afirmarea drepturilor românești și dezvăluirea adevărului privitor la teroarea comunistă. El a deținut postul de secretar al comitetului de documentare al refugiaților români (condus de Grigore Gafencu) pe lângă conferința de pace de la Paris, iar în anii 1954—1965 cel de Secretar General al organizației Națiunilor Captive Europene (Assembly of Captive European Nations). Când politica de destindere apuseană a diminuat eficacitatea acțiunii desfășurate de ACEN, Brutus Coste a părăsit instituția și a dus în continuare lupta de lămurire documentată asupra pericolului comunist pe alte căi: pe plan internațional ca profesor de științe politice, iar pentru poporul român mai ales în cadrul organizației pe care a înființat-o și a condus-o până la moarte: „Adevărul despre România".

Preocupat de această problemă, el a inițiat reuniuni sau conferințe de informare documentată și a înaintat autorităților americane memorandumuri și proteste colective.

Și în cadrul cercurilor românești Brutus Coste a fost mereu prezent la manifestări organizate de biserică sau de diferite instituții culturale. Un interes deosebit a arătat el față de Societatea Academică Română mai ales cu prilejul celui de-al 13-lea congres desfășurat la Washington. Alături de aportul substanțial adus atunci pentru buna desfășurare a acestei reuniuni, el a participat activ la dezbateri și a expus cu competență comunicarea „Politica externă a regimului comunist din România: o politică de independență autentică sau o contribuție la succesul strategiei europene a Rusiei sovietice?"

Prin moartea lui Brutus Coste Românii au pierdut un apărător tenace al drepturilor poporului nostru, un luptător dârz pentru independența și libertatea României.

CONSTANTIN SPOREA

REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI
21

CUPRINSUL

ȘTEFAN BACIU: Inscripții pe fântâna Golescului 3
MIHAI NICULESCU: Întâlnire cu Basil Munteanu 6
SERGIU GROSSU: Vecernie — O creangă 12
TITUS BĂRBULESCU: Țara din ceață. Amintiri: Mircea Vulcănescu . . 16
S. G. THEODORU: Pe drum — Pe geamul înghețat 27
ALEXANDRU BADIN: Pilule dulci, pilule amare 28
DUMITRU ICHIM: Meșterul Manole 33
VINTILĂ HORIA: Memoriile unui fost săgetător 38
NICOLAE NOVAC: Ora noastră 68
IOAN I. MIREA: Zbor de lăcuste 70
FLORICA BAȚU: Redându-mi firii dintâi 79
ȘTEFAN BACIU: Serenata 87
HORST FASSEL: Un document inedit despre Ion Creangă din 1864 . . 88
DUMITRU PAULESCU: Sfântă dreptate — Doamne! — Cântec . . 91
ILIE OLTEANU: Reminiscențe 94
PAUL STĂNESCU: Ai fost o zi de vară — Spre primăvară 97
ION ȚOLESCU: Despre alegerea mormântului său („Banul Mărăcine") . 99
IOSIF MEDEȘAN: Visata zarului 107
THEODOR VĂCĂRESCU: Doină — Buridava 108

NEGRU PE ALB

ANINA RĂDULESCU-POGONEANU: „Glossa" lui Eminescu: Ultima versiune 111
VINTILĂ HORIA: Despre numele exact al lucrurilor 128
D. C. AMZĂR: Corespondența lui Basil Munteanu 130
LUCIA PROTOPOPESCU: Din istoria „Institutului Român din Viena" . 131
ȘTEFAN BACIU: Un brașovean în insula Oahu 136
VIRGIL IERUNCA: „Risipa unei vieți" de Stela Viniţchi 138
MONICA LOVINESCU: „Revoluție culturală" de L. M. Arcade (1983) . 142
ION CICALĂ: Viața literară a românilor din Voivodina (II) . . . 146

CONSTANTIN SPOREA: Răsfoind colecţia revistei. Evocări . . . 150
CONSTANTIN MAREŞ: Cine ai fost Panait Istrati? 153
IOANA ANGELESCU: Din „Acta Philologica“ (La un sfert de veac) . 155
„VOCEA AMERICII“ DESPRE „REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI“ 158

IN MEMORIAM:

CONSTANTIN SPOREA: Petru Iroaie 161
CONSTANTIN SPOREA: Brutus Coste 161

*

Partea redacţională a revistei a fost îngrijită de IOANA ANGELESCU, ION CICALĂ, CONSTANTIN NAGACEVSCHI şi CONSTANTIN SPOREA.

La ilustrarea revistei au fost folosite reproduceri după lucrările doamnei HILDEGARD KLEPPER-PAAR.

Bayerische Vereinsbank München, Konto-Nr. 326 436 25,— DM

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

RUMÄNISCHE AKADEMISCHE GESELLSCHAFT

UN SFERT DE VEAC DE ACTIVITATE

1957—1982

25

JAHRE TÄTIGKEIT

1. ACTA HISTORICA

I.	Roma 1959	368 S.	30,— DM
II.	München 1962	341 S.	32,— DM
III.	München 1964	438 S.	30,— DM
IV.	München 1965	208 S.	27,— DM
V.	München 1966	210 S.	24,— DM
VI.	München 1966	219 S.	27,— DM
VII.	München 1967	280 S.	36,— DM
VIII.	Roma 1968	460 S.	39,— DM
IX.	München 1968	360 S.	36,— DM
X.	München 1972	206 S.	28,— DM
XI.	München 1974	270 S.	42,— DM

2. ACTA PHILOSOPHICA ET THEOLOGICA

I.	Roma 1958	149 S.	15,— DM
II.	Roma 1964	565 S.	39,— DM
III.	München 1968	362 S.	36,— DM

3. ACTA PHILOLOGICA

I	Roma 1958	277 S.	20,— DM
II.	Roma 1959	280 S.	20,— DM
III.	Roma 1964	442 S.	32,— DM
IV.	Gembloux 1966	720 S.	45,— DM
V.	Roma 1966	333 S.	32,— DM
VI.	Roma 1976	191 S.	39,— DM

4. ACTA SCIENTIARUM SOCIALIUM

I.	Roma 1959	230 S.	16,— DM
II.	München 1965	242 S.	24,— DM
III.	München 1971	171 S.	18,— DM
IV.	München 1971	360 S.	36,— DM
V.	München 1972	152 S.	18,— DM

5. WERKE UND VERFASSER (Gesamtverzeichnis 1957–1968)

	München 1969	56 S.	8,— DM

6. REVISTA SCRIITORILOR ROMANI

1.	München 1962	157 S.	16,— DM
2.	München 1963	191 S.	16,— DM
3.	München 1964	251 S.	16,— DM
4.	München 1965	214 S.	16,— DM
5.	München 1966	198 S.	16,— DM
6.	München 1967	206 S.	16,— DM
7.	München 1968	274 S.	16,— DM
8.	München 1969	228 S.	16,— DM
9.	München 1970	172 S.	16,— DM
10.	München 1971	168 S.	16,— DM
11.	München 1972	172 S.	16,— DM
12.	München 1973	206 S.	20,— DM
13.	München 1975	196 S.	20,— DM
14.	München 1977	152 S.	20,— DM
15.	München 1978	192 S.	20,— DM
16.	München 1979	192 S.	20,— DM
17.	München 1980	240 S.	25,— DM
18.	München 1981	228 S.	25,— DM
19.	München 1982	216 S.	25,— DM
20.	München 1983	184 S.	25,— DM
21.	München 1984	168 S.	25,— DM

7. COLLANDA DI STUDI E SAGGI

I.	Roma 1959	125 S.	10,— DM
II.	Roma 1962	151 S.	15,— DM
III.	Roma 1965	145 S.	15,— DM
IV.	Roma 1969	166 S.	10,— DM
V.	Roma 1971	94 S.	5,— DM
VI.	Roma 1973	355 S.	36,— DM

8. VERSCHIEDENES

I.	*Roman Horia:* Cenuşa visărilor noastre. Roma 1969	68 S.	10,— DM
II.	*Enescu Radu:* Leagănul gândirii. Roma 1971	150 S.	12,— DM

CONGRESE INTERNATIONALE
INTERNATIONALE WISSENSCHAFTLICHE TAGUNGEN

I. 28 Septembrie - 4 Octombrie 1957: *Roma*
COMEMORAREA LUI OVIDIU

II. 15 - 22 Octombrie 1958: *Mainz*
KULTUR UND FREIHEIT

III. 26 Septembrie - 3 Octombrie 1959: *Strasbourg*
UNITÉ NATIONALE ET COMMUNAUTÉ EUROPÉENNE

IV 5 - 8 Octombrie 1960: *München/Ettal*
RUMÄNIEN ZWISCHEN WEST UND OST

V. 6 - 12 Septembrie 1961: *Venezia*
CRISI DI UMANITÀ

VI. 7 - 14 Septembrie 1962: *London*
ENGAGEMENT AND RESPONSIBILITY

VII. 6 - 12 Septembrie 1963: *Nijmegen (Olanda)*
CULTURE UNIVERSELLE ET ORIGINALITÉ NATIONALE

VIII. 8 - 14 Octombrie 1964: *Regensburg/Kloster Rohr*
DIE DONAU GESTERN UND HEUTE

IX. 4 - 10 Septembrie 1965: *Fribourg (Elveţia)*
UNITÉ DANS LA DIVERSITÉ

X. 1 - 7 Octombrie 1966: *Salamanca (Spania)*
ROMANIDAD — HISPANIDAD — RUMANIDAD

XII. 5 - 11 Septembrie 1968: *Salzburg*
KULTUR UND ZIVILISATION IM EUROPÄISCHEN
STORIA E VALORI PERENNI
SÜDOSTEN

XI. 23 - 29 Septembrie 1967: *Roma*

XIII. 15 - 24 August 1969: *Washington - Cleveland - Jackson - Detroit*
THE ROMANIAN AND WORLD CULTURE

XIV. 4 - 14 Septembrie 1970: *Paris*
L'INDÉPENDANCE ROUMAINE ET L'OCCIDENT